

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
СУЧАСНИХ ПОСІБНИКІВ ДЛЯ
ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

*студентка 2 курсу 631 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»*

Карп'юк Наталія Романівна

Керівник: кандидат педагогічних
наук, доцент **Богданюк А.М.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 3 від 07.11.2023 р.*

Завідувач кафедру _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2023

АНОТАЦІЯ

Карп'юк Н.Р. Педагогічний потенціал сучасних посібників для позакласного читання молодших школярів. – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 116 с.

У науковому дослідженні порушується актуальна проблема педагогічного потенціалу сучасних посібників для позакласного читання, адже сьогодні особливо актуальною постає проблема самостійного читання молодших школярів, формування їх читацького інтересу, особливо ж, визначення педагогічного потенціалу сучасних посібників для роботи з дитячою книжкою та потреба реорганізації позакласного читання в початкових класах.

Проблема комплектування посібників у галузі початкової освіти активно досліджувалась з кінця ХХ століття та продовжує розглядатися в ХХІ столітті як із дидактичного, так і методичного аспектів. За останні роки наукові розвідки про формування школярів-читачів у процесі роботи з дитячою книжкою знайшли своє відображення в наукових працях вітчизняних вчених-педагогів О. Савченко, В. Скрипченко, В. Неділька, Т. Бугайко та інших.

За мету дослідження обрано проблему дослідження педагогічного потенціалу сучасних посібників для роботи з дитячою книжкою в початковій школі.

Дослідження дозволило зробити висновки щодо підвищення навчальних можливостей молодших школярів завдяки змістовому наповненню та реалізації потужного потенціалу навчального посібника для позакласного читання учнів початкових класів.

Ключові слова: книжка, підручник, навчальний посібник, позакласне читання, посібник для позакласного читання, потенціал, педагогічний потенціал, робота з дитячою книжкою.

ABSTRACT

Karpiuk N.R. Pedagogical potential of modern books for extracurricular reading of younger schoolchildren. – Manuskript Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 013 Primary Education. Yuriy Fedcovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 116 p.

The scientific study raises the actual problem of the pedagogical potential of modern manuals for extracurricular reading, because today the problem of independent reading of younger schoolchildren, the formation of their reading interest, especially the determination of the pedagogical potential of modern manuals for working with children's books and the need to reorganize extracurricular reading in primary schools is particularly relevant. classes

The problem of researching the pedagogical potential of modern manuals for working with children's books in primary school was chosen as the purpose of the research.

The research made it possible to draw conclusions regarding the improvement of educational opportunities of junior high school students due to the content filling and realization of the powerful potential of the study guide for extracurricular reading of elementary school students.

Keywords: book, textbook, study guide, out-of-class reading, out-of-class reading guide, potential, pedagogical potential, work with a children's book.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	.....	2
ВСТУП	.....	5
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КОМПЛЕКТУВАННЯ ПОСІБНИКІВ ДЛЯ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	10
	1.1. Актуальність проблеми підручникотворення у психолого-педагогічних дослідженнях учених	10
	1.2. Основні підходи до теорії і практики конструювання навчально-методичного забезпечення роботи з дитячою книжкою як складника мовно-літературної освітньої галузі сучасної початкової школи	15
	1.3. Характеристика критеріїв та показників комплектування посібників для позакласного читання молодших школярів	23
	1.4. Стан готовності педагогів до роботи з сучасними посібниками для позакласного читання в початкових класах	36
	<i>Висновки до першого розділу</i>	41
РОЗДІЛ 2	МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУЧАСНИХ ПОСІБНИКІВ ДЛЯ РОБОТИ З ДИТЯЧОЮ КНИЖКОЮ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	42
	2.1. Аналіз педагогічного потенціалу сучасних посібників для роботи з дитячою книжкою в початкових класах	42
	2.2. Експериментальна перевірка педагогічного потенціалу сучасних посібників для позакласного читання молодших школярів	58
	2.3. Методичні рекомендації до використання педагогічного потенціалу сучасних посібників у позакласному читанні учнів початкових класів	71
	<i>Висновки до другого розділу</i>	78
ВИСНОВКИ	.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	.....	84
ДОДАТКИ	.....	90

ВСТУП

Сучасна початкова школа орієнтується на формування у дітей молодшого шкільного віку глибокого особистісного мотиву отримання освіти, де багатий досвід мовно-літературної освіти загалом та читацької діяльності зокрема є важливою основою. Адже широке коло читання художньої, науково-пізнавальної літератури відіграє важливу роль у процесі загального розвитку учнів початкових класів у всіх сферах їх життєдіяльності.

Сьогодні особливо актуальною постає проблема самостійного читання молодших школярів й педагогічного потенціалу сучасних посібників для роботи з дитячою книжкою та потреба реорганізації позакласного читання в початкових класах. Особливо ж – осучаснення інформації, її носіїв та джерел, підпорядкованість їх змісту актуальним освітнім потребам і соціальним проблемам сучасності, внесення правок з урахуванням історичних змін в українському суспільстві, оскільки саме сформованість навичок самостійної роботи з книжкою є передумовою як інтелектуального, так і духовного розвитку дитячої особистості.

Дослідженню літератури як одного з активних чинників суспільного виховання підростаючої молоді, формуванню в неї основ совісті, моралі, загальнолюдських цінностей, інтелектуальності тощо присвячені праці видатних українських педагогів-класиків (Г. Ващенко, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.). Так, видатний педагог Василь Олександрович Сухомлинський писав: «Основною з істин моєї педагогічної віри є безмежна віра у виховну силу книги. Школа – це перш за все книжка... Книжка – це могутня зброя, без неї я був би нічим або недорікуватим; я не міг би сказати юному серцю і сотої долі того, що йому треба сказати і що я говорю. Розумна натхненна книжка нерідко вирішує долю людини...».

Отже, педагогами, психологами, літературознавцями минулого, сучасними науковцями й практиками доведено, що книжка виховує дитину, надає наснаги, допомагає жити, всебічно розвиває, примушує хвилюватися за своїх героїв, занурюватися у світ казок, фантазій, пригод, вона дає можливість стати її головним героєм та відчути на собі все вище сказане. Саме тому читання книжок як один із виховних чинників у системі виховання сучасної освіти займає досить вагоме місце.

Понад тридцять років видатні педагоги, вчені України працюють над проблемами покращення ефективності уроків позакласного читання – розробляють методичні рекомендації до їх підготовки та проведення, розробляють тематику занять, займаються добором найбільш якісних форм і методів формування читацького інтересу та самостійності читання учнів початкової школи. Адже, робота з дитячою книжкою – це спосіб керівництва самостійним читанням молодших школярів, який служить чудовим засобом виховання, розвиває в учнів бажання навчатись, здобувати знання, вміння і навички, сприяє формуванню любові до рідної країни, до Батьківщини, громадянської та соціальної компетентності, вихованню патріотизму й гуманізму молодших школярів тощо.

За останні роки проблеми формування успішних школярів-читачів у процесі роботи з дитячою книжкою знайшли своє відображення в наукових працях вітчизняних вчених-педагогів О. Савченко, В. Скрипченко, В. Неділька, Т. Бугайко та інших.

Сама ж проблема комплектування посібників у галузі початкової освіти активно досліджувалась з кінця ХХ ст. та продовжує досліджуватися і в ХХІ ст. як із дидактичного, так і методичного аспектів. Зокрема, цьому присвячені наукові розвідки Т. Байбари, Н. Бібік, М. Вашуленка, Н. Коваль, Я. Кодлюк, І. Кравцової, О. Лобової, В. Мартиненко, О. Онопрієнко, О. Савченко, С. Скворцоватої та інших. Психологічні же особливості створення й використання посібників у початковій школі розкривались у працях

С. Гончаренко, Л. Кондратенко, Г. Костюка, С. Максименко, Н. Чепелевої та ін. Проблемам літературознавчого та педагогічного аналізу, процесу створення посібників для читання в початковій школі, практиці добору найбільш якісного матеріалу до їх комплектування присвятили свої наукові дослідження, монографії, навчальні посібники сучасні науковиці А. Богданюк, О. Гордійчук, Н. Ігнатенко, Т. Качак, Н. Марченко, А. Мовчун, О. Палійчук, І. Піц, С. Романюк та інші.

Так досягненнями сучасних досліджень вважаємо визначення місії і функцій посібника, виокремлення тенденцій у його побудові й розробленні методичного апарату залежно від специфіки предмета, віку школярів, змін у методологічних, нормативних вимогах, стану розвитку методики. Наразі упроваджується «третє покоління» дослідження – час, коли активно досліджується процес створення й рівень ефективності навчальних комплектів для початкової школи.

Проте, треба зазначити, що виникають проблеми оновлення змісту й удосконалення структури уроків позакласного читання та рівень їх проведення, адже практика показує, що деякі вчителі (з власних спостережень на практиці) не відводять належне місце читацькій діяльності молодших школярів та часто не проводять уроки роботи з дитячою книжкою, замінюючи уроками української мови, математики тощо, вважаючи їх більш значимими. При цьому слід указати, що втрату зв'язків з книжкою в ранньому віці неможливо компенсувати в майбутньому, адже маленький читач лише вступає в майбутнє життя, у нього не має ще набутого життєвого досвіду, і саме література для нього стає невичерпним джерелом відомостей про навколишній світ, у ній він знаходить відповіді на свої незліченні «чому?». Ми також помітили, що прочитані в дитинстві книжки, часто запам'ятовуються на все життя, впливаючи на подальший розвиток, на світогляд, виробляючи певні норми поведінки тощо. Проте сучасні літературні джерела, зокрема, посібники для роботи з дитячою книжкою, хрестоматії для позакласного читання

потребують детального аналізу, розгляду та доведення їх ефективності у вихованні й розвитку дітей молодшого шкільного віку, результативності.

Провідне місце в організації та проведенні роботи з дитячою літературою у процесі самостійного читання, на уроках позакласного читання в початкових класах відводиться ефективності та якості діяльності вчителя із одним з основних засобів літературної освіти – посібниками для читання, що спричинило наступний вибір теми наукового пошуку: *«Педагогічний потенціал сучасних посібників для позакласного читання молодших школярів»*.

Мета дослідження полягає у розкритті основ комплектування посібників для позакласного читання та дослідженні педагогічного потенціалу сучасних посібників для роботи з дитячою книжкою в початковій школі.

Завдання дослідження:

- розкрити актуальність проблеми підручникотворення та критерії комплектування посібників для позакласного читання молодших школярів;

- з'ясувати стан готовності педагогів до роботи з сучасними посібниками для позакласного читання в початкових класах;

- здійснити аналіз й експериментальну перевірку педагогічного потенціалу сучасних посібників для роботи з дитячою книжкою;

- розробити методичні рекомендації до використання педагогічного потенціалу сучасних посібників у позакласному читанні початкової школи.

Об'єкт дослідження - теоретико-практичні основи конструювання посібників для позакласного читання як складника мовно-літературної освітньої галузі сучасної початкової школи.

Предмет дослідження - педагогічний потенціал сучасних посібників для роботи з дитячою книжкою в початкових класах.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів наукового дослідження**: вивчення науково-педагогічної літератури, аналіз науково-методичних і літературознавчих джерел, спостереження за діяльністю вчителя та учнів, педагогічний експеримент з

метою перевірки ефективності педагогічного потенціалу посібників для позакласного читання, бесіди з учителями та здобувачами початкової освіти, узагальнення наукових даних та їх обробка.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що визначено, теоретично обґрунтовано та доведено педагогічний потенціал сучасних посібників для позакласного читання молодших школярів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані вчителями, методистами, класними керівниками, бібліотекарями у процесі практичного застосування потенціалу сучасних посібників для роботи з дитячою книжкою, а також у процесі надання практичних рекомендацій батькам для привиття інтересу до читання та формування самостійності молодшого школяра у виборі посібника для позакласного читання в початковій школі.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі 2-4 класів закладів освіти Коломийського району Івано-Франківської області (Джурівський ліцей, Новоселицька гімназія, Тучапська гімназія).

Структура дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів та підпараграфів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КОМПЛЕКТУВАННЯ ПОСІБНИКІВ ДЛЯ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Актуальність проблеми підручникотворення у психолого-педагогічних дослідженнях учених

Сучасний шкільний посібник, зміст якого відповідає державним стандартам і навчальним програмам був і залишається провідним засобом навчання, виступає багатофункціональним джерелом знань та способом їх усвідомленого засвоєння в процесі навчання.

Основне завдання посібника, як системної складової шкільної освіти, полягає в науковому, методичному та доступному для сприйняття навчальному матеріалі з урахуванням вікових особливостей учнів, щоб допомогти кожній дитині опанувати та засвоїти нові знання найбільшою мірою, закріпити та навчити застосовувати їх на практиці.

Проблема комплектування посібників у галузі початкової освіти активно досліджувалась з кінця ХХ ст. і у ХХІ ст. досліджується як з дидактичного, так і методичного аспектів. (Я. П. Кодлюк, 2017, 42с.)

Психологічні особливості створення і використання посібників у початковій школі розкривались у працях Г. С. Костюка, Н. В. Чепелевої, С. А. Гончаренко, Л. О. Кондратенко, С. Д. Максименко та ін. Літературознавчому аналізу і відбору для посібників найкращих творів дитячої літератури присвячено дослідження Т. Б. Качак, Н. П. Марченко, А. І. Мовчун (Качак Т.Б. (2016) та ін. Досягненнями сучасних досліджень ми вважаємо визначення завдань і функцій посібника (Кодлюк Я.П. 2006), визначення тенденцій у його побудові й розробленні методичного апарату залежно від специфіки предмета, віку учнів, змін у методологічних, нормативних вимогах, стану розвитку методики. Зараз упроваджується третє покоління Державного стандарту,

активно досліджуються процес створення й ефективності навчальних комплектів.

Відомі науковці стверджують, що «важливим показником якості посібника слугує його змістова спрямованість на інтелектуальний розвиток особистості, що відбувається у навчально-виховному процесі. Адже відбір змісту освіти є найважливішою проблемою педагогіки, яка дає змогу шукати нові підходи створення навчальної книги та підвищує її роль у здобутті якісної шкільної освіти».

Дидакти визначають посібник як «навчальну книгу, у якій викладаються основи знань з певного навчального предмета на рівні сучасних досягнень науки й культури відповідно до освітніх стандартів і програм». У «Словнику-довіднику з української лінгводидактики» тлумачення поняття «посібник» подано більш ширше: автори уточнюють, що «посібник привчає учнів до самостійної роботи над книжкою в класі та вдома, дає змогу закріпити набуті знання, забезпечує систематичне повторення навчального матеріалу».

У сучасній педагогічній літературі є ряд визначень поняття «посібник». (див. додаток А). Так, у навчальному посібнику з педагогіки за редакцією Г.Щукіної посібник розглядається як «книжка, яка в чіткій системі викладає основний зміст навчального предмета».

За визначенням С. Шаповаленко, сучасний навчальний посібник виступає як «засіб засвоєння основ наук, призначених для учнів. Одночасно – це резюме викладу учням наукових відомостей вчителем».

Проте науковець В. Безпалько характеризує посібник як «комплексну інформаційну модель, що фіксує чотири елементи педагогічної системи – цілі навчання, опис змісту навчання, вибір і розробка дидактичних процесів, орієнтацію на певні організаційні форми навчання – і дозволяє відтворити їх на практиці». Тривалий час вважали, що підручник – основне джерело інформації, тренажер для закріплення отриманих знань. Це й зумовило чітку структуру традиційних підручників: спочатку стисло подано теоретичні

відомості, потім вправи, спрямовані на засвоєння знань і вироблення необхідних умінь та навичок.

У процесі становлення й розвитку підручничокознавства доведено, що «у компетентнісному вимірі значення розширюється, оскільки посібник має на меті навчити учнів «діяти за межами навчальних сюжетів та навчальних ситуацій». (В. Болотов)

Як свідчить аналіз теоретичних джерел, процесу комплектування посібників приділяли увагу вчені різних історичних періодів, досліджуючи різні аспекти цього процесу, зокрема й особливості щодо змістового наповнення навчальної книги.

В умовах сьогодення шкільні посібники зазнають значних змін і трансформацій, що пояснюється варіативністю навчальних програм, які дають можливість забезпечувати їх широкий вибір. Новітня підбірка посібників базується на інноваційних підходах до їх укладання, яка реалізується із врахуванням сучасних вимог до змісту, обсягу та методичних особливостей.

Вітчизняний автор сучасних посібників, вчений. Бурда М. І (2005, с.1005), стверджує, що «шкільний посібник – це книжка, в якій систематизовано викладаються основи знань з певної освітньої галузі з урахування вимог шкільної програми. Шкільний посібник є складовою системи засобів навчання».

Аналіз робіт теоретиків свідчить про те, що «системоутворювальним складником змісту посібника є його мета, що розглядається як передбачуваний результат, який досягається у процесі оволодіння та засвоєння змісту».

Дати нові знання учневі упродовж певного періоду навчання – традиційне формулювання цілей посібника. Проте воно не охоплює сучасних вимог освітніх стандартів, що стимулює потребу в постійному вдосконаленні як його змісту, так і методичному апарату.

Автори сучасних навчальних підручників говорять про той факт, що «навчальна книжка має відповідати вимогам часу, забезпечувати достатній

теоретичний рівень знань школярів, містити матеріал, який допомагає учням правильно формулювати та розуміти нові поняття, робити узагальнені висновки, сприяти практичному використанню здобутих знань». (В. В. Мелешко, 2015, 16 с.).

Аналізуючи процес розвитку теорії комплектування посібника, хочемо повернутися до досвіду відомого педагога К. Д. Ушинського, який вважав, «що шкільна книжка повинна містити переробку наукових систем на педагогічні, доводячи, що педагогічна переробка науки є обов'язковою умовою успішного навчання». (Т. Степанова, 2018, 112 с.)

Процес створення навчальних посібників належить до найважливіших питань теорії навчання, що вимагає від авторів, які його створюють, дотримуватися положень про приналежність посібника до категорії спеціально створених навчальних засобів.

За міркуванням Д. Д. Зуєва, «вирішальним у створенні кожного посібника має бути питання, якою мірою посібник зможе виконувати своє призначення у досягненні максимальних результатів навчального процесу». (Я. П. Кодлюк, 2016)

Все вище зазначене знаходить розвиток і в сучасній теорії процесу комплектування посібників для молодших школярів. Зокрема, академік, автор багатьох посібників, О. Я. Савченко стверджує (2012, 140 с), що «зміни парадигми шкільної освіти впливають на переосмислення функцій і ролі посібників, активізують пошук нових для досягнення високих результатів навчального процесу, вказуючи на те, що традиційні функції – інформаційна, виховна та розвивальна та ін. – доповнюються ще двома – технологічною та ілюстративною».

Теоретичне осмислення розвитку поглядів на посібник як засіб забезпечення його опанування добре відображено у дослідженні Я. П. Кодлюк. Дослідниця здійснила пошук і систематизацію різних теорій щодо

походження навчальної літератури, здійснила опис структурних компонентів книги. (2016, 284 с).

Аналіз поглядів учених та дослідників на проблему функціонального призначення посібників свідчить, що незважаючи на варіативність підходів до створення шкільної книги, формування функцій, їхні погляди співпадають: шкільний посібник повинен створюватися як інструмент процесу навчання з характеристики для нього ознаками, якість, функціями, спрямованими на допомогу учневі якнайповніше опанувати зміст освіти у навчанні.

Активізація процесу створення шкільних посібників дозволяє забезпечувати реалізацію принципу варіативності в навчанні, здійснювати різнорівневий підхід у вивченні навчального матеріалу. В умовах модернізації шкільної освіти функціональне призначення навчальної книги буде постійно змінюватися та розширюватися. З огляду на це процес посібникотворення потребуватиме подальшого розвитку та поглиблення у контексті нових цілей і завдань сучасної стандартизованої шкільної освіти. Особливої уваги та обґрунтувань вимагатимуть функції, що пов'язані з формуванням предметних, ключових та інших компетентностей учнів, сукупність яких передбачена освітніми стандартами, програмними вимогами для різних типів навчальних закладів. (Я.П. Кодлюк, 2016, 43 с.).

Зростання ролі та функцій посібника в реалізації програмних цілей і завдань у різних типах загальноосвітніх навчальних закладах сприятиме підвищенню якості освіти, спонукатиме до пошуку подальших шляхів його удосконалення та розвитку.

Значення нових посібників та варіативність їх використання як основного засобу навчання постійно підвищується, що пов'язано з оновленням змістового наповнення, модернізацією підходів до їх створення. Саме тому все вищезазначене дає змогу з максимальною результативністю використовувати посібники в освітньому процесі.

1.2. Характеристика критеріїв та показників комплектування посібників для позакласного читання молодших школярів

Процес створення навчальних посібників належить до найважливіших питань теорії навчання, що вимагає від авторів, які займаються їх створенням, особливо дотримуватися положень про приналежність навчальної книги до спеціальних категорій.

Аналіз поглядів учених і дослідників на проблему функціонального призначення навчальних посібників свідчить, що, «шкільний посібник повинен створюватися як інструмент процесу навчання з характерними для нього ознаками, якостями, властивостями, функціями, спрямованими на допомогу учневі якнайповніше опанувати зміст освіти на певному етапі навчання», адже, «посібники – це навчальні книги, що мають високий науково-методичний рівень, містять необхідний довідковий апарат» (С. Гончаренко); «...це особливий вид навчальної книги, що містить додаткову систему знань». (Є. Й. Петровський).

Навчальний же посібник – навчальне видання, що частково або повністю замінює або доповнює підручник та офіційно затверджене як такий вид видання, а отже навчальний посібник – це «книжка, що відповідає встановленим вимогам, зокрема, змісту навчальної програми дисципліни, дотримання умов щодо обсягу, належне технічне оформлення». Навчальний посібник – це спеціальне видання, яке в певній мірі становить заміну основному підручнику. У ньому подається навчальний матеріал, який допомагає краще опанувати певну дисципліну чи окремий розділ предмета. (М.І Пентилюк, О.М. Горошкіна, 2015).

Аналізуючи процес розвитку теорії комплектування посібників, педагоги-сучасники повертаються до досвіду відомого педагога К. Д. Ушинського, який вважав, що «шкільна книжка повинна містити переробку наукових систем на освітні, доводячи, що педагогічна переробка науки є обов'язковою умовою успішного та плідного навчання».

Як свідчить аналіз теоретичних джерел, процесу комплектування посібників приділяли значну педагогічну увагу вчені різних історичних періодів, які працювали над дослідженням того чи іншого аспекту цього процесу, враховуючи його мету, структуру, функції та переваги змістового наповнення навчальної книги.

В умовах сьогодення шкільні посібники зазнали значних змін у порівнянні з минулим роком. Це можна пояснити варіативністю навчальних програм, що допускають та забезпечують більш широкий їх вибір. Останнє покоління посібників побудовано з використанням інноваційних підходів, які враховують сучасні вимоги до змісту, обсягу та методичних структур.

Теоретики, що займаються даною проблемою зазначають, що «системоутворювальним складником змісту посібника є його мета, що розглядається як передбачуваний результат, який досягається у процесі оволодіння та засвоєння змісту. При цьому зміст посібника розрахований на всіх учнів того чи іншого віку дитини і водночас передбачає широкі можливості для використання особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного та інших підходів, що реалізуються через варіативність методик навчання, технологій із врахуванням індивідуальних потреб, можливостей та характеристик окремого учня, його пізнавальних інтересів і здібностей». (В.В. Мелешко, 2015, с.14). Саме тому загальноприйняте формулювання цілей посібника – передати учневі свіжі ідеї упродовж встановленого періоду навчання – уже недостатній для відповідностей із сучасними вимогами освітніх стандартів. Це призводить до стимулювання потреби в регулярному вдосконаленні як його змісту, так і його методичної складової.

Автори сучасних посібників констатують той факт, що «шкільна книжка має відповідати вимогам часу, забезпечувати достатній теоретичний рівень знань школярів, містити матеріал, який допомагає учням правильно

формулювати та розуміти нові поняття, робити узагальнені висновки, сприяти практичному використанню здобутих знань». (О.М. Топузов, 2015, 145с.)

Аналізуючи процес розвитку теорії комплектування посібників, педагоги-сучасники повертаються до досвіду відомого педагога К. Д. Ушинського, який вважав, що «шкільна книжка повинна містити переробку наукових систем на освітні, доводячи, що педагогічна переробка науки є обов'язковою умовою успішного та плідного навчання». (В.О. Вихрущ, 2018)

Процес створення шкільних посібників належить до найважливіших проблем теорії навчання, що вимагає від авторів, які їх створюють, дотримуватися положень про приналежність шкільної книги до категорії спеціально.

Аналіз поглядів учених і дослідників на проблему функціонального призначення посібників свідчить, що, «незважаючи на варіативність підходів до створення шкільної книги, формулювання функцій, їхні погляди співпадають: шкільний посібник повинен створюватися як інструмент процесу навчання з характерними для нього ознаками, якостями, властивостями, функціями, спрямованими на допомогу учневі якнайповніше опанувати зміст освіти на певному етапі навчання». (О. Вашуленко, 2021, 49 с.).

Підвищення поліфункціональної ролі посібника актуалізує його важливість та підтверджує велику перевагу у практичному використанні залежно від мети, завдань і змісту матеріалу, що викладається педагогом.

Висловлювання О.Я. Савченко що переваги шкільної книги полягають в тому, що «в книжці зосереджено значну частину знань, які залишаються необхідними упродовж усього життя. За допомогою книжки учень може засвоювати знання самостійно у позаурочний час, працюючи індивідуально над навчальним матеріалом. Сучасні посібники стали книжками не лише з великою кількістю інформації, що подана для збагачення світогляду учня, поглиблення знань з того чи іншого предмета, водночас вони слугують важелем безпосереднього впливу на логічне мислення дитини. На відміну від

книжок іншого призначення, інформацію шкільного посібника чітко структуровано за розділами, темами, що дозволяє систематизувати процес засвоєння, диференціювати за значущістю чи іншою потребою». (О.Я. Савченко, 2012).

Обґрунтування ролі шкільного посібника у навчально-виховному процесі знаходимо у дослідженнях вченої, автора посібників Н. М. Бібік (2003, с. 49), яка наголошує, що «якість освіти за методиками її оцінювання, які склалися у світовій практиці, «постає не як сумарний вираз знань і вмінь з предметів навчального плану, а як інтегрований показник усіх етапів становлення особистості, що охоплює не лише результати навчально-виховного процесу в порівнянні з нормативами, завданнями у стандартах, а й життєвий і навчальний досвід учня, умови й характеристики процесу навчання та виховання».

Серед сукупності функцій важливе місце у шкільному посібнику відводиться виховній, що широко використовується вчителями на уроках позакласного читання. Про виховні можливості шкільної книги свідчать вміщені тексти, які спрямовані на реалізацію виховних цілей і сприяють позитивному впливу на формування почуттів патріотизму, національної самосвідомості, гуманістичних загальнолюдських цінностей, життєвих пріоритетів та інших моральних якостей особистості.

Слушна думка сучасних розробників посібників полягає в тому, що «виклад навчального матеріалу та побудова методичного апарату спрямовані на підтримання інтересу до предмета, активізацію переживань, естетичних та інтелектуальних емоцій. Цей процес посилюється завдяки використанню різних рольових позицій, їх зміни, що сприяє розширенню поглядів на світ людей, вчинків, поведінки та їх аналізу, при цьому через прояв емоцій діти освоюють моральні норми і правила співжиття в суспільстві. Ілюстративний матеріал посібника має також функціональне призначення, розширює уявлення про події, явища, що взаємодіють із навколишнім середовищем,

посилує привабливість навчальної книги, розвиває естетичні смаки, стимулює прояв емоційних якостей читача, розвиває інтерес до навчального матеріалу». (О.В. Джежелей, 2002).

Значущість шкільного посібника зростає у класах з малою чисельністю учнів, де він відіграє не лише інформативну роль, але й слугує комунікативним джерелом, що спонукає до активного спілкування дитини під час виконання тих чи інших завдань. Значний обсяг вправ і завдань комунікативного характеру знаходимо саме у посібниках для позакласного читання молодших школярів.

У змісті та його методичному апараті авторами враховано особливості навчального процесу в малочисельних класах, про що свідчить зміст і характер завдань, вправ, що диференціюються за рівнем складності чи обсягом виконання.

Враховуючи специфіку навчально-виховного процесу у класі з малою чисельністю учнів, автори посібників вмістили достатньо додаткового матеріалу різнорівневого характеру, розрахованого на різні навчальні можливості дітей, передбачили варіативний матеріал для проведення самостійної, групової та індивідуальної роботи, що системно використовуються у малочисельних класах і класах-комплектах. Зазначені О. Я. Савченко (2012, 135с.) особливості в повному обсязі враховано у конструюванні нових посібників для позакласного читання.

Варто зазначити, що сучасна шкільна книжка також слугує джерелом та орієнтиром у побудові уроку, на якому реалізується рівнева диференціація з різним цільовим призначенням, що вимагає обґрунтованого вибору вчителем методичних засобів і прийомів, які тісно пов'язані зі змістом навчального матеріалу, формами організації навчальної діяльності учнів на уроці.

Учень у новому посібнику знаходить твори, що цікавлять саме його. Загалом сам зміст таких посібників пробуджує інтерес до предмета, сприяє

стійкому формуванні пізнавальних інтересів до предмета, розвиває вміння самостійно мислити, бажання поповнювати свої знання.

Посібники нового покоління мають бути інструментом творчого розвитку учнів. Цього можна досягти двома методами:

1) дослідним, який полягає у залученні учнів до системного вирішення проблемних завдань (творче читання тексту, завдання через систему запитань, проблемні задачі вербального, наочного та практичного типу);

2) проблемним викладенням основної інформації. (Я.П. Кодлюк, 2017, 144 с.)

Серед психологічних концепцій розробки посібників для позакласного читання перспективним є такий підхід до їх створення, який відповідає принципам інтеграції наукових знань і просуванню від абстрактного до конкретного, що є основою структурування змісту. Замість звичайного викладу посібник має вести діалог з читачем. Створюються сприятливі умови для розвитку пізнавальних інтересів, самоконтролю та самооцінки.

За словами Н.М. Бібік, (2003, 50 с.) «логіко-психологічна концепція посібника для позакласного читання виходить з уявлення про те, що тільки діалектична логіка та пов'язана з нею психологічна теорія діяльності можуть стати основою для подолання глибокої кризи у сфері розробки навчальних книг для учнів». В основу цієї ідеї покладено потребу суспільства у формуванні творчої особистості, тому посібник має нести не готові знання, а містити суспільно значущі проблеми. Власне ми і вважаємо, що посібник має бути орієнтованим не на заучування понять, а на формування мотивів навчання, самостійності, відповідальності та творчого ставлення до навчання.

Отже, посібник для позакласного читання має забезпечувати розвиток мотивів навчання, постановку навчальних проблем, визначення способів їх розв'язання, а також дії самоконтролю та самооцінки.

Вагомий слід залишає стрімкий розвиток засобів масової інформації, насичення навчального процесу аудіовізуальними й іншими посібниками

надають книзі інтегративних функцій. Адже телебачення й кіно лише наповнюють освітній простір великою кількістю найрізноманітнішої інформації. Проте, варто наголосити, що засоби масової інформації часто несуть потік, який не завжди є доступним і зрозумілим для дитини, відповідає її віковим особливостям, а за змістом залишається лише несистемним. (Т. Бакка, 2017)

Тому сучасна освітня книжка створюється відповідно до освітніх вимог і потреб. Адже у ній систематизовано програмовий матеріал, відповідаючи віковим особливостям учнів.

Сучасний посібник має принципово відрізнятися від класичного за своїм змістом, структурою, логікою, психологічним забезпеченням. Створюючи посібник, необхідно планувати способи педагогічної діяльності вчителя та дії учнів з оволодіння матеріалом.

Деякі дослідники вважають, що «проблеми шкільної освіти не можуть бути успішно вирішені, якщо не подолати консерватизм стандартизованої зовнішньої структури посібників, тому необхідно відмовитися від універсальності структури посібників, а також від стандартів у виборі та співвідношенні їх компонентів». (В. В. Мелешко, 2015)

У багатьох дослідженнях з питань посібників для початкової школи, зокрема посібників для позакласного читання, досить обґрунтовано показано роль і специфіку ілюстративного матеріалу у посібнику, визначено його функції. (Є.С. Антонова, 2016). Відомий автор сучасних посібників для початкової школи, Джежелей О. В., наголошує на тому, що саме «ілюстрації вважаються джерелом позатекстової інформації, призначеної для збагачення пізнавального процесу. Щоб бути творчо спрямованим, ілюстративний матеріал має розвивати продуктивні дії учнів – аналітичні, оцінні, а не лише виконувати допоміжну роль – супроводжувати текст посібника, пояснювати способи виконання завдань тощо».

Широкого розголосу набули розробки з проблеми ролі посібника як основного засобу навчання у навчально-методичних комплектах. Удосконалення посібника є можливим шляхом включення у нього нового засобу навчання – комп'ютера. За таких умов навчальна книжка набуває нових функцій управління пізнавальною діяльністю. Чимало дослідників віддають перевагу управлінню засвоєнням інформації шляхом залучення до структури посібника спеціальних вправ, у тому числі з використанням комп'ютера, а також шляхом посилань на іншу літературу, яка входить до навчально-методичних комплектів. Невирішеним залишається тільки питання про співвідношення посібника, складеною за програмою, з комп'ютером.

Активізація процесу створення шкільних посібників, зокрема і посібників для позакласного читання дозволяє забезпечити реалізацію принципу варіативності в навчанні, здійснювати різнорівневий підхід у вивченні освітнього матеріалу.

Очевидно, що й сама модель посібника має бути принципово іншою, з іншим співвідношенням його головних структурних компотентів, із широким застосуванням системи дидактичних блоків, а також досягнень педагогічної та дидактичних наук. Девіз сучасної перебудови початкової школи – «навчатися має бути цікаво!». І це забезпечують посібники нового типу для позакласного читання, які характеризуються єдністю форми та змісту.

В сучасних умовах змін шкільної освіти функціональне призначення навчальної книги для позакласного читання буде постійно змінюватися та розширюватися. З огляду на це процес комплектування посібників потребуватиме подальшого розвитку та поглиблення у контексті нових цілей і завдань сучасної стандартизованої шкільної освіти. Особливої уваги та обґрунтувань вимагатимуть функції, що пов'язані з формуванням предметних, ключових та інших компетентностей учнів, сукупність яких передбачена освітніми стандартами, програмними вимогами для різних типів навчальних закладі.

Сучасний посібник як навчальна книжка є найважливішим джерелом і засобом навчання, що повною мірою готовий забезпечити результативну взаємодію вчителя та школяра, здатний реалізувати можливості щодо ефективного використання у навчальному процесі, а також постає основним орієнтиром при підготовці до уроку.

Отже, у контексті вимог до сучасного процесу навчання в школі ми проаналізували деякі погляди на особливості структури посібників як складової навчально-методичних комплектів для початкової школи, їх роль та актуальність створення нових версій.

1.3. Основні підходи до теорії і практики конструювання навчально-методичного забезпечення роботи з дитячою книжкою як складника мовно-літературної освітньої галузі сучасної початкової школи

Спробуємо детально розкрити основні методичні аспекти побудови посібників для позакласного читання через реалізацію змістових ліній Типової освітньої програми (2018) для уроків позакласного читання початкової школи.

Відповідно до Типової освітньої програми, створеної під керівництвом О. Я. Савченко, у процесі цього циклу мовно-літературна освітня галузь реалізується через навчальні предмети «Українська мова» і «Літературне читання». Згідно з програмою внесено істотні зміни у формулювання мети й перелік завдань курсу. Відповідно до мети і завдань предмета «Літературне читання» визначено сім змістових ліній: «Пізнаємо простір дитячого читання»; «Розвиваємо навичку читання, оволодіваємо прийомами розуміння прочитаного»; «Взаємодіємо усно за змістом прослуханого»; «Досліджуємо і взаємодіємо з текстами різних видів»; «Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою»; «Досліджуємо і взаємодіємо з медіапродукцією»; «Перетворюємо та інсценізуємо прочитане; створюємо власні тексти». (див. у додатку В)

Зміст такого посібника моделює систему особистісно орієнтованої розвивальної читацької і комунікативної діяльності учнів на уроках позакласного читання, спрямовану на забезпечення реалізації завдань змістових ліній Типової освітньої програми.

Необхідність створення сучасних посібників зумовило упровадження нового змісту, саме тому бачимо за доцільне здійснити аналіз змісту посібників для позакласного читання молодших школярів. Зміст посібників охоплює 11 розділів, у кожному з яких подано тексти певної тематики чи жанру, наприклад: «Розмаїттям кольоровим прикрашає осінь край», «Книжка – найкращий винахід людства», «Золоті зернята усної народної творчості», «Чарівний світ казки», «У міста і села прийшла зима весела», «Легенди рідного краю», «Читаю байку для науки», «Квітує радісно весна», «Поезія – це сила чарівна, що музикою серце надихає», «Оповідання про дітей», «Україна – це я, це ти, це ми!».

Цілісність змісту і структури посібника забезпечено його можливостями щодо реалізації завдань змістових ліній та взаємозв'язком між розділами. За словами О.Я. Савченко (2017), кожен розділ має певні складові:

- назва розділу;
- настанова щодо опрацювання розділу, мета якої – зацікавити учнів, викликати бажання і потребу дізнатися якомога більше з певної теми;
- основні тексти – доступні й цікаві твори для читання, різноманітні за жанрами і персоналіями;
- додаткові тексти – звернення до читачів, відомості про авторів творів, цікава пізнавальна інформація, яка за змістом близька до основного тексту;
- пояснювальні тексти – пояснення літературознавчих понять, значення нових, маловживаних слів;
- система запитань і завдань, спрямована на формування очікуваних результатів навчання здобувачів освіти;

- ілюстративний матеріал, який допомагає учням краще зрозуміти авторський задум твору, зануритись в інший час, побут і традиції інших народів, про які читатимуть у творах, зрозуміти настрій і емоції персонажів твору тощо;

- умовні позначення; – рубрики.

Посібник містить рубрики: «Прочитай правильно»; «А ти знаєш?»; «Література в колі мистецтв»; «Я – дослідник. Я – дослідниця»; «Наші проєкти».

Посібник для позакласного читання є багатофункціональним, саме тому усі його функції взаємопов'язані, ступінь їх реалізації залежить від теми розділу, якості текстів, які є найважливішим засобом зацікавленості дітей читанням, джерелом мотивації, вдумливого осягнення твору. Виховання дитини-читача є комплексною, складною проблемою. Вона передусім вимагає збільшення контактів дітей з різними джерелами інформації, читання особистісно значущих текстів. (Я.П. Кодлюк, 2006).

З поширенням соціальних мереж, «фейкових» новин, постправди в суспільстві змінилося ставлення до багатьох базових цінностей. Зокрема, такі цінності, як мова, книжка, читання, зазнали у частини суспільства негативної переоцінки. Принципово важливо, що замість традиційних назв «Коло читання» або «Читаємо», які використовували у попередніх Типових освітніх програмах, появилася змістова лінія «Пізнаємо простір дитячого читання». Це і спонукало відомих авторів створити у новому посібнику передумови для:

- Ознайомлення учнів з різноманітною за жанрами, темами і дитячою літературою, що має значний потенціал для виховання і розвитку сучасного читача;

- Досягнення взаємодії організованого і самостійного читання дітей, що сприяє розвитку їхньої читацької самостійності;

- Формування способів здобуття інформації в сучасному медіапросторі;

- Набуття досвіду цільового пошуку і використання текстів різних видів;

- Розуміння універсальної цінності мови, книги, читання.

У початкових класах простір дитячого читання розширюється за жанрами і персоналіями. Учні продовжують читати вже відомі їм жанри й ознайомлюються з новими: казка героїко-фантастична, легенда, байка (віршована і прозова), п'єса-казка; науково-художня, довідкова, література з різних джерел, тексти із ЗМІ. (Т. Качак, 2016).

Посібник містить матеріал для ознайомлення молодших школярів із життям і творчістю українських письменників.

Самі ж обкладинка, форзаци, ритм посібника унаочнюють його методичні концепції. Домінантною ілюстративною функцією посібника С.Шейбе та Ф. Рогоу (2017) вважають колаж як медійний засіб. Цей формат, на нашу думку, дає змогу візуалізувати основні ідеї посібника. Форзаци унаочнюють центральну ідею – створити передумови, щоб книжка була у житті дитини. Для цього у процесі роботи з навчальним комплектом діти взаємодіють у різних видах діяльності: слухають, читають, обговорюють, досліджують різні види текстів, пізнають світ емоцій і почуттів, інсценізують прочитане, створюють власні тексти, шукають і оцінюють інформацію, одержану з різних джерел.

У визначенні змісту посібників для позакласного читання відчутна гармонія між соціально орієнтованою тематикою дитячого читання і класичними творами, написаними у різний час видатними поетами. Саме тому ми переконані, що дітям слід емоційно проникливо відкривати цінність їхньої багатой і різноманітної спадщини.

З метою формування готовності до вивчення зарубіжної літератури в освітньому закладі II ступеня до змісту посібника включено кілька творів зарубіжних авторів. До змісту різних розділів спостерігаємо, що автори (Н. Будна, В. Маркотенко) включають твори сучасних зарубіжних авторів саме про шкільне життя ровесників читачів, їхні захоплення. Їх опрацювання сприяє розширенню світосприймання нашими юними читачами і читачками

інших обставин життя, розумінню почуттів і захоплень ровесників із зарубіжних країн.

Цікавими є до опрацювання низка багат шарових творів, що передбачають різні рівні проникнення у їх зміст, визначення і розуміння головного через розв'язання проблемних завдань.

Отже, у посібнику дібрано тексти, що відповідають таким критеріям: інформаційна значимість, художня виразність, розвивальний і виховний потенціал, достатній обсяг, різноманітність жанрів, їх можливості для навчання дітей прийомам вдумливого читання й критичного мислення. Важливо також було передбачити емоційний вплив текстів, їх відповідність запитам сучасної дитини, яка живе в неспокійний час, прагне дослідити та пізнати, усвідомити саме те, що відбувається зараз в соціумі. (О.Я. Савченко, 2020, 137 с.)

Технологічність посібника підтверджують вміщені в ньому й робочому зошиті (О. Ємельяненко, О. Савченко) прийоми, алгоритми, що допомагають учням виконати складні завдання. Наприклад, із метою розвитку в учнів виразності читання рекомендовано таку послідовність дій:

- визначення настрою твору, почуттів автора (Який настрій, почуття, передає поет у вірші «Тиха задумлива осінь спускається»? Прочитайте вірш напівголосно, замріяно);
- відтворення в інтонації читання характерних ознак дій персонажів («Читаючи байку «Добра порада», передай голосом нетерпимість дійових осіб одне до одного, своє ставлення до їхньої високої самооцінки»);
- урахування в інтонації читання особливостей жанру твору («Прочитайте колісанки наспівно. Лагідно»; «Як найкраще промовляти лічилки швидко чи повільно? Чому?»; «Навчися читати скоромовки: з'ясуй значення незрозумілих слів; спочатку читай повільно, чітко вимовляючи звуки й слова; потім читай швидше, ще швидше, але чітко й правильно»; «Які почуття викликає ця колядка, щедрівка? Передай їх, читаючи пісні»).

Обов'язковою ознакою функціональної грамотності є розуміння тексту. Передбачається розуміння учнями більшої частини слів. Вжитих як у прямому, так і в переносному значеннях, змісту кожного речення, смислових зв'язків між ними і частинами тексту. Звідси випливає, що учень зрозуміє прочитане, якщо зрозуміє не лише його фактичний зміст, а й зв'язки між дійовими особами, послідовність подій, головну думку, тобто сприйматиме текст як цілісність. Досягнення такого рівня розуміння тексту є для молодших школярів складною аналітико-синтетичною діяльністю. Тому в методичному апараті посібника для позакласного читання передбачено належну кількість і складність запитань до читання тексту, в процесі занурення читачів у текст, на етапі визначення головної думки розуміння тексту; рефлексування свого ставлення.

У початкових класах діти навчаються складати план твору, оволодівають різними видами переказу. Тому в методичному апараті посібника значно збільшено кількість завдань на постановку учнями запитань до тексту, пошук ключових слів у абзацах і в тексті в цілому, визначення структури тексту, добір заголовків до його частин і тексту загалом. Це є випереджувальною роботою для складання учнями плану твору. Діти виконують завдання на обговорення заголовка твору на різних етапах його опрацювання: первинного ознайомлення, поглибленого перечитування, завершального опрацювання тексту. (Я.П. Кодлюк, 2017, 43 с.)

Важливим інструментом вдумливого читання і належного розуміння прочитаного є запитання на встановлення послідовності й взаємозв'язку подій. Цей засіб необхідний для глибшого розуміння учнями великих за обсягом творів, які мають складний сюжет, вивчаються на двох уроках.

Реалізація змістової лінії «Взаємодіємо усно за змістом прослуханого» має на меті формування в учнів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних

ситуаціях. Визначені завдання зумовлюють продовження роботи, що здійснювалася у першому циклі навчання, і передбачають нові види завдань.

У зв'язку з цим у посібнику запропоновані учням ситуації і завдання для колективної, групової і парної взаємодії. Зокрема, обговорення певної думки, участь у виставі, інсценізаціях, робота з проблемними ситуаціями, створення колажу тощо. У процесі цієї взаємодії дітей привчають до виконання правил співпраці:

- уважно слухаю співрозмовників;
- виявляю зацікавленість спілкуванням;
- слухаю і говорю по черзі;
- запитую і перепитую, щоб краще зрозуміти текст інших мовців;
- відповідаю на запитання;
- вступаю в діалог;
- висловлюю свої думки, ставлення щодо змісту прослуханого, прочитаного, прогноую розвиток подій;
- отримую правила культурного спілкування. (Н. О. Будна «Позакласне читання 2-4 класи», 2022)

Дослідження і взаємодія з текстами різних видів передбачає цілісне й різнобічне сприймання учнями художніх, науково-художніх текстів, авторських і народних. У реалізації цієї змістової лінії відбувається використання широкого діапазону літературознавчих понять, інтенсивне формування ключових і предметних компетентностей читацьких умінь, стимулювання рефлексивних критичних міркувань учнів. Застосування різних прийомів дослідження текстів різної складності сприятиме взаємопов'язаному оволодінню учнями предметною читацькою компетентністю, ключовими компетентностями, навчальними вміннями.

З цією метою у посібнику вміщено низку завдань, що мають забезпечити вдумливе читання. Зокрема, учні прогноують за заголовком, малюнками зміст твору, знаходять важливі для розуміння тексту слова, вислови;

визначають і пояснюють зв'язки між дійовими особами, вчинками, фактами; знаходять спільне і відмінне; здійснюють аналіз тексту. (Н.І. Богданець-Білоskalенко, С.З. Романюк, 2017)

З метою навчання школярів уважно слухати і розуміти почуте у посібнику є спеціальні завдання. Їх можна розпізнати за умовною позначкою – рисунок навушників – «Вчуся слухати і розуміти текст», методичним орієнтиром для вчителя щодо організації сприймання на слух різних текстів («Послухайте казку Василя Сухомлинського «Що найтяжче журавлям», «Послухайте уривок з української народної казки «Котигорошко», «Послухай оповідання Віктора Приходька «Жадібна синичка» та ін.) та поданим до цього завдання QR-кодом, які містять аудіозаписи творів для сприйняття на слух.

З метою формування умінь аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію в посібнику подано художні тексти, музичні твори, медіатексти та завдання до них, які передбачають відповіді на запитання за змістом прослуханого тексту, відтворення основного змісту почутого, вибір потрібної інформації з почутого тощо. (О.Я. Савченко «Читанка 2-4 класи»).

Формуванню вмінь висловлювати оцінювальні судження сприятимуть завдання, які передбачають висловлення власного ставлення до змісту прослуханого. Наведемо типові формулювання завдань із посібника «Перлинка В. Науменко: *«Які почуття викликав у вас опис осінньої природи?»*; *«Чи відчув ти печальну музику осінньої поезії?»*; *«Які почуття охоплювали тебе під час слухання оповідання?»*; *«Що тебе здивувало? Вразило?»*; *«Чи схвалюєш ти вчинок головного героя? Чому?»*; *«Хто з героїв твору тобі сподобався? Чому?»*; *«Як ти думаєш, з якою метою автор розповів цю історію?»*; *«Що для тебе було новим, несподіваним у цій розповіді?»*; *«Якими думками щодо прочитаного хочеш поділитися?»* тощо.

Також у посібнику передбачено різні форми усної взаємодії: колективна, у групі, у парі. У процесі такої взаємодії відбувається обговорення змісту почутого/прочитаного тексту, участь у бесіді, обмін враженнями про

прослуханий/прочитаний текст, розігрування сценок за фрагментом тексту, діалогів дійових осіб, читання розмови персонажів за ролями, виконання проєктів, виготовлення стіннівок та інші види усної взаємодії, які сприяють практичному оволодінню діалогічною формою мовлення, етикетними нормами культури спілкування. Наприклад: *«Обговоріть! Яке значення, на вашу думку, у житті людини мають книжки?»*; *«Підготуйте інсценування за змістом казки. Скільки буде учасників? Намагайтеся голосом та рухами передати характер казкового героя»*; *«Обговоріть! Чи могли б події розвиватися по-іншому? Як саме?»*; *«Підготуйтеся прочитати вірш в особах. Обговоріть, з яким почуттям і силою голосу слід читати слова зими? А весни?»* тощо (Л.А. Гайова, Л.В. Йолкіна, «Читаємо із задоволенням щодн 2-4 класи» 2020).

У процесі комунікації учні отримують можливість поділитися не лише з учителем, а й з іншими учнями класу своїми думками, враженнями й почуттями щодо змісту художнього твору, привабливості його художніх образів (героїв), актуальності теми, основної думки твору, висловити власну позицію, разом створити оригінальний художньо-мовленнєвий продукт.

Належну увагу слід приділяти розвитку у молодших школярів монологічного мовлення. (Г. Волошина, 2023, 63 с.). З цією метою в посібнику подано завдання, які передбачають складання усних зв'язних висловлювань за змістом тексту, ілюстраціями, спонукають учнів розповідати про власні спостереження, враження, події із власного життя, прочитані книжки, журнали, переглянуті мультфільми, телепередачі.

Змістова лінія «Досліджуємо і взаємодіємо медіа продукцією» є новою в початковій освіті. За словами Шейбе С., Рогоу Ф. (2017) «мета цієї лінії – підготовка дітей до розвивальної і безпечної взаємодії з інформаційним простором, який щільно оточує їх змалку». Молодші школярі мають зрозуміти на конкретних прикладах, що медіаосвіта – це не природа, а засоби, які штучно створені людьми для повідомлення іншим певної інформації – знань,

відомостей, фактів. інформацію люди сприймають всіма органами чуття – зором, слухом, нюхом, дотиком. З допомогою вчителя, інших дорослих діти поступово набувають досвіду розуміння, що інформація може бути корисною і шкідливою. (Т. Бакка, 2017)

Для реалізації завдань цієї змістової лінії у посібнику використані інноваційні засоби: прямий – «Медіавіконця» і опосередкований – медійні завдання до текстів і ситуацій.

Аналіз досліджень, присвячених медіаосвіті школярів, дає підстави вважати, що оволодіння медіаграмотністю є поліпредметним процесом, який передбачає зв'язок із щоденним життям дітей не лише у школі, а й поза нею, створення можливостей набувати досвіду критичного мислення, різної медіапродукції, що має позитивно вплинути на розширення їхнього читацького і соціального досвіду, вироблення умінь відрізнити корисну інформацію від шкідливої.

Саме тому робота з медіапродуктами на уроках позакласного читання молодших школярів передбачає формування в учнів медіаумінь, які є складником читацької компетентності. З огляду на все зазначене, в методичному апараті посібника передбачено роботу з формування у молодших школярів медіаумінь. За судженнями Т. Бакка (2017) вони включають наступні напрями:

- 1) використання медіапродуктів для формування у молодших школярів цілісної навички читання, як універсального інструменту функціональної грамотності;
- 2) дослідження і взаємодія з медіапродукцією;
- 3) створення власних елементарних медійних продуктів.

Важливу роль в розвитку дитячої особистості спрямовані завдання у посібнику позакласного читання змістової лінії «Перетворюємо та інсценізуємо прочитане; створюємо власні тексти». У посібнику створено передумови для забезпечення цих завдань. Зокрема, працюючи за посібником,

учні виконуватимуть низку завдань на розвиток творчої уяви, фантазії, художньо-образного мислення і мовлення учнів, ілюструватимуть художні образи малюнками, створюватимуть словесні картини, складатимуть варіанти кінцівок до прочитаних творів, спробують себе в ролі актора, режисера, декоратора під час підготовки та розігрування сценок, вистав, замальовок тощо. Спробуємо навести кілька прикладів з посібника О.Я. Савченко «Моя домашня читальня 2 клас»: «Скільки картин ти зміг(ла) б намалювати до цього оповідання? Які кольори у них переважали б?»; «Уяви, що ти здійснила екскурсію до казки «Золотий ключик» і потоваришував (потоваришувала) з Буратіно. Яке б ім'я ти собі обрав (обрала)? Продовжи казку своєю частиною, де ти – один (одна) із героїв»; «Спробуй пофантазувати. Якими б новими частинами ти доповнив (доповнила) б казку?»; «Підготуйтеся і розіграйте виставу для учнів «Покинуте кошеня. Розподіліть ролі. Підготуйте костюми, маски, декорації».

У посібнику для позакласного читання (зокрема у авторів О. Савченко, В. Науменко, Н. Гордієнко) створено передумови, що сприяють формуванню дитини як творчої особистості. Так, твори і відповідні завдання з розвитку творчих здібностей передбачено в окремому розділі книги «Іскринки творчості», а також діти виконують низку завдань до текстів. Завдання на: розвиток уяви, фантазії; розвиток образного мислення і мовлення; формування вмінь знаходити й добирати рими, змінювати, доповнювати прочитане тощо; виховання прагнення створювати власні творчі продукти: казки, вірші, малюнки, листи, інсценізації, проекти. Щоб діти могли досягти успіху, у посібнику і робочому зошиті їм пропонуються підказки, опори для самостійного створення творчого продукту (складання вірша, листівки, плакату про користь читання, афіша та ін.). Акцентуємо увагу на деяких аспектах планування уроків за новим посібником.

Упровадження компетентнісного підходу вимагає чіткої орієнтації на результати навчання. Але очікувані результати (ключові й предметні

компетентності), як відомо, формуються не за два — три уроки, а протягом тривалого часу, тому рекомендуємо насамперед звернути увагу на чітке формулювання мети до системи уроків кожного розділу. Це дає можливість:

- 1) упереджувати перевантаження окремого уроку;
- 2) спрямувати уроки на засвоєння визначених Типової освітньої програми очікуваних результатів;
- 3) краще використати ігровий та ілюстративний матеріал;
- 4) точніше визначити об'єкти контролю і оцінювання навчальних досягнень;
- 5) передбачити упродовж вивчення системи уроків поєднання різних організаційних форм (колективної, індивідуальної, парної, групової), медійних засобів;
- 6) запланувати використання міжпредметних зв'язків, проєктної роботи та ін. (О.Я. Савченко, 2020, 146 с.).

Готуючись до окремого уроку, необхідно передбачити конкретну мету, а також очікувані результати стосовно навчальних досягнень учнів. Це слугуватиме вчителю орієнтиром щодо поступу учнів і визначення об'єктів контролю й оцінювання.

У методиці уроків за новим посібником є можливість забезпечити повноцінне сприймання й усвідомлення учнями змісту художнього твору у взаємозв'язку з аналізом його форми, засобами художнього відображення дійсності, розуміння ставлення автора до дійових осіб, його почуттів. Тому вчителі мають звертати увагу читачів не лише на те, про що йдеться у творі, а як саме це відображено в сюжеті, образах дійових осіб, засобах виразності, позиції автора.

За нашим баченням урахування жанрових особливостей твору його образність, емоційна насиченість зумовлюють варіативність уроків позакласного читання. У другому циклі це можуть бути: уроки вивчення творів одного жанру (найбільш поширені); уроки ознайомлення з творчістю

письменника; уроки-інсценізації; уроки з ігровим сюжетом; уроки-презентації проєктів; уроки-мандрівки (за літературознавчою темою); медіауроки; уроки-діалоги мистецтв; інтегровані уроки; уроки розвитку літературних здібностей; уроки-узагальнення.

Важливе значення для успішного проведення уроку має цікаве введення дітей у новий розділ чи тему. Добре, щоб вони ознайомилися з назвою теми не «мимохідь», а із загостреною увагою, з очікуванням на уроці чогось нового, особистісно значущого. Зокрема, дітям доцільно запропонувати поміркувати над її назвою, подати назву теми у вигляді загадки, «розсипаних» складів чи слів, малюнків тощо. Учителю треба з'ясувати, чи зрозумілі учням усі слова, які є в назві, звернути увагу, як оформлено художником заставку до розділу; знайти розділ у змісті, звернути увагу на його обсяг, авторів творів та ін. Такі прийоми привчають дітей ставитись до посібника як до особливої багатофункціональної книжки, засвоювати різні способи орієнтування в тексті — читання-слухання, читання-розглядування, читання-спілкування, переглядання тексту, читання-пошук; читання-рефлексування; читання як творчість. При цьому важливо створювати в учнів позитивний емоційний настрій, актуалізувати їхні попередні знання, залучати життєвий або читацький досвід, набутий поза посібником. (І.А. Скрипник, 2022, 125 с.)

Створення посібника для позакласного читання є новим завданням Нової української школи. З огляду на особливості сучасного стану розвитку дитячої літератури, дані щодо читацьких потреб молодших школярів здійснено відбір текстів різних жанрів за певними критеріями, зазначеними вище.

Методичний апарат та ілюстративне забезпечення посібника для позакласного читання, створене на засадах діяльнісно-результативної освіти, має потенціал для реалізації вимог усіх змістових ліній програми. Процесуальне виконання завдань створює передумови для виховання

позитивних особистісних якостей дитини-читача, розвитку ключових і предметних компетентностей.

1.4. Стан готовності педагогів до роботи з сучасними посібниками для позакласного читання учнів початкових класів

Для вивчення стану готовності та рівня сформованості педагогів до роботи з дитячою книжкою, оцінного ставлення до сучасних нововведених посібників ми розробили опитування для педагогів-практиків, оскільки вважали за потрібним встановити наскільки сформованими у педагогів є власні судження та погляди щодо запропонованих посібників для організації уроків позакласного читання із молодшими школярами.

Педагогічний експеримент щодо визначення стану готовності педагогів до роботи з сучасними посібниками для позакласного читання було проведено на базі 2-4 класів закладів освіти (Джурівський ліцей, Новоселицька гімназія, Тучапська гімназія) Коломийського району Івано-Франківської області. У нашому дослідженні взяли участь 22 респонденти - вчителі-класоводи, з якими ми здійснювали дослідження щодо з'ясування їхнього стану підготовки до роботи із сучасними посібниками для позакласного читання в 2-4 класах.

Аналіз результатів експерименту дозволив визначити недоліки та скоректувати концепцію і модель потенціалу нових посібників. Окрім цього, в ході перевірки ми спостерігали за читацькою самостійністю та інтересами учнів, вивчали літературний розвиток молодших школярів засобами дитячої художньої книжки, вивчали способи вдосконалення структури та змісту навчально-методичного комплексу, який став безпосереднім центром досліджуваної проблеми.

Дослідно-експериментальна робота мала констатувальний характер. Саме тому мета нашого дослідження перегукувалася із низкою дослідницьких завдань, а саме:

- 1) проаналізувати стан готовності педагогів до роботи із сучасними посібниками для позакласного читання молодших школярів;
- 2) здійснити порівняльну характеристику посібників для позакласного читання молодших школярів, за якими здійснюється робота;
- 3) оцінити роботу педагогів-практиків щодо ефективності використання сучасних посібників, досліджуваних нами;
- 4) розробити методичні рекомендації щодо ефективності потенціалу посібників для позакласного читання молодших школярів.

На початковому етапі нашого дослідження ми бачили за мету проаналізувати посібники для позакласного читання, що базувалася на літературознавчих та методично вимогливих до літературознавчої освіти засадах.

Дослідницькими методами нашого дослідження стали: педагогічні спостереження за читацькою діяльністю учнів протягом уроків літературного та позакласного читання, бесіди із вчителями та школярами, анкетування, методи статистики.

Питання опитування були відкритими, де педагогам варто було дати одну правильну відповідь або ж обґрунтувати власну думку. Також ми ставили своїм завданням з'ясувати характер емоційно-оцінного ставлення педагогів до позакласної книжки. Саме тому внаслідок проведеного опитування ми встановили наявність різного роду оцінного ставлення до дитячої книжки: незадовільно, задовільно, добре, відмінно.

В розроблений опитувальник ми включили саме такі запитання, які б дали змогу якнайширше та найповніше проаналізувати думки практиків щодо методичної складової посібників, схильності до того чи іншого автора з комплектування посібника. (див. у додатку Г)

Першочергово ми вбачали за відповідями дізнатися за якими ж посібниками організовується робота з дитячою книжкою вчителями у відповідних закладах освіти. В результаті опитування побачили, що опорний

заклад Джурівський ліцей надає перевагу посібникам для роботи з дитячою книжкою за авторством В. Науменко. Та ми визначили, що практики у роботі також використовують посібники наступних авторів: «Моя домашня читальня 2-4 класи» О. Я. Савченко «Позакласне читання 2-4 класи» авторів Т. Маркотенко, О. Ємельяненко, «Читаю залюбки» для 2-4 класів В.О. Мартиненко.

Проте ми запропонували колегам взяти до уваги й інші посібники та встановити паралелі між наявними у роботі та запропонований переліком сучасних авторів.

Опитування містили організаційні запитання щодо реалізації вимог типової освітньої програми з позакласного читання у тих чи інших посібниках, такі як: «За якою шкалою змістове наповнення, структура та способи презентації дидактичного матеріалу в посібнику підпорядковуються реалізації вимог типової освітньої програми з позакласного читання?». Де педагоги стверджували, що в більшості усіх посібників достатньою мірою зреалізовані змістові лінії через призму змісту, завдань та структури посібників.

Нам було цікаво отримати відповіді вчителів на запитання «Які саме критерії ви берете до уваги при відборі посібника для позакласного читання з молодшими школярами?». Ми почули цілком аргументовані думки щодо відповідності змісту Держстандарту та освітній програмі, очікуваним результатам, системність, логічність та послідовність викладу, науковість змісту, можливість для здійснення самостійної та проектної діяльності, реалізація ціннісного компонента, мотивація навчальної діяльності, сучасне українознавче наповнення, доступність і зрозумілість творів, відповідність до норм літературної мови та запитам сучасних читачів, реалізація інтегративного та діяльнісного підходу, а також особливості «сучасного бачення» ілюстративного матеріалу тощо.

Про ставлення школярів до сучасних посібників для уроків позакласного читання ми дізналися із відповідей на такі запитання:

- Чи змістове наповнення посібників позитивно впливає на мотивацію молодших школярів до читання?

- Чи є сучасні посібники ефективною основою під час організації навчання учнів вашого класу в умовах дистанційної роботи?

Більшість питань із опитувальника стосувалася методичної роботи колег:

- Чи застосовуєте ви нестандартні форми роботи для проведення уроків позакласного читання із молодшими школярами?

- Як ви організовуєте початковий етап роботи на уроці з дитячою книжкою із використанням посібника?

- Наскільки часто ви урізноманітнюєте види робіт на уроках позакласного читання?

- На вашу думку, чи потребують змін підходи до організації уроків для позакласного читання?

- Чи доступний матеріал для самостійного сприйняття учнями та чи відповідає віковим особливостям?

Оскільки вагомим чинником у процесі комплектування нових посібників стали характеристики наповнення медіаінформацією, то ми спробували додати наступні питання:

- Чи вважаєте ви сучасний посібник для позакласного читання найефективнішим способом здобуття інформації в сучасному медіапросторі?

- Чи дотримано оптимальний для учнів баланс між обсягом текстової інформації та візуалізації?

- Чи подано у посібнику достатньо художніх текстів, музичних творів та медіатекстів?

Як показує практика, у сучасних посібниках повинна відображатися модель поведінки сучасного читача, оскільки для молодших школярів доволі легше сприймати запропонований для читання твір, що імпонує чи є протилежним його поведінці, алгоритму дій та нинішнім запитам, які

цікавлять школяра. Тому ми бачили за доцільним додати в опитувальник низку завдань, що будуть стосуватися життєвих поглядів, вмісту прикладів із життя та оцінці нинішній ситуації, в яких проживають учні:

- Чи відображають завдання та приклади у посібнику сучасне життя і чи інтуїтивно зрозумілі учням?

- Чи вміщені у посібнику завдання за прочитаним служать для формування життєвих компетентностей для сучасного покоління?

- На ваш погляд, чи здійснює змістове наповнення посібника емоційний вплив на читача і чи відповідає запитам сучасної дитини, яка живе в неспокійний час, прагне усвідомити саме те, що відбувається зараз в соціумі?

Крім цього, нам були цікавими думки та твердження вчителів-практиків щодо реалізації читацької компетентності саме у нових сучасних посібниках для позакласного читання. А також якою мірою за допомогою різножанрових творів педагоги мають можливість досягати розвивальну й виховну мету таких уроків. Наведемо приклади таких запитань:

- Чи дозволяють завдання нових посібників здійснювати розвивальне навчання на уроці?

- Дайте об'єктивну оцінку нововведеним текстам для роботи з дитячою книжкою?

- Чи вміщено у посібнику низку завдань, що мають забезпечити вдумливе читання? Наведіть приклади.

Таким чином, результати констатувального експерименту довели, що стан читацької самостійності як третьокласників, так і четвертокласників не перебуває ще на належно-бажаному рівні як для здобувачів освіти початкової ланки і потребує спеціально організованої навчально-виховної роботи над літературним розвитком учнів. Саме тому організацію педагогічного експерименту з формування читацької самостійності та читацького інтересу здобувачів початкової ланки педагоги розпочали у квітні 2023 р. в 2 і 4 класах на базі опорного закладу Джурівського ліцею Коломийського району Івано-

Франківської області, а ми – подальше дослідження із вчителями-практиками задля з'ясування стану готовності до використання педагогічного потенціалу посібників для роботи з дитячою книжкою в початковій школі.

Висновки до першого розділу

Складні завдання, які стоять перед педагогічною наукою на новому етапі розвитку шкільної освіти в галузі комплектування посібників, можна успішно вирішити лише на основі глибокої і всебічної теоретичної розробки ключових питань змісту посібника, проникнення в сутність структури навчальної книги, в усе різноманіття педагогічних і книгознавчих проблем її створення. Тільки глибоке теоретичне осмислення проблем дозволить ефективно реалізувати величезний практичний досвід, накопичений у процесі створення навчальної літератури, підготувати нове покоління посібників, науково обгрунтований комплекс навчальних книг для початкової школи.

Саме тому роль нових посібників та варіативність їх використання постійно підвищується, що суттєво пов'язано з оновленням змістового наповнення, модернізацією підходів до їх створення. А все це дає можливість з максимальною результативністю використовувати їх на модернізованих уроках роботи з дитячою книжкою.

Тому створення посібника для позакласного читання є новим завданням Нової української школи, де упроваджений новий зміст. Саме тому бачимо за доцільне здійснити аналіз методичної складової сучасних посібників для позакласного читання молодших школярів: охарактеризувати навчально-виховне значення посібників для роботи з дитячою книжкою та підходи до наповнення їх змісту.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУЧАСНИХ ПОСІБНИКІВ ДЛЯ РОБОТИ З ДИТЯЧОЮ КНИЖКОЮ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

2.1. Аналіз педагогічного потенціалу навчально-методичного забезпечення роботи з дитячою книжкою у початкових класах

Розпочнемо аналіз слухною порадою В. О. Сухомлинського: «Навчіть усіх дітей читати так, щоб вони вміли читаючи думати і думаючи читати» (Т.К. Завгородня, 2019)

За словами відчизняних педагогів «читання – це своєрідний діалог між людиною та книжкою, що вимагає старанності, роботи розуму та серця. Цей процес дає дитині незабутні враження, а також формує її моральні цінності». Книги роблять дитину набагато краще, а це слугує основною умовою виховання. Читання стає для дітей ключем в інформаційному суспільстві. Саме тому виникає необхідність цілеспрямованої роботи з формування потреби читання у молодших школярів.

Формування потреби у читанні, читацьких компетентностей, пізнавальної самостійності, розвиток читацьких інтересів, бажання та вміння вчитися – «вічні» завдання, які покликана вирішувати Нова українська школа. Саме у розв'язанні цих завдань важлива роль відводиться книзі – головному джерелу знань, яке має надзвичайно потужний потенціал для розвитку, навчання та виховання дитини.

З'ясуємо, що таке потенціал – це можливості, наявні сили, запаси, ресурси або ж здатність до можливостей, до розвитку: «Потенціал – це сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері. Запас чого-небудь, резерв .(О. Гончаренко)

Розуміння потенціалу як можливості, яка за певних умов може бути перетворена на психологічний ресурс для вирішення будь-яких актуальних завдань, складає основу відмінностей між цими психологічними утвореннями.

Педагогічний потенціал складає сукупність педагогічних знань, умінь, навичок та здатність педагога творчо реалізовувати свої наміри, добиваючись цілей навчання, можливості для розвитку навчання та виховання.

Не секрет, що у нинішньому суспільстві існує протиріччя між поняттями самостійного знайомства з літературою та тим впливом, якими володіють інші засоби інформації (телебачення, засоби масової інформації, комп'ютерні програми тощо). Саме ці засоби найбільшою мірою відволікають школяра від хорошої книги.

Спираючись на знання етапів формування учнів – читачів та особливостей естетичного сприйняття чи літературних творів, організовується читання художньої літератури для молодших школярів.

Специфічні цілі навчально-виховної роботи у читанні художньої літератури спрямовані на забезпечення знайомства учнів з різноманітними дитячими книжками, освоєння дітьми загальних властивостей та закономірностей, за якими групують книги, оволодіння різними видами діяльності з доступними книжками, що, зрештою, забезпечує можливість кожному учневі визначити своє коло читання.

Підвищити вплив книжок на формування читацької компетентності школяра та розвиток їхніх читацьких інтересів, виробити звичку шукати відповіді на запитання «чому?» у книжці – завдання уроків позакласного читання.

Розв'язання цієї проблеми В. О. Сухомлинський вбачав у прилученні учнів, починаючи з молодших класів, до читання. За його переконанням, саме «читання в роки дитинства – це передусім виховання серця, доторкання людського благородства до потаємних куточків дитчої душі. Слово, що

розкриває благородні ідеї, назавжди відкладає в дитячому серці зернятка людяності, з яких складається совість». (Завгородня, Т. К., 2019).

Важливим шляхом прилучення школярів до читання В. О. Сухомлинський бачив належне виховання. Саме воно, на його думку, і є головним чином самовихованням. Він писав: «Читання й перечитування захоплюючої книжки, я вважаю одним із найбагатіших процесів духовної діяльності особистості». Але одночасно він зауважував, що це можливо лише за тієї умови, «коли в шкільні роки людина полюбила книжку, навчилася пізнавати за книжкою не тільки навколишній світ, а й саму себе», саме тоді, коли дитина з зацікавленням прочитала книгу і відчула від цього «духовне піднесення, викликаного радісним спілкуванням з книжкою» це стає, за переконанням В. О. Сухомлинського, могутнім важілем, за допомогою якого в неї «піднімаються брила знань», потреба постійної самоосвіти, самовдосконалення. І цей процес не повинен зупинятися в початкових класах.

У підлітковому віці, за твердженням педагогів-практиків, «підлітка треба учити читати і думати одночасно». Якщо ж цю основу самовиховання не закладено в шкільні роки, «якщо після школи людина або зовсім не знає книжки, або ж читання обмежується детективом, її внутрішній світ грубіє, людина шукає гострих насолод і знаходить їх там, де втрачається все людське». (Завгородня, Т. К., 2019, 106).

Потрібно вчити учнів читати свідомо та вдумливо. Про начитаність людини судять не за кількістю прочитаних книжок, а за тим фактором, наскільки та яким способом вона зуміла розібратись у їх змісті. Школярам варто не просто радити читати книги, а більше думати над їхнім змістом, над характерами людей, описаних у книжці, старатися самотійний чином оцінити книжку – чи цікава вона, чим цікава, обов'язково записати про неї у своєму читацькому щоденнику.

За словами О. С. Бескорсої та Д. А. Моторіна (2019, с. 25) «урок позакласного читання – невід'ємна складова у формуванні читацької

компетентності. Завдання даного уроку – сформувати позитивне ставлення до читання за вподобанням (з власної ініціативи). Щоб розвивати пізнавальні інтереси, а також ціннісно-позитивне ставлення саме до книжки, а не будь-якого інформаційного джерела, формувати самостійного читача потрібно з перших днів навчання у школі. До кінця молодшої школи всі четвертокласники повинні опанувати основні вміння та навички роботи з навчальною книжкою, мають бути обізнаними з вимогами до читання, і що саме найголовніше, у них має розвинутися потреба досліджувати навколишній світ через книжку. Цікавість та допитливість школярів стане чудовим початком на шляху до здобування середньої освіти».

У своїй монографії «Педагогіка В.О.Сухомлинського» Т. Завгордня (2019, 104 с.) обґрунтовує слова класика про підвищення ефективності використання книжки для самовиховання учнів. Спробуємо і ми розкрити своїм баченням:

- кожна дитина повинна назавжди полюбити читання, бути готовою «увійти в самостійне плавання по книжковому морю»;

- книжка повинна увійти в життя маленького читача як духовна значущість;

- «найважливішим засобом впливу на дитину є краса, велич і виразність слова»;

- вивчення художніх творів повинно бути не самоціллю, а через знайомство з життям героїв, впливати на душу дитини. Це стосується як прозових, такі ліричних творів. Краса слова найяскравіше втілена в поезії. І хоча практика роботи в школі свідчить про те, що найбільше учні не люблять поезію В. О. Сухомлинський наполягав, що «учити поетичної творчості треба не для того, щоб виростити юних поетів, а щоб облагородити кожне юне серце. Використовувати будь-яку можливість, щоб пробудити в дитячих серцях поетичне натхнення, щоб слово набуло індивідуального поетичного звучання

в душі кожної дитини. І тільки тоді, захоплюючись віршем чи іншим твором, діти немов би чують музику слова»;

- кожен школяр повинен знайти свій улюблений предмет, що знаходить вираз у тому, що «людина дізнається більше, ніж вимагає програма, і прагне знати ще більше»;

- переживання емоційного забарвлення слова повинно йти від сприймання на слух від виразного читання. Тільки тоді в його звучанні розкривається сила й краса слова;

- проведення колективного читання в єдності з необхідністю кожної дитини бути наодиці з собою. За переконанням В.О. Сухомлинського, «без таких хвилин і годин немає людської особистості, немає благородного пориву юного серця до морального ідеалу. Це не милування самим собою, не егоїстична відособленість від колективу. Це етап індивідуальної духовної діяльності, етап самовиховання, утвердження у власних переконаннях»;

- спілкування з старшими – батьками, вчителями – що повинно пробудити ще одну цікаву традицію починати читати дома своїм батькам, а потім дорослі повинні приходити до школи, щоб послухати, як читають діти. Одночасно повинні виникати кілька гуртків любителів і шанувальників рідного слова. Посилювати інтерес до книжки та читання має те, що діти ніби були організаторами цих гуртків;

- проведення загальношкільного свята книги.

В ході проведення експериментального дослідження педагоги рекомендують за доцільним задавати учням наступні запитання:

1. Як ви обираєте книжки для читання? Чи звертаєтесь за порадами вчителя, батьків, однолітків?
2. Чи знаєте, як дібрати літературу, яка вас цікавить? Розкажіть про це.
3. Чи доводилося вам пропускати місця у книжці?
4. Що ви любите вивчати твори напам'ять із уроків позакласного читання?

5. Чи ведете ви записи про прочитані книги у читацькому щоденнику? Якщо так, то як саме?

6. Як часто ви відвідуєте бібліотеку у своєму селі?

7. Чи збираєте ви свою домашню бібліотеку? Які в ній містяться книги?

8. Які раніше прочитані твори, книги ви б прочитали заново?

Під час проведення такого опитування у різних його формах колеги встановлюють, що учні пропускають в художніх текстах і чому, які книги їм до вподоби, а також визначити обсяг та кого читання школярів. А встановлюючи причини читацьких інтересів та вподобать учнів на ту чи іншу тему, можна досить вдало встановити залежність між читацьким інтересом та культурою дитини.

Згідно думок педагогів-практиків потенціал сучасних посібників на уроках позакласного читання молодших школярів проявляється крізь наступні завдання, що запропоновані авторами для роботи з дитячою книжкою:

- Складання каталожних карток;

- Оформлення книжкових виставок, наприклад: «Наші улюблені письменники», «Мої улюблені книжки», «Список бажаного для читання», «Найрідніші для нас книги»;

- Складання рекомендаційних плакатів, наприклад, «Книги Т.Шевченка», «Дитячі журнали», «Книжка – друг людини», «Книжки-довідники», «Наш гість словник» та ін.;

- Ілюстрування прочитаних книжок: «Ми – художники», «Світ очима книжки»;

- День обмінної дитячої книжки (книжкової полиці);

- Виготовлення книжок-саморобок;

- Зустрічі з письменниками;

- Організація та проведення конкурсів: «Кращий казкар», «Кращий знавець книжок», «Кращий декламатор», «Кращий ілюстратор книги», «Кращий редактор» тощо;

- Літературні вернісажі, подорожі, наприклад: «За сторінками прочитаного», «Заглянемо у біографії письменників», «Мандрівка оповіданнями В. О. Сухомлинського», «Моя найкраща книжка»;

- Оформлення колективного книжкового альбому: «Ми – розумні читачі», «Книжка – скарб людини», «Наші читацькі інтереси»;

- Індивідуальні завдання: спробуй написати своє оповідання, продовжи оповідання/казку, склади вірш, намалюй ілюстрацію до книжки, уяви себе письменником та ін.

Проте хочемо зазначити, що при аналізі посібників позакласного читання початкових класів виокремлено думку педагогів, що виховний вплив на культуру читання учнів мають уроки на такі теми: «Історія книжки», «Книжка в житті людини», «Як вести записи під час читання книг», «Складання плану за книжкою», «Як працювати зі словниками та довідниками», «Алфавітний каталог», «Пишемо відгук про книжку». Адже саме такі уроки дадуть змогу детальніше «відкрити книгу» в житті школяра, розкрити виховні цінності посібників для роботи з дитячою книжкою, вибрані вчителями.

У практиці роботи вчителів найбільш популярними є використання нестандартних форм проведення уроків позакласного читання із використанням сучасних посібників, які найбільше подобаються учням початкової школи. Відсутність традиційної структури, творча й невимушена атмосфера уроку дозволяє зробити зустріч з книжкою бажаною й радісною. Так, на уроці позакласного читання підвищується читацька активність, оскільки для роботи із молодшими читачами використовується інноваційна методика, що покращує їх самостійність, впливає на загальний розвиток особистості, постає об'єктивним показником ефективності керівництва вчителем можливостей посібника для читання.

За словами педагогів-практиків, слушною є думка відомого методиста О.В. Джежелей (1994, с. 12-14), яка вважала «основою роботи з дитячою

книжкою є ті матеріали із занять і уроків позакласного читання, які мимоволі запам'яталися дітям, увійшли в їхнє життя. Після кожної зустрічі з книжкою в класі, вчитель спонукає дітей на початковому, а також на підготовчому етапах приносити в куточок читання книги, які їм сподобалися, виготовляти різних героїв цих книг, ставити живі картини».

Проте колеги додають, що під час роботи з художньою літературою педагоги можуть застосовувати як традиційні форми навчання, так і уроки нової нестандартної форми, що користуються популярністю в практиці сучасної школи, до прикладу: урок – коментар, урок – питання та відповідь, урок – аналіз першоджерел, урок – панорама; урок – зустріч; експрес – опитування тощо.

Ми також погоджуємося із твердженням, що вищенаведені навчальні форми не тільки активізують розумову діяльність учнів, а сприяють розвитку міжпредметних зв'язків, формують почуття відповідальності, сприяють підвищенню творчих задатків, спонукають до самостійного опрацювання додаткового матеріалу. Такі уроки нового нестандартного типу привчають дітей активно сприймати інформацію.

Як результат, творчість та активність молодших школярів дозволяє учням самовиразитися, а вчителю – виходити за межі навчальної програми. Уроки нового покоління – це творча активність, самостійна робота та обґрунтований вибір додаткової літератури учнями.

Педагоги також зазначають, що на початковому етапі навчання школярі на уроці позакласного читання працюють не з однією дитячою книжкою, як це було раніше, а з комплектом книжок від двох до п'яти. Для того, щоб мати змогу працювати з таким комплектом книжок та орієнтуватися в них, діти повинні вміти швидко орієнтуватися в одній книжці. Вміння визначати зміст наступного читання без участі дорослих, а завдяки самій книжці, беручи до уваги три її зовнішні складові – це основний тип вправ, який проводиться на кожному уроці позакласного читання і зараз, де під наглядом вчителя школярі

освоюють прийоми самостійного читання актуальних і цікавих для них книжок.

Наведемо аргументи прикладів посібників для позакласного читання та із практики спостереження роботи педагогів. Отримавши для самостійного знайомства нову для школярів книжку Ганс Крістіан Андерсен «Снігова королева», учень, який опанував підготовчий етап навчання, зразу ж зосереджується на ілюстрації, яка розміщена на обкладинці книжки: він бачить жінку. Пізніше працює із написами, починаючи згори, і розмірковує приблизно так: «Ганс Крістіан Андерсен»– він написав книжку. На малюнку жінка. Підпис –«Снігова королева», отже дана книжка про снігову королеву? А тоді згадує: «Ганс Крістіан Андерсен пише казки. Знаю його казку «Дюймовочка», про маленьку дівчинку Дюймовочку. У тій книжці була одна казка, а у цій? (Дивиться в кінець книги, шукає зміст.) Тут багато. Подивлюсь інші казки. (Перегортає книгу, дивиться ілюстрації, прочитує назви).

Повертається до змісту, знаходить потрібний твір і заглиблюється в читання, вже будучи впевнений у тому, що книжка розповість йому про Снігову королеву.

Така ж послідовність дотримується і у випадках, коли через два-три тижні, привчившись самостійно розглядати одну книгу, учні діють із невеликими групами книг, спеціально підібраними вчителем для уроку.

При відборі посібників для позакласного читання найбільш ефективними, на думку практиків, є використання наступних типів вправ:

1-й тип вправ (за посібником О. Я. Савченко «Моя домашня читальня 2 клас 2019): визначення теми уроку та групи книг, які пропонуються до розгляду і порівняння. Наприклад, потрібно розглянути низку книг: казки народів світу «Хитрий півень» (Українська народна казка), «Чому кіт умивається тільки після обіду?» (казка народів Африки) та «Вовк та олень» (Естонська народна казка). Самостійно розібравшись у книжках, учні повинні визначити, про що буде даний урок, і «що ми читатимемо». «Будемо читати

казки», «Читатимемо казки про тварин», – відповідають діти. Своєю відповідь діти мотивують наступним чином: при аналізі кожної книжки по черзі діти спочатку оголошують її заголовок, а потім повертаються до ілюстрацій. Під час цього процесу школярі здатні виділити з усього ланцюжка (заголовок – ілюстрація) саме той показник змісту книжки, який на їхню думку виступає найбільш виразним та значущим: назва в книзі «Чому кіт умивається тільки після обіду»; казкову ілюстрацію на обкладинці книги «Вовк та олень»; знайомий зміст популярної казки «Хитрий півень», і тоді скрізь порівнюють всі три складові змісту книжки між собою та встановлюють їх взаємозв'язок.

У праці Л.А. Єфросініної знаходимо підтвердження цієї думки вчителів, оскільки під час виконання подібних вправ діти усвідомлюють, що різноманітні теми для читання можуть будь-яким способом виявлятися у книжках (с. 31). Крім того, у школярів складеться уявлення не лише про різноманітність асортименту книжок, а й про впорядкування цього асортименту (про тематичну схожість за різними зовнішніми показниками, про близькість за авторською приналежністю, за жанрами).

2-й тип вправ: орієнтування набору книжок і вибір необхідної книжки за заданими показниками вчителем.

Зрозуміло, що розпочинати роботу із такими вправами можна тільки після того, як учень освоїть у практичній діяльності вміння самостійно аналізувати одну книжку, а також визначати її змістовий склад за зовнішніми показниками, а потім і набір книжок (з тією ж ціллю).

Згідно думок вчителів-практиків та Є. А. Жесткової (2013, с. 160) із групи книг: народна казка «Пан Коцький»; В. Симоненко «Цар Плаксій та Лоскотон», К. Ковальська «Канікули прибульців із Салатти» – школярі повинні виокремити книжку оповідань про дітей, автор якої для них ще незнайомий. Якщо дотримуватися даних умов, то діти, зможуть оволодіти цільовим розглядом книг, вони сміливо обирають книгу К. Ковальської, мотивуючи свій вибір так: «Автора я не знаю, його книжки ми читали, у книзі

оповідання (показують розворот, читають назви різних оповідань), на малюнку зображені діти (показують малюнки)». Щодо книжок, які діти не обрали, вони стверджують наступне: «народна казка «Пан Коцький» вже нам відома, а книжка В. Симоненка «Цар Плаксій та Лоскотон» - казка про царя та його дядька. На малюнках зображені цікаві герої. Ми народну казку «Пан Коцький» знаємо, а книжка К. Ковальської «Канікули прибульців із Салатти» нам не знайома та автор невідомий».

Ми погоджуємося із тим, що коли діти виокремлюють одну книжку серед інших і не берть до уваги запропоновані, здійснюється накопичення досвіду обгрунтованого вибору книжки для наступного читання з цієї чи іншої теми; школярі стають впевненими у своїх можливостях, посильності, цікавості, сміливості без допомоги дорослих. Якщо аналізувати думки практиків щодо даного питання, то вони бачать дітей вже підготовленими до основного етапу навчання, коли за запропонованою вчителем темою та заданими запитамі їм потрібно обрати для уроку книжку поза класом і поза увагою та керівництвом вчителя.

3-й тип вправ із книжкою на початковому етапі проводиться не раніше квітня – травня. Зміст цієї роботи – розглянути біля дошки виставку книжок (зрозуміло, кожен окремо та детально) і самостійно назвати цю виставку, простежити, чи можна її доповнити якоюсь новою літературою, яку дасть на розгляд вчитель. Із власних спостережень наведемо приклад. Біля дошки виставлені книги: В. Нестайко «В країні Сонячних Зайчиків», Г. Малик «Пригоди Алі в країні Недоладії», М. Трублаїні «Пустуни на пароплаві». Вчитель оголошує завдання – назвати виставку і дати обгрунтовану відповідь чи потрібно її доповнити книжкою Л. Українки «В дитячому крузі» (збірка). При організації роботи з дитячими книжками на уроках позакласного читання необхідно взяти до уваги те, що запропоновані вправи повинні являти собою регулярне, планомірне і повторне виконання розумових та практичних дій для оволодіння ними та посилення їх якості. Ефективність вправ кожного типу

досягається завдяки ускладненню навчального матеріалу, у якому проаналізовані нами вправи активно проводяться. (С. А Ікрамова. 2010, с. 205)

Колеги-методисти дуже влучно коментують слова Н.О. Ігнатенко (2000, с. 29-31), яка виділяє основні передумови ефективності вправ із дитячими книжками на цьому етапі:

1) Учні повинні добре усвідомлювати мету кожної вправи та вирішувати завдання, дотримуючись її умов, які формулює вчитель.

2) Діти повинні освоїти правила виконання навчальної діяльності, в якій вони вправляються: порядок розгляду однієї книги, прийом зіставлення двох–трьох книг на одну тему, або одного автора, або одного жанру, прийом розчленування аргументації «за» та «проти» при виділенні однієї потрібної книги з низки книг або її включення до групи книг.

3) Учні під керівництвом вчителя мають привчитися оцінювати результати своєї роботи з книжкою та розуміти наслідки помилок, якщо такі допускаються.

Також у методичній добірці учасників нашого дослідження простежується нестандартний підхід до формування читацької компетентності у школярів, у позакласній роботі з якими широко впроваджуються уроки-КВК, уроки-прес-конференції, уроки-звіти, особливістю яких є те, що тематику і пізнавальний матеріал добирають самі учні, готуючи інформацію у постійних групах та індивідуально.

Заслуговує на увагу поширена педагогічна думка щодо впровадження літературних ігор, в основі яких постає впізнавання творів за різними ілюстраціями, картинками чи уривками, постановка та відгадування проблемних завдань за прочитаним, впізнавання імен літературних героїв, імен і прізвищ авторів, самостійне складання літературних ігор, квестів, вікторин за аналогією. При проведенні літературних ігор активно розвиваються інтелектуальні, моральні, вольові риси читача, формується та удосконалюється читацький світогляд, читацька самостійність і творчість.

За словами наставників, варто урізноманітнювати види робіт на таких уроках, вони стверджують, що «одні учні хочуть виступати з виразним читанням якогось уривка, другі – робити доповідь про письменника, третім подобається ділитися своїми враженнями про прочитане, четверті – робити самостійні записи про книжку, яка сподобалась у читацькому щоденнику, п'яті – відверто сперечатися та обговорювати свої думки відповідно до прочитаного».

Різноманітність форм позакласних заходів, спрямованих на вдосконалення освітньої діяльності на уроках позакласного читання, раціональний добір методів їх проведення з огляду на тісний зв'язок із світом природи й суспільства сприяють розвитку в читачів інтересу до творів літератури, до захоплення дитячою книжкою. Наші методисти стверджують, що «варто допомогти маленькому читачеві всебічно сприймати книжку, тобто навчити його співпереживати прочитаному, розуміти смислове навантаження твору, відчувати естетичне задоволення від майстерності автора писати свій твір».

З метою раціонального проведення уроків позакласного літературного читання й якісної та ефективної роботи з дитячою книжкою, крім уроків вчителі-практики також передбачають низку бібліотечних зустрічей у шкільній, сільській чи міській дитячій бібліотеці. Ширша обізнаність учнів у колі читання поглиблює їхні пізнавальні інтереси. Бажання, яке одразу виникає в читача після вибору «своєї» книжки, стає таким стимулом для мотивації, що дозволить не тільки вдумливо й зацікавлено прочитати книжку, яку вибрав сам читач, а й значно вдосконалить бібліотечно-бібліографічні вміння, поширить коло знань щодо правильного користування книжкою, розвине творчу уяву дитини, привчить міркувати про зміст книжки та її героїв, про письменників, які пишуть книжки, про людей, що нас оточують, про своє місце серед суспільства..

Тому незаперечним є той факт, що формування в учнів любові до книжки, плідна робота над виробленням в них стійкого читацького інтересу й готовності до самостійного читання є чи не найголовнішими завданнями, що стоять в пріоритеті перед освітянами в ході реалізації ідей Нової української школи. Ми схилиємося до думки щодо важливості методично правильно та цілісно організувати дитяче читання, спрямувати цей процес таким чином, щоб маленький читач не розгубився в книжковому оточенні, щоб він міг знаходити для себе порібні книжки, спілкування з якими стане звичним, щоденним і цікавим. Корисною є порада педагогів, що «ми повинні вказати дитині на те, що скільки б вона не отримувала пізнавальної інформації з різних медіатекстів, лише читання друкованої книги надасть юному читачеві справжню насолоду від художнього слова, літературного образу, краси авторської думки».

Зауважуємо, діти мають усвідомити, що читання є серйозною та напруженою працею мозку, але цей процес, коли ти вмієш читати свідомо, може принести справжню радість від взаємодії з мистецтвом слова. Саме тому вчителі, а також і батьки повинні цілеспрямовано виховувати в дітей молодшого шкільного віку цікавість до самостійного читання.

Ми враховуємо зауваження колег, що творчість педагога породжує творчість його учнів. Якщо на уроках позакласного читання застосовувати нестандартні форми роботи з дитячою книжкою, пропонувати школярам різноманітні завдання для самостійної роботи з художніми і науково-пізнавальними текстами, то забезпечується матеріал для міркувань, можливість виявити власне бажання та самостійність.

Все вищезазначене дає підставу вважати, що самостійна діяльність з книжкою потребує прикладання розумових сил, винахідливості, творчості, та попри все це зацікавлює дітей самостійним пошуком інформації, створює позитивні емоції, сприяє розвитку читацьких умінь, формує молодшого школяра як розвинутого та свідомого читача. Без високої культури читання,

наголошував В.О. Сухомлинський, немає ні школи, ні справжньої розумової праці. Адже «читання є основою опанування всіх інших наук, розвитку людського інтелекту, ключем до знань».

В умовах сьогодення актуальними звучать поради Г.В. Підлужної (2001, с. 22-23): «Слід звернути увагу майбутніх вчителів на те що, для того, щоб підвищити рівень розвитку читацької компетентності учнів передусім необхідно оптимізувати навчально-виховний процес. А це вимагає усвідомленого вибору такого варіанта навчання, який за даних умов забезпечував би максимально можливу ефективність розв'язання проблеми при раціональних затратах часу й зусиль учителів та учнів».

Беручи до уваги вищенаведену думку та сучасні вимоги, педагоги (І.А. Скрипник, О.Я. Савченко) виділяють наступні психолого-педагогічні й методичні умови, серед яких найважливішими на наш погляд є такі:

- системний підхід до організації й проведення уроків класного та позакласного читання, який проявляється в тому, що уроки становлять собою цілісну сукупність, взємоз'язок елементів, при цьому кожен із них реалізує специфічну мету (розвиток читацької самостійності учнів) й одночасно загальні цілі навчально-виховного процесу;
- добір спеціальних вправ, введення школярів у навчальні ситуації й види діяльності з книжкою, спрямовані на розвиток читацької самостійності та реалізацію особистісно-орієнтованого підходу до учнів;
- запровадження елементів педагогіки співробітництва на уроках класного та позакласного читання шляхом організації спільної діяльності вчителя та учнів;
- емоційна насиченість занять, застосування ігрових форм навчання;
- активізація пізнавальної діяльності, створення проблемних ситуацій;
- реалізація внутрішньопредметних зв'язків на уроках класного та позакласного читання;
- зразок позитивного ставлення вчителя до книги, до читання;

- удосконалення системи оцінювання на уроках класного і позакласного читання.

Крім цього сучасні педагоги вбачають найпопулярнішими підходами до роботи з посібниками для позакласного читання наступне:

- компетентнісний підхід – наприклад, діти вчать вірші, щоб їх використовувати в реальному житті, а не просто щоб вивчити напам'ять чи просто розказати вчителю;

- діяльнісний підхід – діти виконують певне завдання, щоб створити продукт, який буде зацікавлювати передусім самих дітей. Іншими словами, у посібниках все більше простежується проектна діяльність;

- зміна візуального оформлення. Вчителі стверджують, що у посібниках почали з'являтися дитячі роботи. Це може бути зразок рукописного тексту, який написаний не самим дизайнером, а дитиною з усіма особливостями її почерку. Завдяки цьому посібник стане ближчим до учнів, адже вони будуть бачити, що вже хтось серед однолітків виконував ту чи іншу роботу;

- також на сторінках частіше можна побачити подання інформації у вигляді коміксів;

- а також багато завдань передбачають командну роботу.

Книжкове оточення та активна самотійна діяльність з книжкою формує читача, який прагне зрозуміти навколишній світ, суспільство та вплинути на нього. Провести дитину в оточуючий світ, навчити розуміти мову різноманітних сфер світу, допомогти дитині визначити ту сферу, що повною мірою відповідає її здібностям, інтересам та запитам, і де вона може надалі проявити себе повно та цілісно, поступово підсилюючи та підвищуючи свій літературний розвиток – ось такою повинна бути головна мета навчально-виховного процесу на початковій ланці навчання сучасної освіти. Досягти її нелегко, але необхідно. Цьому і сприятимуть уроки читання – від уроків навчання грамоти до уроків позакласного читання, яке за словами відомого майстра В.О. Сухомлинського у працях сучасників, є «вітрилами, завдяки

яким корабель думки пливе вперед, і вітер, що надимає вітрила. Немає читання – немає ні вітрил, ні вітру. Читання – самостійне плавання в морі знань, і наше завдання полягає в тому, щоб кожен вихованець зазнав щастя цього плавання, відчув себе сміливцем, який став віч-на-віч із безмежним морем людської мудрості». (Т. Степанова, 2018, 107с.).

Отже, ефективність засвоєння та проникнення у твір під час його самостійного читання залежить як від об'єктивних умов (тема, сюжет, образи), так і від суб'єктивних (внутрішній стан дитини, рівень розвитку психічних процесів, життєвий досвід, потреби та інтереси учнів). Тому врахування педагогом особливостей осмислення в молодших класах літератури різних жанрів впродовж уроків та позаурочного часу забезпечить ефективність засвоєння її змістової складової.

2.2. Експериментальна перевірка педагогічного потенціалу сучасних посібників для позакласного читання молодших школярів

Під час дослідно-експериментальної роботи ми побачили вагомий вплив педагога на наступні вміння дітей: користуватися бібліотечними послугами, вміти ставити для себе мету звернення до книг, здійснювати великий вибір книг, усвідомлювати зміст обраної книги, вдало використовувати свої читацькі можливості, обирати книгу за запитами та вподобаннями.

Сам же аналіз теоретико-методичних засад потенціалу посібників для позакласного читання з формування читацьких компетентностей ми знаходимо у працях Г. П. Ткачук (с. 65-67), яка вважає «надійною умовою формування читацьких компетентностей є постійне зростання книжкового оточення і безпосередня робота під керівництвом вчителя, який добре володіє методичними показниками читацької культури, тоді як зміст книжкового асортименту має базуватися на провідних принципах: художньо-естетичному, чуттєво-образному, літературознавчому». В доборі творів для читання

школярів рекомендує використовувати принципи тематичності, жанровості чи змішаності.

Ми вважаємо, що посібник для позакласного читання свій потенціал може продемонструвати, розпочинаючи із самого знайомства з дитячою книжкою, розгляду читання її, робота над темою, автором, жанром, пропедевтика уроків монографічного вивчення творчості письменника і поетів у старшій школі.

У роботі із дитячою книжкою варто навчити учнів правильно називати книжку і окремих її творів, вміти будувати питання за змістом прочитаного, повними реченнями давати відповіді на запитання вчителя та однокласників, логічно та зв'язно передавати зміст твору, висловлювати оцінні судження про вчинки героїв, розуміти мовно-виражальними засобами за допомогою яких розкривається основна думка художнього твору. Спостерігаємо, що значення книжки як навчального матеріалу полягає в утворенні основи для правильної організації самостійної читацької діяльності школярами. Іншими словами, читач-початківець не тільки знає та розуміє власні запити, інтереси, вподобання, а й здатний їх забезпечити засобами опрацювання дитячих книжок різної тематики та авторства тощо:

мета читання;

- 1) коло читання;
- 2) книжка – об'єкт.

Від того, чи знають діти у молодшому шкільному віці коло вибору книг залежить якість читацької діяльності, глибина опрацювання їх змісту. Школярам із несформованим видом читацької діяльності детальна робота з книжкою не під силу, саме тому вчителі пробуджують думку школярів, створюють евристичні бесіди, проводять дискусії за змістом прочитаного, допомагають в доборі книжок, організовують спілкування з дитячою книжкою, створюють умови для дітей, щоб книжка стала їм порадицею, співбесідником та другом, що допоможе зрозуміти світ набагато краще у всіх

його барвах. Найважливішим, на думку вчителів, за допомогою таких способів має стати їхня допомога молодшим школярам набути навички самостійного читання.

Від того, якою мірою вчитель перевіряє якість організації роботи на уроці запитаннями чому?, для чого?, що розвиває це завдання у дитини-читача?, для того, аби розвинути читацьку вмотивованість варто насамперед забезпечити вдумливу роботу над прочитаним текстом задля розвитку особистості школяра. За словами практиків, детальному вивченню цілей читання стане в нагоді анкетування наприкінці навчального року, наприклад:

- Чи любите ви читати? (так, ні, не дуже)

- Для чого ви читаєте? (думка учнів)

Паралельно і проведенням опитування ми здійснювали анкетування із учнями. Звертаємо увагу на кількість і якість мотивів читання при аналізі учнівських відповідей. Найвищим балом хочемо оцінити педагогічну діяльність вчителя, коли більша частина учнів проявляє особистісно-зорієнтований мотив: «Мені подобається саме читання, від нього я стаю кращим(кращою)», «Цікаво пізнавати нове», «Я захоплююсь читанням», «Я вдячний (вдячна) книжці за нову інформацію», «Люблю читати за те, що розвивається моє художнє слово», «Читаю, щоб бути обізнаним», «Я прагну отримати хорошу оцінку» тощо.

Саме тому ми вважаємо, що для успішного проведення уроків позакласного читання із використанням сучасних посібників вчитель має бути цілком добре обізнаним із літературознавчими та методичними передумовами для літературної освіти молодших школярів, володіти індивідуально-психологічними та віковими особливостями учнів, їхніми читацькими інтересами, вміти самостійно опрацьовувати художній твір; вміти підібрати пізнавальний матеріал для роботи з дитячою книжкою та позакласного читання; різновиди дитячих книжок; класифікацію та структуру уроків позакласного читання та позаурочної діяльності в умовах освітнього закладу.

У доборі сучасних творів в нововведених посібниках для позакласного читання колеги дотримуються загально визнаних принципів – тематично-жанрового та художньо-естетичного, намагаються щоб у позакласній роботі з книжкою широко була представлена дитяча література в розмаїтості її жанрів та тем до опрацювання: художня література, казки, легенди, вірші, оповідання, повісті, байки, малі фольклорні форми (загадки, скоромовки, прислів'я, приказки, потішки), науково-пізнавальна, енциклопедична література, уривки із статей, журналів, дитяча періодика.

Апробація сучасних посібників для позакласного читання в початкових класах показала важливість упровадження різноманітних форм літературної освіти під час позаурочної роботи з молодшими школярами і дала змогу реалізувати комплексні завдання пізнавально-виховного значення в роботі з дитячою книжкою.

Широкий вибір тематики читання та жанрових форм, задіяних у позакласній навчальній діяльності вчителями забезпечила активне становлення дитини-читача. Учням, що брали участь у проведенні анкетування впродовж педагогічного експерименту ми запропонували ведення читацьких щоденників. Сама ж перевірка записів у читацьких щоденниках дала змогу визначити читацькі інтереси та вподобання у молодших школярів через проведення анкетування (див. у додатку Д), яке включало запитання типу:

1. Теми яких книжок вам до вподоби? (Варіанти відповідей: книжкам про природу; книжкам про людей та їхні взаємини; книжкам про рідний край та його традиції; книжкам про тварин та рослин; книжкам пригодницького характеру; книжкам гумористичного характеру; ваш варіант відповіді).
2. Книжки яких жанрів вам подобаються? (казки; оповідання; вірші; байки; ваш варіант).
3. Які ваші улюблені письменники?

4. Вам до вподоби книги: (однотематичні; двотематичні; комбіновані; я ще не визначився(лась)).
5. Ви віддаєте перевагу: (книжці-твір; книжці-збірник).
6. Виберіть книжку, яка найбільше вам подобається: (типово-оформлена книжка; книжка-театр; книжка-розгортка; книжка-планшетка; книжка-іграшка; книжка-розмальовка; книжка-панорамка; книжка з ігровим завданням; книжка-картинка; комбінована книжка).

Результати таких опитувань показували, що великої різниці в класах між напрямками читацьких вподобань у тих учнів, що працювали за традиційною програмою, майже не було, адже майже у всіх читацькі інтереси визначалися методичними посилами вчителя: що рекомендував вчитель, те і читали його учні. Саме тому книжки за інтересами більшості учнів відповідали такому зразку:

- за тематичною спрямованістю – однотематичні (про природу, рослин, тварин);
- за жанром – казки;
- за структурою – книжка-твір;
- за конструктивно-оформлюваним виглядом (книжки-театри, книжки іграшки, книжки-розмальовки, книжки-картинки).

Педагоги стверджують, що виховним потенціалом нових посібників для роботи з дитячою книжкою постають бібліотечні уроки із знайомством різного роду запропонованих посібників для позакласної діяльності, проведення різноманітних бесід та конференцій, де учні мали змогу розкрити величезне значення книжки у житті кожної дитини; задавати написання творів на такі теми: «Книжка – мій друг», «Для чого у світі книжка», «Що найбільше мені подобається під час читання», «Мої думки під час читання книжки» та ін.; слідкувати за веденням читацьких щоденників; залучати учнів до масової позакласної діяльності, яку передбачають сучасні посібники.

В ході проведення такої діяльності ми спостерігали за учнями, які за анкетними даними були байдужими чи нейтральними до книжок, намагалися залучати їх до всіх різноманітних форм роботи, давали індивідуальні завдання.

Як ми вже зазначали, паралельно із проведенням опитування педагогів ми також проводили і анкетування із учнями. В ході проведення опитування, учні класів віддавали перевагу тим письменникам, з творами яких познайомилися на уроках (М. Вінграновський, Л. Костенко, П. Мовчан, М. Сингаївський). Проте деякі школярі не змогли визначити свого улюбленого жанру чи автора, що більшою мірою вказує на те, що читацькі інтереси у багатьох школярів ще не сформовані саме тому ми змушені були створити більші вимоги до якості відбору книжки для додаткового читання.

Крім цього, потрібно взяти до уваги те, що активно та із позитивним розголосом увійшли в нашу дитячу літературу чудові, але невідомі, раніше забуті автори, через що педагоги своїм завданням поставили «привідкрити завісу» з їхнього життя і творчості. Коли є знання фактів біографії та історії створення деяких дитячих творів, то краще можна у цікавій і доступній формі розкрити в них нові сторони, продемонструвати основну ідею письменника. Читачи той чи інший твір, учні відчували, хвилювалися, переживали те, що у їхньому особистому житті не пережито, старалися мислити художніми образами, що постає важливою складовою літературного розвитку і створює тіснішу взаємодію між читачем та письменником, здійснює міцніший зв'язок із книжкою, прищеплює любов учням до уроків позакласного читання.

У старших класах (3-4 класи) спостерігаємо, що читацькі інтереси школярів були ширшими, адже до кола їх позакласного читання увійшли більш сучасні автори (З. Мензатюк, С. Плачинда, Є. Ярошинська та ін.). Як бачимо, дітям було цікавіше самостійно працювати у бібліотеці, писати індивідуальні твори-відгуки про прочитане. Все вище перелічене добре сприяло для розвитку самостійної читацької діяльності, особистісному розвитку молодших школярів за допомогою художніх творів. Як стверджує В.

О. Левін у працях знаних педагогів-практиків сучасності: «цей віковий період є благодійним підґрунтям для того, щоб сформувати ставлення до казки, вірша, оповідання як до витвору, спеціально створеного автором для вираження іншим людям власного сприйняття світу». (с. 15).

В організації уроків позакласного читання саме із сучасним посібником класоводи до загальновизнаної дидактичної структури вносили творчий момент. Адже вважали, що теми уроків позакласного читання не повинні повторювати уроки літературного читання, що є основною перевагою сучасного комплектування для таких уроків. Сама ж робота з книжкою на таких уроках повинна зацікавити школяра новим змістом, темою. А що ж до жанрової дотичності, то доцільним вважали знайомство з уже відомими жанрами: народні та літературні казки, оповідання, вірші, байки, та доповнювати дещо новими (уривками з повістей, п'єс, статей із газет тощо). Позакласне читання повинно стати не стільки фронтальним, стати не стільки фронтальним, як індивідуальним, щоб домогтися, аби кожна дитина відшукала «власну книжку». Тому, крім загальних завдань для всіх завдань з додаткового читання, учням пропонували поради для розумних і допитливих, пошук відповідей на проблемні запитання.

За доцільне колеги також застосовували міжпредметні зв'язки з уроками української мови, на які включали вправи на списування уривків із прочитаних творів, складання описів персонажів та їх порівняльну характеристику з творів для позакласного читання.

До загальноприйнятої в методичній літературі типології уроків колеги брали до уваги дещо сучасний погляд, а саме впроваджували в практику рекомендаційний та комбінований уроки.

Ще одним із етапів нашого дослідження став ретроспективний аналіз посібників для позакласного читання, який базувався на літературознавчих та методично вимогливих до літературознавчої освіти засадах. Тому проведенню опитування педагогів-практиків передувала власно розроблена нами

порівняльна характеристика посібників для позакласного читання молодших школярів, куди ввійшли 16 комплектів посібників сучасних авторів. Ми взяли до уваги посібники О. Я. Савченко «Моя домашня читальня» для 2, 3, 4 класів, Л. Гайова, Л. Йолкіна «Читаємо із задоволенням щодня» для 2, 3, 4 класів, Л.В.Йолкіна «Книжкова країна» 2, 3, 4 класи, В. О. Науменко, І. Г. Сухопара «Чарівне слово читанка» 2, 3, 4 класи та В. О. Науменко «Перлина» 3, 4, класи, Т.Маркотенко, О. Ємельяненко «Позакласне читання» 2, 3, 4 клас, Н.М.Гордієнко «Позакласне читання» 3, 4 клас, Н. В.Курганова «Мій друг Питайко» 2, 3, 4 клас, Н.В. Курганова «Позакласне читання»4 клас, В.О.Мартиненко Позакласне читання «Читаю залюбки» 2 клас, Н.І. Богданець-Білоskalенко «Книжка для додаткового читання» 2 клас, Тетяна Стус «Хрестоматія» 1, 2, 3, 4 класи. (див. у додатку Б).

Здійснена нами порівняльна характеристика представлена у вигляді таблиці (див. додаток Б) за наступними критеріями:

- автор та назва посібника;
- вихідні дані;
- тематика творів (за розділами);
- жанри творів;
- вимоги та поради до формування читацьких навичок;
- завдання для аналізу і розуміння твору (цікаві та творчі вправи);
- додатки.

Спробуємо детальніше зупинитися та розглянути критерії аналізу посібників. Як бачимо, всі проаналізовані нами посібники є схваленими для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією із педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України та рекомендованими науково-методичною радою з питань освіти цим же Міністерством освіти і науки України.

За розділами, які запропоновані у посібниках, тематика творів різноманітна. Найбільш поширеним у використанні посібником О. Савченко «Моя домашня читальня» є дібрані теми для творів, що підпорядковуються принципу сезонності, що імponує педагогам-практикам. Цього принципу дотримуються автори Т.Маркотенко, О. Ємельяненко; Н. Гордієнко; Н. Будна; Н. Богданець-Білокаленко. Назви розділів, такі як О. Савченко «Моя домашня читальня («Вереснева стежечка», «В осінні барви-шати вдяглись ліси й поля...»), «Кришталева зимонька в срібнім козушку...», «Весну красну вітаймо!», «Літо, літо – радості пора»), Т.Маркотенко, О. Ємельяненко «Позакласне читання» («Осінь- радісна пора, та водночас сумна», «Розкрий таємниці зими – чарівниці», «Весняна казка» «Літо і літні пригоди»), Н. Гордієнко «Позакласне читання» («Вже брами літа замикає осінь», «Прийшла зима біловолоса», «А вже весна, а вже весна», «Пахне літо»), Н. Богданець-Білокаленко «Книжка для додаткового читання» («Ой прийшла до нас зима»), Н. Будна «Позакласне читання» («Осінь щедрі осінь золотава», «Барви осені», «Як не любити зими сніжно-синьої») вже дозволяють зрозуміти про насичене змістове наповнення казками, віршами, оповіданнями тощо.

Проте Л. Йолкіна у своєму посібнику «Книжкова країна» для 2, 3, 4 класів тематику творів розкриває за літературознавчим принципом, де подача художніх творів передбачає їх угруповання з жанрово-видової точки зору, яку також вчителі беруть до уваги. Наприклад: «Чарівний світ літературних казок», «Поетичні скарби», «Байки», «Сторінками дитячих журналів». Даний принцип дозволяє представити твори одного жанру, часто різних авторів, дати певний теоретико-літературний коментар до теми. Так, у посібниках В. Науменко «Перлина» 2 клас, Н. Курганової «Позакласне читання» 4 клас також чудово простежуються назви розділів, за якими вже можемо зрозуміти жанрове наповнення – «З народного джерела», «Народні казки», «Поетична майстерня», «Літературні казки». Проте Т. Стус у «Хрестоматії» для 1-4 класів представляє тільки твори за авторами без загальних назв розділів, що

негативно відгукується у словах наших педагогів практиків. Також колеги стверджують, що наразі значна кількість творів, їх інформаційний потенціал зорієнтовані на ознайомлення школярів із історичним минулим, традиціями нашого народу, а дещо бракує текстів на актуальні теми сучасного життя.

Хочемо зазначити, що у всіх вищеперелічених посібниках для роботи з дитячою книжкою жанрова палітра вміщує казки, вірші, пісні, оповідання, притчі, загадки, прислів'я, приказки, легенди, народні усмішки, дитячі пісеньки, дитячі ігри, лічилки, скоромовки, загадки, колискові, веснянки, міфи, п'єси, уривки з журналів. Творами, що викликають особливий інтерес школярів, залишаються казки (2-3 кл.), оповідання (4 кл.). Менше молодші школярі захоплюються поезією, низьким виявився інтерес до науково-пізнавальної літератури. За популярністю у широкому асортименті опрацювання жанрових творів значне місце посідають посібники О. Савченко «Моя домашня читальня» 2-4 класи, а також Л. Йолкіна «Книжкова країна» 2-4 класи. Коло читання розширено новими жанрами: байкою, п'єсою, легендою. Запропоновано сюжетні схеми для переказу змісту казок, доповнення їхнього початку чи розвитку подій. Наприклад, їхні казки (О. Чаклун, «Хлопчик із золотими очима», С. Дерманський «Першоаяблуня») містять важливі моральні висновки, які вчать дітей добрим справам та відвертій мові. Оповідання та вірші (В. Нестайка, О. Радущинської, П. Воронька, О. Луцєвська, В. Чухліб, І. Роздобудько, З. Мензатюк) дають можливість розширити кругозір учнів та надихнути на духовну зрілість.

Відзначаємо, що у посібниках О. Савченко «Моя домашня читання», Т. Маркотенко, О. Ємельяненко «Позакласне читання» та Н. Гордієнко «Позакласне читання» передбачено реалізацію розвивальної функції дитячого читання. Тому відібраний зміст виховує інтерес і повагу до рідної мови, привертає увагу до її багатства, милозвучності, розкриває засобами художньо-пізнавального аналізу текстів глибинні образи української історії та культури.

Беремо до уваги те, що у посібнику О. Савченко наявний потенційний методичний апарат, з яким учень може зреалізувати ідеї компетентнісного підходу. Оскільки дане навчальне джерело вміщує запитання і завдання до читання, у процесі читання та після твору. На думку більшості практиків, посібник «Моя домашня читальня» О. Савченко цікавий за змістом, доступний за структурою. Альтернативний посібник В. Науменко має також цікавий змістовий набір, проте аналізуємо, що добір текстів одноманітний, мало оповідань, а також відсутні уривки з повістей.

За нашим спостереженням у посібнику авторів Л. Гайова, Л. Йолкіна «Читаємо із задоволенням щодня» для 3-4 класів відстежуються багато форм роботи, що розвивають навички вдумливого читання. Наприклад, «Чи любиш ти читати казки? Може, вважаєш, що казки – це література для маленьких діточок і першокласників? А тобі цікавіша серйозна, доросла література? Але чи знаєш ти, що вся серйозна література розпочинається з простенької казки? Не віриш... Зараз ми тебе переконаємо». Своєрідним є також наявна оригінальна післятекстова робота, що сприяє формуванню читацьких навичок у молодших школярів. Також В. О. Мартиненко у посібнику «Читаю залюбки» для 3-4 класів пропонує чимало завдань, що побудовані згідно із методичними вимогами формування читацьких навичок, наприклад: опрацюй-обговори-поділись. Т. Маркотенко, О. Ємельяненко, Н. Гордієнко у процесі комплектування посібників «Позакласне читання» врахували укладання за Новою програмою з української мови та літературного читання Міністерства освіти і науки України до будь-якого чинного посібника. При аналізі їхніх текстів для читання («Карлсон», «Пригоди Вінні Пуха») педагоги відзначають, що саме вони не тільки сприяють формуванню позитивної мотивації щодо читання, а й компетентно дібрані з урахуванням різноманітності читацьких уподобань школярів та рекомендацій чинної програми.

При складанні порівняльної характеристики посібників для роботи з дитячою книжкою ми взяли до уваги завдання для аналізу і розуміння твору –

цікаві та творчі вправи, що пропонуються авторами. За словами практиків, «ми не можемо не відзначити оригінальні завдання, що простежуються у посібниках О. Савченко, наприклад: склади тематичну павутинку, розв'яжи вузлики, прочитай та поміркуй, завдання -звуконаслідування, будь дослідником, пофантазуй.Вже спостерігаємо, що такого роду завдання позитивно впливатимуть на мотивацію читача до процесу читання, а також формуватимуть читацькі навички».

Що ж до загадок, ілюстрованих картинок для розуміння прочитаного твору, квестів «Шляхами пригод», ребусів ігор «Напиши листа другу», інтелектуальних ігор, «театру пантоміми», тестових завдань до тексту, ігор «творимо проєкти разом» - то це все чітко простежується у посібнику «Читаємо із задоволенням щодня» та «Книжкова країна» Л.В.Йолкіної. Вчителі стверджують, що авторка творчо підходить до розробки завдань за прочитаним та складанням ігор, що чудово розвиватимуть читацькі інтереси дітей.

Дослідники, учителі-практики Т. Маркотенко, О. Ємельяненко, В. Науменко для роботи з дитячою книжкою пропонують низку завдань для розвитку читацьких компетентностей школярів. Найбільш цінними та цікавими завданнями для колег у посібниках даних авторів з позакласного читання постають книгознавча скринька, літературна ігротека, тестові завдання, прочитай та поміркуй. пригадай та розкажи, колективна робота. Науковиці Н. Богданець-Білокаленко, С.Романюк пропонують дітям спробувати себе у ролі поета, що відзначають педагоги, а О. Джежелей, А. Ємець, О. Коваленко у посібнику «Читаємо в класі та вдома» дають можливість учням створювати власний театральний словничок, який імponує практикам у роботі із учнями. Можемо підсумувати, що дібрані завдання та вправи у посібниках носять проблемно-пошуковий, розвивальний та творчий характер, який є важливим у відборі посібників для роботи з дитячою книжкою.

Під час аналізу посібників О. Савченко «Моя домашня читальня», Л. Йолкіної «Книжкова країна», Т. Маркотенко, О. Ємельяненко «Позакласне читання», Н. Гордієнко «Позакласне читання» Н. Будни «Позакласне читання», Н. Курганової «Позакласне читання» для 2-4 класів ми виявили те, що в більшості наявні щоденники читача, які складються із двох колонок – автор, назва твору, що сподобалося, що запам'яталося.

Окрім цього О. Савченко додає календар читача, а Л. Гайова, Л. Йолкіна передбачає роботу з дитячою періодикою, цікаві естові завдання до тексту та пропонує довідкову літературу. Педагоги хвалять посібник Н. Гордієнко «Позакласне читання», оскільки авторка пропонує сторінки для допитливих, дає можливість розвинути читацькі інтереси учнів повною мірою а також розміщення словника синонімів.

Також сприймаємо слушні поради, щодо посібників Н. Курганової «Мій друг Питайко» та Н. Будної «Позакласне читання», де є вміщені словнички незрозумілих слів. Це, зокрема, зручно для вчителів у роботі із дітьми при організації словникової роботи. А ще головна особливість посібника Н. Курганової виявляється у наявності інтерактивного героя, який вчить аналізувати прочитане, пояснювати матеріал іншим, перетворює учня на вчителя, виводить із пасивної позиції в активну. І саме це стає позитивним та ключовим моментом у відборі посібників вчителями для уроків позакласного читання із молодшими школярами.

У аналізі посібників для читання Віри Науменко педагоги помічають те, що авторка замість читацького щоденника вводить словник незнайомих термінів, який стає доцільним у використанні словникової роботи.

Аналізуючи хрестоматію для позакласного читання Тетяни Стус, бачимо відсутніми читацькі щоденники. Та позитивним знаходимо саме вміщення історій дитинства або про написання твору кожного автора. В. Джежелей, А. Ємець, О. Коваленко у посібнику «Читаємо в класі та вдома» також не передбачають вміщення читацького щоденника. Проте ми

спостерігаємо укладання театрального словничка та багато порад для читача, сучасних завдань для перевірки читацьких вмінь.

Виходячи із вище проаналізованого, можемо стверджувати, що сучасні посібники для роботи із дитячою книжкою різні у своїх потенційних можливостях. Одні комплекти мають переваги у методичній складовій, інші ж демонструють сильні сторони у добірці оновлених завдань та вправ за змістом прочитаного, а деякі проявляють свою перевагу у використанні сучасних різножанрових творів сучасних авторів. Проте також виявляємо і недоліки у комплектуванні деяких посібників: відсутність сильної аналітичної складової, обов'язкових добірок, що є зручними для використання педагогами під час проведення уроків.

2.3. Методичні рекомендації до використання педагогічного потенціалу сучасних посібників у позакласному читанні учнів початкових класів

Той факт, що освітні, розвивальні й виховні можливості уроків позакласного читання не можуть бути повною мірою реалізованими без створення необхідних організаційних умов, серед яких особливо велике значення має потенціал посібника є беззаперечним. При дотриманні даних умов навчання школярі-читачі потребують, як наслідок, великої уваги вчителів до окремих вагомих аспектів у структурі та змісті уроків позакласного читання в 2 – 4 класах.

Ми детально розглянули наслідки та помилки, допущені у процесі вибору посібників для позакласного читання. Отож, наважимося дати вчителям кілька порад, які дозволять ефективніше та в повній мірі використовувати потенціал посібників для позакласного читання. Це власно розроблені рекомендації, що можуть застосовуватися вчителями у роботі з молодшими школярами, студентками-практикантами, а також освітніми

зкладами при аналізі та виборі посібників позакласного читання для здобувачів.

Перш за все шкільні програми із позакласного читання повинні оновлюватися періодично, щоб підготовка учнів відповідала сучасним вимогам. Оскільки ще нещодавно у попередніх програмах була помічена значна кількість письменників першої половини ХХ століття, і трішки менше класиків ХІХ століття (Тарас Шевченко, Іван Франко, Олена Пчілка та ін.). А найменший відсоток припав на авторів, які активно пишуть і публікуються у наш час – це Леся Воронина, Сашко Дерманський, Анатолій Качан, Леся Мовчун та інші відомі сучасники. Про жарти учнів: «Мамо, ми сьогодні вивчали живого письменника» почали колеги розповідати тільки нещодавно. Проте наразі ми чуємо схвалення нововведених посібників. Бачимо, що до кола читання 2-4 класів увійшло 125 письменників. Це трохи більше, ніж у попередні роки.

Доцільно використовувати у роботі посібники із творами «новеньких» українських сучасних письменників, які активно пишуться та публікуються: Галина Ткачук, Григорій Фалькович, Оксана Луццевська, Василь Голобородько, Тетяна Стус, Іван Андрусак, Галина Малик. Зрозуміло, що педагоги не повинні і відходити від творів європейських авторів, таких як Астрід Ліндгрен, братів Грімм, Ганса Християна Андерсена, Льюїса Керолла, Джанні Родарі. Але водночас і брати до уваги літературу кількох нових європейських письменників – класиків і сучасників: Джеремі Стронга, Марію Парр, Роальда Дала, Пола Маара, Іана Вайброу, Карло Коллоді, яких зустрічаємо у сучасних посібниках для позакласного читання.

Педагогам потрібно впроваджувати системний та послідовний підхід до організації й проведення уроків позакласного читання, який має важливе значення в тому, що уроки становлять собою цілісну сукупність взаємозв'язків елементів, при цьому кожен із них реалізує специфічну мету й одночасно загальні цілі освітнього процесу.

Крім цього, за доцільним вважаємо використовувати елементів педагогіки співробітництва на уроках роботи з дитячою книжкою завдяки організації спільної діяльності вчителя та школярів при використанні сучасного посібника.

При підготовці до кожного уроку роботи з дитячою книжкою варто передбачити спеціальні вправи, що будуть спрямовані на вироблення в учнів вмінь користуватися прийомами самостійної читацької діяльності:

7. Давайте хороший приклад вашій дитині, показуючи їй, як вам подобається читати. Нехай дитина побачить вас за читанням.

8. Приносьте своїй дитині книжки, які задовольняють її індивідуальні потреби, наприклад, про спортивні змагання, тварин. Рослин, включаючи художню і документальну літературу.

9. Зацікавте свою дитину якою-небудь діяльністю, котра потребує читання та подобається їй.

10. Заплануйте похід в музей, зацікавте свою дитину історичними подіями, краєзнавчим матеріалом. Знайдіть книжки, пов'язані з цим, і поділіться ними з дитиною.

Окрім вищезазначеного, на кожному уроці позакласного читання повинна організовуватися виставка книжок за темою уроку (пропонуємо подати книги, які почитані учнями, та які запропоновані учителем). Дана виставка демонструється на початку уроку за чітко визначеним планом, який буде відповідати темі та меті уроку. Робота повинна бути систематичною, де вчитель повинен мати на меті сформувати таку важливу читацьку навичку, як орієнтація в книжковому «морі».

Вчитель повинен ознайомити учнів із новими книжками для дітей, які видані нещодавно, хоч і до списку рекомендованої літератури ще не внесені, але заслуговують уваги. Цим самим буде здійснюватися постійне розширення кола читацьких інтересів молодших школярів.

Саме тому педагог повинен використовувати для уроків роботи із дитячою книжкою нові тексти сучасних авторів, які, в свою чергу, лише створять тематичне, жанрове та стилістичне різноманіття, оскільки написані чи перекладені сучасною українською мовою, містять теми, проблеми й образи, близькі сучасним дітям. Вищенаведену пораду чудово коментує сучасна авторка дитячих книжок Галина Малик: «Читання молодшими школярами класики літератури, звісно ж, дуже важливе. Однак читання класики і читання сучасників – це два різних типи читання, і чудово, коли дитина має можливість спробувати обидві ці насолоди».

З метою активізації читацьких інтересів у структуру уроку пропонуємо вводити цікаві запитання-завдання та літературні ігри.

Обов'язковим елементом у структурі уроків позакласного читання є внутрішньопредметні зв'язки з уроками класного читання і навпаки. Все відбувається за допомогою спеціально створених умов задля взаємозміни прийомів самостійної читацької діяльності з одних уроків на інші, а також інтеграції додаткових навчальних матеріалів та формування позитивного ставлення до книжки на обох видах уроків.

У структурі кожного уроку позакласного читання варто передбачати роздум, бесіду, бесіду-дискусію. Наприклад: кожного разу, починаючи із школярами обговорення щодо прочитаного твору, варто звернути їхню увагу на важливе, що про один і той самий вчинок, випадок чи факт різні люди можуть висловлюватися далеко не однаково, а іноді й мати протилежні думки. Варто переконувати дітей у тому, що думка не стане одразу правдивою і що навчитись відшукувати, відстоювати істину не менш цікаво і важливо, ніж читати. При проведенні таких бесід-дискусій доцільно урізноманітнювати їх, вводити елементи інсценізування, словесне малювання, враховуючи при цьому особливості жанру.

На уроках позакласного читання учні працюють з цілим рядом понять, пов'язаних із процесом формування читацьких навичок, тому вважаємо, що систематичною під час їх проведення має бути словникова робота.

А також вчитель повинен стати для учнів зразком позитивного ставлення до книги та читання.

Дитина молодшого шкільного віку «читає» книжку спочатку зором, за малюнками. І не тягнеться до, можливо, цікавої книжечки, але з сірою непривабливою обкладинкою, без яскравих малюнків усередині. Кожна дитяча книжка має мати своє художнє обличчя.

Тут варто нагадати і про вимоги до оформлення дитячої книжки, до її наочно-ілюстративного матеріалу: доречність, відповідність, комунікативна (мовленнєва) спрямованість, виховний вплив, малюнки мають бути виконані в реалістичній манері, містити знайомі дитині деталі. Зовнішній вигляд книжки повинен бути багатий на вигадку і художній смак, використання різного шрифту, висока якість паперу. Наші колеги запевняють, що «вчитель є носієм знань про літературу, організатором навчально-пізнавального і виховного процесу, людиною, що вводить школярів у світ мистецтва слова».

Проаналізувавши низку статей з даної проблеми, зважаючи на особливості сучасних дітей-читачів (а особливо на їх високий рівень інформаційної грамотності), можемо порекомендувати педагогам знайомити дітей-читачів із інтернет-ресурсами, на яких можна знайти дитячі книги, поділитися своїми міркуваннями, почитати цікаву літературу.

Соціальна потреба у педагогах нового типу є природною. Вчителю початкових класів потрібно бути гуманістично орієнтованим вихователем, майстром і гарантом встановлювати контакти у будь-якій сфері діяльності школярів. «Треба бути гуманною, уважною, щирою і доброю людиною» (В. О. Сухомлинський), «чуйною, яка завжди має на увазі дитячу соціальну незахищеність» (Я. Корчак), «передбачливою, яка може бачити себе в дітях, бути готовою стати на їх позицію» (Ш. О. Амонашвілі), «практичною, що

може поєднувати омріяність і реалістичність в діяннях» (О. Я. Савченко). Вчительські старання повинні бути спрямовані на розвиток особистості дитини засобами навчального предмета – сучасними посібниками для позакласного читання.

Після проведеного експерименту із педагогами-практиками, а також спілкування з учнями пропонуємо взяти до уваги наступні методичні рекомендації:

- Чинні програми з позакласного читання варто оновлювати періодично, щоб підготовка учнів відповідала сучасним вимогам.

- Доцільно використовувати у роботі посібники із творами «новеньких» українських сучасних письменників, які активно пишуться та публікуються.

- Пропонуємо застосовувати системний підхід до організації й проведення уроків позакласного читання для молодших школярів.

- Рекомендуємо використовувати сучасні елементи педагогіки співробітництва на уроках позакласного читання шляхом організації спільної діяльності вчителя та учнів при використанні сучасного посібника.

- Важливим завданням на початку роботи із новим посібником є первинне ознайомлення з мотиваційно-смісловим зверненням автора.

- При підготовці до кожного уроку позакласного читання варто використовувати різноманітні вправи ігрового характеру, що будуть спрямовані на вироблення в учнів вмінь користуватися прийомами самостійної читацької діяльності засобами сучасного посібника для позакласного читання.

- Для постійного розширення кола читацьких інтересів молодших школярів вчитель повинен ознайомлювати учнів із новими книжками для дітей, які видані нещодавно, хоч і до списку рекомендованої літератури ще не внесені, але заслуговують уваги.

➤ Вчитель повинен подавати приклад учням, що посібник для позакласного читання давно вже не є «сумою знань». Педагог повинен вміти правильно застосовувати потенційні можливості посібника, щоб він спонукав учнів у кожному його завданні спрямувати свої пізнавальні зусилля назовні. Тобто ці завдання мають виштовхувати учня буквально кожного уроку за межі посібника.

➤ Роботу над аналізом ілюстрацій у посібнику здійснювати повноцінно, обов'язково підкріплювати їх завданнями. Завдяки цьому художнє насичення сучасного посібника буде містити інформаційне навантаження та допомагати дітям переосмислювати навчальний матеріал.

➤ Педагог у роботі із сучасним посібником повинен використовувати їх вміщені електронні застосунки для уроку, вміло використовувати QR-коди, що надають додаткові матеріали для вивчення того чи іншого твору, для легшого та цікавішого сприймання дітьми.

➤ Вміла організація роботи із сучасним апаратом організації може стати безцінним ресурсом для підготовки вчителя до уроку роботи з дитячою книжкою.

➤ За допомогою посібника збільшувати та урізноманітнювати завдання для розвитку уяви, літературної творчості на основі прочитаного, картин, спостережень за сюжетом учнями.

➤ Реалізувати ідеї управління читанням через алгоритми та пам'ятки, які пропонує сучасний посібник.

➤ Важливим показником щодо ефективного використання посібника з позакласного читання є панування співтворчості на уроці. Учитель має організовувати колективні обговорення, де учні б ділилися відкриттями за прочитаним твором.

➤ Схиляємо педагогів до реалізації особистісно-діяльнісного підходу на уроках позакласного читання, що використовується у сучасних посібниках для позакласного читання.

➤ Готуючись до уроку, вчителю важливо проаналізувати систему завдань і вправ посібника, з точки зору ефективного способу їх виконання учнями. Педагог повинен передбачити труднощі, які можуть виникнути у процесі розв'язання завдання, а також орієнтовні способи підтримки для учнів, які потребують додаткової уваги.

➤ Обов'язковим чином застосовувати для роботи твори, що мають потенціал для розвитку критичного мислення та емоційного інтелекту. Для цього впроваджувати в роботу використання словничка настроїв та почуттів, де учні будуть мати змогу візуалізувати свої настрої та почуття після прочитаного твору.

➤ За допомогою потенціалу сучасного посібника для роботи з дитячою книжкою вчитель може з легкістю організувати урок позакласного читання інтерактивним, привабливим, цікавим та сучасним.

➤ І, на завершення, вбачаємо взяти до уваги розроблену робочою групою та МОН хрестоматію сучасної української літератури. Адже нові зміни у програмі – вагомий та очікуваний крок до новітнього підходу щодо використання посібників для позакласного читання молодших школярів.

Використання часткових методичних рекомендацій, що стосуються потенціалу сучасних посібників для позакласного читання (вибору та відбору навчального матеріалу, цільового способу звернення до книжки, вибору установки повноцінного сприйняття дітьми прочитаних книжок і творів, спеціально розроблених за структурними компонентами та змістовим насиченням форм уроків роботи з дитячою книжкою, де молодші школярі формуються як читачі) дають нам право виділити важливість потенціалу сучасних посібників для позакласного читання молодших школярів.

Висновки до другого розділу

Отож, підсумуємо, що «читання – це своєрідний діалог між людиною та книжкою, який вимагає старанності, роботи розуму та серця». Цей процес дає

дитині незабутні враження, а також формує її моральні цінності. Книги роблять дитину набагато краще, а це слугує основною умовою виховання. Читання стає для дітей ключем в інформаційному суспільстві. Саме тому виникає необхідність цілеспрямованої роботи з формування потреби читання у молодших школярів.

Формування потреби у читанні, читацьких компетентностей, пізнавальної самостійності, розвиток читацьких вподобань, потреби та вміння вчитися – «вічні» завдання, які покликана вирішувати Нова українська школа. Саме у розв'язанні цих завдань важлива роль відводиться книзі – головному носію інформації для сучасного покоління.

Процес формування контенту посібника було зорієнтовано на адресатів книги – здобувачів освіти, яке виростає та формується в цифровому середовищі, а отже і у змісті представлені явища, факти, ситуації дійсності, сценарії поведінки школярів. Усі компоненти сучасного посібника, зокрема й проаналізований методичний апарат, пов'язані між собою і слугують досягненням основної мети – формуванню компетентно мовної особистості.

Апробація сучасних посібників для позакласного читання в початкових класах показала важливість упровадження різноманітних форм літературної освіти під час позаурочної діяльності з учнями молодшого шкільного віку та змогла повною мірою зреалізувати комплексні завдання пізнавально-виховного змісту в роботі з дитячою книжкою.

Проведений педагогічний експеримент довів правильність нашої думки щодо великої необхідності впровадження сучасних посібників для молодших школярів впродовж уроків позакласного читання. Видозмінення змісту та видів уроків позакласного читання забезпечили активне становлення учня як умотивованого та вдумливого читача, що здатний самостійно та в повній формі аналізувати художню книгу. Завдяки проведенню опитування відповіді респондентів довели нам ефективність застосування посібника із перевагою В. Науменко «Перлинка» 2-4 класи, а також і використання посібників інших

сучасних авторів «Моя домашня читальня 2-4 класи» О. Я. Савченко, «Позакласне читання 2-4 класи» Т. Маркотенко, О. Ємельяненко та «Читаю залюбки 2-4 класи» В.О. Мартиненко.

Вищезазначені посібники користуються перевагою в наступному: посібники «Позакласне читання 2-4 класи» авторів Т. Маркотенко, О. Ємельяненко мають найкращу аналітичну сторону, більшу місткість завдань для перевірки читацьких здібностей, посібники «Моя домашня читальня 2-4 класи» О. Савченко, «Перлинка 2-4 класи» В. Науменко подобаються практикам у змістовому наповненні, а посібники «Читаю залюбки» для 2-4 класів В. Мартиненко є вражають своєю різножанровістю та наповненням творів актуальних, сучасних та цікавих тем для школярів.

Для вчителя методична організація навчального матеріалу в сучасному посібнику є своєрідним орієнтиром, сценарієм процесу навчання, що відображає пріоритетність компетентнісно орієнтованої освітньої системи, її спрямованість на формування ключових і предметних компетентностей учнів. Тому ми із впевненістю можемо довести ефективність потенціалу сучасних підручників для позакласного читання молодших школярів.

ВИСНОВКИ

Узагальнені результати дослідження дають підстави для наступних висновків:

Аналіз наукової педагогічної та психологічної літератури підтвердив актуальність та своєчасність дослідження проблеми комплектування посібників для позакласного читання у галузі початкової освіти, виявив недостатню розробленість теорії на практиці.

Узагальнення наукових думок та визначень переконало в необхідності доведення важливості використання потенціалу сучасних посібників для позакласного читання молодших школярів. Тож у проведеному дослідженні розкрито сутність і зміст поняття «посібник», здійснено аналіз розвитку теорії комплектування посібників для позакласного читання.

Установлено, що у сучасних умовах навчальні посібники перебувають на етапі значних змін і трансформацій порівняно з минулими роками. Все це можемо пояснити варіативністю навчальних програм, які в свою чергу дають можливість забезпечити їх широкий вибір. Нове та сучасне покоління посібників базується на інноваційних підходах до їх створення, що передбачено із врахуванням сучасних вимог до змісту, обсягу та методичних складових.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає нам змогу зрозуміти, що в сучасних умовах змін шкільної освіти функціональне призначення навчальної книги для позакласного читання буде постійно змінюватися та розширюватися. З огляду на це процес комплектування посібників потребуватиме подальшого розвитку та поглиблення у контексті нових цілей і завдань сучасної стандартизованої шкільної освіти.

На основі цього визначено, що сучасний посібник – це навчальний засіб (друкована книжка, електронний сайт чи ігровий кейс), який є цікавим і зрозумілим, має виразний та яскравий дизайн, набуває компактного й

доступного формату, виявляється конкурентноздатним у порівнянні з витворами телевізійної мережі чи матеріалами з інтернету.

На основі аналізу педагогічної літератури ми з'ясували, що методичний апарат нового посібника з позакласного читання для молодших школярів створено на засадах дитиноцентризму, який висуває на перше місце інтереси, потреби і можливості учнів. Виконання поданих у посібнику завдань створює передумови для розвитку позитивних особистісних якостей дитини-читача. Змістове наповнення, структура і способи презентації дидактичного матеріалу в посібнику підпорядковуються реалізації вимог усіх змістових ліній типової освітньої програми з позакласного читання.

Аргументували, що підвищення впливу книжок на формування читацької компетентності школяра та розвиток їхніх читацьких інтересів, вироблення звички шукати відповіді на запитання «чому?» у книжці – все це і є завданнями уроків позакласного читання. Саме тому на основі пошукової літератури ми розкрили педагогічний потенціал сучасної книжки для читання та рівень її впливу на формування сучасного читача.

Провели експериментальне дослідження на базі опорного закладу – Джурівського ліцею, дослідили готовність педагогів до роботи із сучасними нововведеними посібниками для позакласного читання, на основі думок практиків сформували чітке бачення щодо ефективності потенціалу посібників різних авторів, а також вміле застосування педагогами потенціалу посібників на уроках позакласного читання із молодшими школярами. Довели, що на сучасному етапі постає велика необхідність впровадження сучасних посібників для позакласного читання молодших школярів.

Охарактеризували палітру сучасних посібників для позакласного читання, які дозволяє педагогам здійснити вільний вибір, орієнтуючись на сучасні критерії:

- особливості сучасної дитини-читача, її інтересів, уподобань, потреб;
- підбір дієвих методів і форм для роботи з дитячою книжкою;

- особливості організації позаурочної діяльності;
- систематичний аналіз сучасної дитячої літератури для дітей.

Розробили порівняльну характеристику посібників для позакласного читання, на основі якої показали можливості кожного з них, сильніші та слабші сторони у методичній та аналітичній складових, змістову наповненість, рівень художнього оформлення та різноманітність видів робіт.

Виявили, що педагогами-практиками Джурівського ліцею за спільним рішенням та схваленням для роботи на уроках позакласного читання обрано наступні посібники: «Перлинка» (2-4 класи) В. Науменко, «Моя домашня читальня» (2-4 класи), О. Савченко, «Позакласне читання» (2-4 класи) Т. Маркотенко, О. Ємельяненко, «Читаю залюбки» (2-4 класи) В. Мартиненко.

Розробили методичні рекомендації для вчителів початкових класів, щодо впровадження потенціалу сучасних посібників на уроках позакласного читання, в яких звертається увага на особливості роботи з сучасною навчальною книжкою для читання та сучасними читачами, особливості організації й ефективного проведення уроків роботи з дитячою книжкою.

Тому якісне використання сучасного посібника для читання сприятиме організації креативного навчального процесу, на засадах якого учні початкової школи захоплюватимуться освітнім дійством, забуваючи про час і втому та повністю занурюючись у творчу діяльність. Саме такий стиль новочасного комплектування посібника з позакласного читання має забезпечити мотиваційне стимулювання й емоційне збудження учнів в освітньому процесі, а також задовольнити їх потреби в інформаційній обізнаності.

Таким чином, здійснений аналіз свідчить, що процес комплектування сучасних посібників для позакласного читання явище педагогічне, має свій шлях становлення. А його вивчення дозволяє повною мірою розкрити потенціал сучасних посібників та рекомендувати їх ефективно впровадження на уроках роботи з дитячою книжкою для сучасних здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова, Є. С. (2016) *Як виховати інтерес до художнього слова у процесі навчання*. Початкова школа. №12. С. 27-36.
2. Бакка Т. (2017) *Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя*. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси.
3. Бескорса, О.С., & Моторіна, Д.А. (2019) *Інноваційні технології навчання читання у практиці сучасної початкової школи. Теорія та методика навчання з галузей знань*. Випуск 12. Том 1. С. 25.
4. Бібік, Н.М. (2003) *Врахування пізнавальних інтересів учнів у посібникотворенні. Посібник XXI століття*. – № 1–4. – С. 48–52.
5. Богданець-Білоskalенко, Н.І. (2009) *Українська дитяча література. Навчальний посібник*. Київ: Слово, 280 с.
6. Богданець-Білоskalенко, Н.І. (2020) *Книжка для додаткового читання 2 клас*. Київ, Грамота. 128 с.
7. Богданець-Білоskalенко, Н.І. (2020) *Книжка для додаткового читання 3 клас*. Київ, Грамота. 128 с.
8. Богданець-Білоskalенко, Н.І. (2020) *Книжка для додаткового читання 4 клас*. Київ, Грамота. 128 с.
9. Богданець-Білоskalенко, Н.І. & Романюк, С.З. (2017) *Літературне читання. Уроки 4 клас*. Київ: Перше вересня, 136 с.
10. Богданюк, А. М. & Руснак, І.С. (2012) *Виховний потенціал української дитячої літератури Канади: монографія*. Вижниця, Черемош. 300 с.
11. Будна, Н.О. (2022) *Позакласне читання 2 клас*. Хрестоматія художніх творів із завданнями до тем та щоденником читача. Тернопіль, Богдан. 144 с.
12. Будна, Н.О. (2022) *Позакласне читання 3 клас*. Хрестоматія художніх творів із завданнями до тем та щоденником читача. Тернопіль, Богдан. 208 с.
13. Будна, Н.О. (2022) *Позакласне читання 4 клас*. Хрестоматія художніх творів із завданнями до тем та щоденником читача. Тернопіль, Богдан. 264 с.

- 14.Вашуленко, О.В. (2011) *Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. Початкова школа*. № 1. С. 48–50.
- 15.Вашуленко, О.Я. (2021). Потенціал посібника з літературного читання для 3-го класу в реалізації вимог типової освітньої програми. Проблеми сучасного посібника. 26. С. 43–57.
- 16.Верховна Рада України (16.01.2020). Закон України № 463-IX «Про освіту» [Електронний ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> Кабінет Міністрів України (20.04.2011).
- 17.Вихрущ, В. О. (2018) *Розвивальний посібник для початкової школи як психолого педагогічний феномен*. Педагогічний альманах. Випуск 39 С. 38-43
- 18.Волошина, Г. (2023) *Формування читацької самостійності молодших школярів засобами дитячої художньої книжки*. Збірник наукових праць. Проблеми підготовки сучасного вчителя. Випуск 1, 27. С. 61-67.
- 19.Гайова, Л.А. & Йолкіна, Л.В. (2020) *Читаємо із задоволенням щодня. Хрестоматія 2 клас НУШ*, Київ, Оріон, 144 с.
- 20.Гайова, Л.А. & Йолкіна, Л.В. (2020) *Читаємо із задоволенням щодня. Хрестоматія 3 клас НУШ*, Київ, Оріон, 144 с.
- 21.Гайова, Л.А. & Йолкіна, Л.В. (2020) *Читаємо із задоволенням щодня. Хрестоматія 4 клас НУШ*, Київ, Оріон, 144 с.
- 22.Гірняк, А.Н. (2002). *Зміст, структура та оформлення розвивального посібника*. Психологія і суспільство. 3–4. 217–241.
- 23.Гомель, Н. (2001) *Розвиток інтересу до читання в учнів початкових класів*. Обрії. № 2. С. 77–79.
- 24.Гончаренко, С. (1997) *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь. 376 с.
- 25.Гордійчук, О.Є. (2011) *Моральне виховання молодших школярів засобами етнопедагогіки*. Навчально-методичний посібник. Чернівці. 182 с.
- 26.Гордієнко, Н.М. (2018) *Позакласне читання 3 клас*. Харків, Співак. 144с.
- 27.Гордієнко, Н.М. (2018) *Позакласне читання 4 клас*. Харків, Співак. 144с.

- 28.Горошкіна, О. М. (2019) *Зміст і структура сучасного шкільного посібника в компетентнісному вимірі української освіти. Проблеми сучасного посібника*. Випуск 22. С. 56-57.
- 29.Гриневич, Л. М. & Елькін, О. & Калашнікова С. & Коберник, І. & Ковтунець, В. & Макаренко, О. & Малахова, О. & Нанаєва, Т. & Усатенко, Г. & Хобзей, П. & Шиян, Р. (2016) *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи* [Teaching Resource]
- 30.Державний стандарт загальної початкової освіти №87 (2018). [Електронний ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (Із змінами, внесеними згідно з Постановами № 898 від 30.09.2020).
- 31.Джежелей, О.В. & Ємець, А.А. & Коваленко, О.М. (2021) *Читаємо в класі та вдома 2 клас. Хрестоматія для позакласного читання*. Харків, Ранок. 128 с.
- 32.Джежелей, О.В. & Ємець, А.А. & Коваленко, О.М. (2021) *Читаємо в класі та вдома 3 клас. Хрестоматія для позакласного читання*. Харків, Ранок. 128 с.
- 33.Джежелей, О.В. & Ємець, А.А. & Коваленко, О.М. (2021) *Читаємо в класі та вдома 4 клас. Хрестоматія для позакласного читання*. Харків, Ранок. 128 с.
- 34.Джежелей, О.В. (2002) *Літературна освіта молодших школярів. Початкова школа*. № 1. С. 12–14
- 35.Єфросініна, Л.А. (2012) *Найважливіші умови формування універсальних навчальних процесів. Початкова школа*. № 2. С. 11 – 18.
- 36.Жесткова, Є.А. (2013) *Творчі завдання на формування читацької компетенції у початковій школі. Сучасні фундаментальні та прикладні дослідження*. №3. С.17 – 20.
- 37.Жосан, О.Е. (2009). *Теорія і практика посібникотворення: історія та сучасний стан*. Вісник післядипломної освіти. 12. 41–51.
- 38.Завгородня, Т. К. (2019) *Педагогіка В. О. Сухомлинського. Монографія*. Івано-Франківськ: НАІР, 209 с.

- 39.Ігнатенко, Н.О. (2000) *Осмислення прочитаного через складання плану. Початкова школа. №10. С. 29–31*
- 40.Качак, Т. (2016) *Українська література для дітей та юнацтва. Київ: Академія.*
- 41.Кодлюк, Я. П. (2006) *Теорія і практика посібникотворення в початковій освіті. Київ: Наш час – 368 с.*
- 42.Кодлюк, Я.П. (2014). *Шкільний посібник як модель процесу навчання: історія, теорія, практика: результати науково-дослідної роботи. Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка.*
- 43.Кодлюк, Я.П. (2015) *Технологія аналізу посібника для початкової школи. Початкова школа. 2. 8–10.*
- 44.Кодлюк, Я.П. (2016) *Концептуальні основи побудови посібника для початкової школи. Проблеми сучасного посібника. 14. 284–292.*
- 45.Кодлюк, Я.П. (2017) *Інновації у змісті посібників для початкової школи. Початкова школа. 12. 42–46.*
- 46.Кодлюк, Я.П. (2017) *Якісні характеристики сучасної початкової освіти. Молодий вчений. 11 (51). 334–338.*
- 47.Костюченко, Л.С. (2013) *Розвиток читацької компетентності. Педагогічна майстерня. № 3. С. 27–32.*
- 48.Кремень, В. Г. (Ред.) (2008) *Енциклопедія освіти. Академія педагогічних наук України ; – Київ: Юрінком Інтер, 1040 с.*
- 49.Курганова, Н.В. (2019) *Мій друг Питайко 2 клас. Харків, АССА 256 с.*
- 50.Курганова, Н.В. (2019) *Мій друг Питайко 3 клас. Харків, АССА 256 с.*
- 51.Курганова, Н.В. (2019) *Мій друг Питайко 4 клас. Харків, АССА 256 с.*
- 52.Мартиненко, В.О. (2001) *Робота з дитячою книжкою. Початкова школа. №6. С. 42–57. 32.*
- 53.Мартиненко, В.О. (2019) *Позакласне читання 2 клас Читаю залюбки. НУШ, Київ, Освіта, 144 с.*

54. Мартиненко, В.О. (2019) *Позакласне читання 3 клас Читаю залюбки. НУШ*, Київ, Освіта, 144 с.
55. Мартиненко, В.О. (2019) *Позакласне читання 4 клас Читаю залюбки. НУШ*, Київ, Освіта, 144 с.
56. Маркотенко, Т. & Ємельяненко О. *Позакласне читання 2 клас*. Київ, Весна, 136
57. Маркотенко, Т. & Ємельяненко О. *Позакласне читання 3 клас*. Київ, Весна, 136
58. Маркотенко, Т. & Ємельяненко О. *Позакласне читання 4 клас*. Київ, Весна, 136
59. Мелешко, В. В. (2015) *Використання сучасного шкільного посібника як провідного засобу навчання. Проблеми сучасного посібника. Збірник наукових праць* (Топузов, О. М., Ред.). – Київ: Педагогічна думка, Випуск 15. Частина 2 – С. 12-22
60. Мовчун, А. (2004) *Запрошуємо у світ літературних термінів. Початкова школа*. № 10. С. 55–58.
61. Науменко, В.О. & Сухопарова І. (2021) *Чарівне слово. Читанка для 2 класу*, Київ, 160 с.
62. Науменко, В.О. & Сухопарова І. (2020) *Веселкова читанка для 4 класу*, Київ, 160 с.
63. Науменко, В.О. & Сухопарова І. (2021) *Вікно у світ. Читанка для 4 класу*, Київ, 160 с.
64. Науменко, В.О. (2000) *Як працювати з дитячою книжкою в колі сім'ї. Початкова школа*. №7. С. 35–36.
65. Нова українська школа. (2016) *Концептуальні засади реформування середньої школи*. Київ: МОН України.
66. Підлужна, Г.В. (2001) *Позакласне читання молодших школярів: проблеми, пошуки, знахідки. Рідна школа*. № 2. С. 22-23.

- 67.Пентилюк, М.І., & Горошкіна, О.М., & Мордовцева, Н.В., & Нікітіна, А.С., & Попова, Л.С. (2015) *Словник-довідник з української лінгводидактики* (Пентилюк, М.І., Ред). Київ: Ленвіт.
- 68.*Перлини творчості. Дитяча література українського зарубіжжя: хрестоматія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, учителів-практиків* (Богданюк, А. М. & Руснак, І.С.) (2012).Чернівці, 447 с.
- 69.Савченко, О.Я. (2007) *Методика читання у початкових класах: Посібник для вчителя*. Київ: Освіта. 334 с.
- 70.Савченко, О. Я. (2012) *Концепція нового посібника «Літературне читання» для початкової школи. Проблеми сучасного посібника* (Топузов О.М., Ред). Київ: Педагогічна думка, Випуск 12. – 784 с.
- 71.Савченко, О.Я. (2020) *Методичний потенціал нового посібника з літературного читання. Проблеми сучасного посібника. Випуск 25. Збірник наукових праць* С. 133-148.
- 72.Савченко, О. Я. (2012) *Дидактика початкової освіти: посібник*. Київ, Грамота.
- 73.Савченко, О. Я. (2012) *Концепція нового посібника «Літературне читання» для початкової школи. Проблеми сучасного посібника. Збірник наукових праць.* (Топузов, О. М., Ред.). Київ, Педагогічна думка. Випуск 12. – 784 с.
- 74.Савченко, О.Я. (2020) *Моя домашня читальня. Навчальний посібник з літературного читання для 2 класу Нова Українська Школа*. Київ, Освіта 128 с.
- 75.Савченко, О.Я (2020). *Моя домашня читальня. Навчальний посібник з літературного читання для 3 класу Нова Українська Школа*. Київ, Освіта 128 с.
- 76.Савченко, О.Я (2020). *Моя домашня читальня. Навчальний посібник з літературного читання для 4 класу Нова Українська Школа*. Київ, Освіта 128 с.
- 77.Скрипник, І.А. (2022) *Організація самостійної читацької діяльності молодших школярів на основному етапі. Матеріали Міжнародної науково-практичної*

- інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»:* збірник наукових праць Випуск 87 Переяслав. С. 125–127
78. Степанова, Т. (Ред.) (2018) *Розвиток соціальних вмінь і навичок у дітей шкільного віку в педагогічному вимірі В. О. Сухомлинського. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць.* Миколаїв, 190 с.
79. Стус, Т. (2016) *Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 1, 2 класах серії «Шкільна бібліотека».* Львів, Старий Лев. 160 с.
80. Стус, Т. (2016) *Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 3, 4 класах серії «Шкільна бібліотека».* Львів, Старий Лев. 192 с.
81. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 класи. (2018) Закон України «Про освіту». Державний стандарт початкової освіти. Київ, Освіта-Центр плюс. 240 с.
82. Типова освітня програма для учнів 3–4 класів [електронний ресурс] – <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlyapochatkovoyi-shkoli>
83. Топузов, О.М. (Ред.) (2015) *Проблеми сучасного посібника: збірник наукових праць.* Київ: Педагогічна думка. Випуск 15. Частина 2, 378 с.
84. Трунова, В.А. (2013) *Види уроків позакласного читання в 3-4 класах і методика їх проведення. Початкова школа.* № 3. С.20–23.
85. Шейбе С., & Рогоу Ф. (2017) *Медіаграмотність: Посібник для вчителів.* Київ: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси.

ДОДАТКИ

Додаток А

Глосарій до проблеми дослідження

Книжка – це письмовий запис, неперіодичне видання у вигляді зброшурованих аркушів друкованого матеріалу, набір письмових, друкованих, ілюстрованих або порожніх аркушів, виготовлених з паперу, пергаменту або іншого матеріалу, як правило, скріплених з одного боку.

Книжка – це зброшурована в одне ціле й оправлена певна кількість друкованих або рукописних аркушів.

«**Підручник** – це основне джерело знань із будь-якої навчальної дисципліни».

Коменський Я. А.

«**Підручник** – книга, в якій викладаються основи знань з певного навчального предмета на рівні сучасних досягнень науки та культури». *Український педагогічний словник*

«**Підручник** – це книга, яка в чіткій системі викладає основний зміст навчального предмета». *Г.Щукіна*

«**Підручник** – книга, яка привчає учнів до самостійної роботи над книжкою в класі та вдома, дає змогу закріпити набуті знання, забезпечує систематичне повторення навчального матеріалу». *Словник-довідник з української лінгводидактики*

«**Підручник** – комплексна інформаційна модель, що фіксує чотири елементи педагогічної системи – цілі навчання, опис змісту навчання, вибір і розробка дидактичних процесів, орієнтацію на певні організаційні форми навчання – і дозволяє відтворити їх на практиці». *В.Безпалько*

«**Посібник** – це засіб засвоєння основ наук, призначених для учнів. Одночасно – це резюме викладу учням наукових відомостей вчителем». *С.Шаповаленко*

Посібник – це книга, що має на меті навчити учнів діяти за межами навчальних сюжетів та навчальних ситуацій. *В. Болотов.*

«**Посібник** – це шкільна книга, що повинна містити переробку наукових систем на педагогічні, доводячи, що педагогічна переробка науки є обов’язковою умовою успішного навчання». *Ушинський К. Д.*

«**Посібник** – це модель цілісного процесу навчання, в якій мають бути відбиті основні складові – діяльність учителя (викладання), діяльність учня (учіння) та зміст виучуваного (навчальний матеріал). *Савченко О. Я.*

«**Шкільний посібник** – це вид навчальної літератури, який репрезентує знання і види діяльності з конкретного навчального предмета відповідно до державних стандартів освіти та вимог навчальної програми з урахуванням особливостей цього предмета (його домінуючої функції), типу школи, вікових особливостей учнів і будується на засадах домінуючої концепції навчання». *Кодлюк Я. П.*

«**Посібник** – це особливий вид навчальної книги, що містить систематичний виклад знань з певного предмета, обов’язкових для засвоєння учнями». *Перовський Є. Й.*

«**Посібник** – це навчальна книга – носій предметного змісту освіти, а також видів діяльності, визначених шкільною програмою для обов’язкового засвоєння з урахуванням вікових та інших особливостей учнів». *Зуєв Д. Д.*

«**Посібник** – це прообраз навчання в єдності його змістової та процесуальної сторін» *Бейлінсон*

«**Навчальний посібник** – це книга, матеріал якої висвітлює окремі розділи навчальної програми, розширює межі підручника, містить додаткві, найновіші та довідкові відомості» ». *Словник-довідник з української лінгводидактики*

Навчальний посібник – навчальне видання, що частково або повністю замінює або доповнює підручник та офіційно затверджене як такий вид видання.

Навчальний посібник – це книжка, що відповідає встановленим вимогам, зокрема, змісту навчальної програми дисципліни, дотримання умов щодо обсягу, належного технічного оформлення.

Навчальний посібник – це спеціальне видання, яке в певній мірі становить заміну основному підручнику. У ньому подається навчальний матеріал, який допомагає краще опанувати певну дисципліну чи окремий розділ предмета.

Позакласне читання – педагогічно організований процес підготовки учнів до самостійного читання відповідно до їх індивідуальних інтересів і потреб.

Позакласне читання – складова частина навчального предмета читання й розвитку мовлення, що має на меті забезпечити педагогічне керівництво самостійним читанням учнів, а також покликане формувати основи читацької компетентності.

Робота з дитячою книжкою – це розширення кола дитячого читання, формування читацької самостійності учнів, сприяння розвитку інформаційної культури молодших школярів.

Потенціал – це можливості, наявні сили, запаси, ресурси або ж здатність до можливостей, до розвитку:

«**Потенціал** – це сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері. Запас чого-небудь, резерв» *О. Гончаренко*

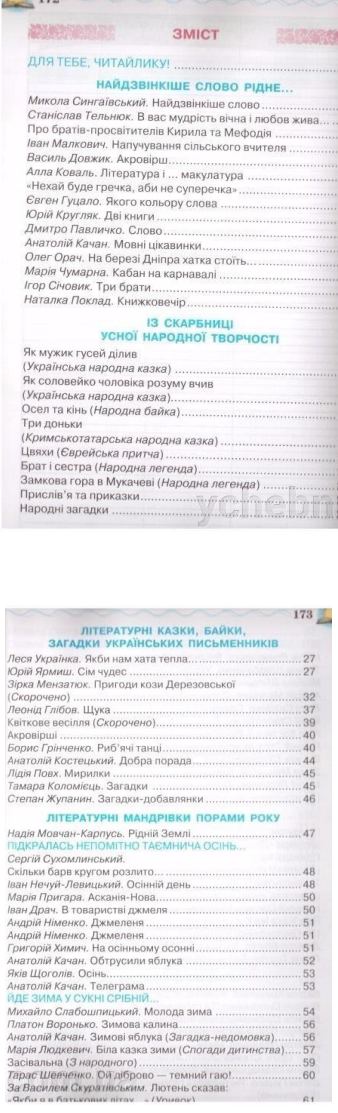
Потенціал – можливість, яка за певних умов може бути перетворена на психологічний ресурс для вирішення будь-яких актуальних завдань, що складає основу відмінностей між цими психологічними утвореннями.

Педагогічний потенціал – сукупність педагогічних знань, умінь, навичок та здатність педагога творчо реалізовувати свої наміри, добиваючись цілей навчання, можливості для розвитку навчання та виховання.

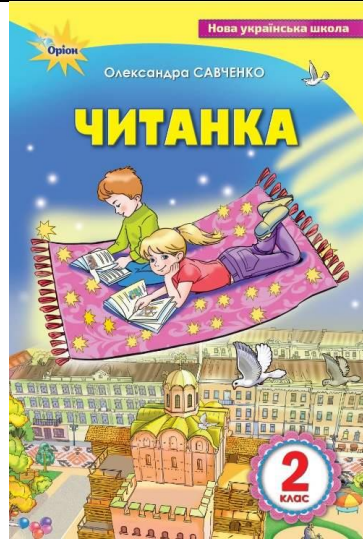
Порівняльна характеристика посібників для позакласного читання молодших школярів						
№ з/п	Авторський склад та титульна сторінка	Вихідні дані	Тематика творів	Жанри творів	Цікаві та творчі завдання	Видозміненість посібника
1.	 <p>О. Я. Савченко «Моя домашня читальня» 2 клас</p>	<p>УДК 811.161.2(075.2+076) С13</p> <p>Складено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комією з методології та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (наст. Інституту модернізації змісту освіти від 03.07.2019 р. № 22.1/12-1-546)</p> <p>Умовні позначення:</p> <ul style="list-style-type: none"> зверни увагу дізнайся значення слів прочитай, подумай <p>Савченко О. Я. С13 Моя домашня читальня : навч. посіб. для позакласного читання у 2 класі / О. Я. Савченко. — К. : Видавничий дім «Сфера», 2020. — 128 с. : іл. ISBN 978-966-983-174-3</p> <p>Навчальний посібник містить твори різних жанрів і тем, передбачений програмю для 2 класу. Система розв'язальних завдань і запитань сприяє підвищенню читальської самостійності дитини. Книжка не лише цікава для самостійного читання. Вона добре прислужиться для уроків позакласного читання, розв'язує вивчені читати і розуміти твори різних жанрів.</p> <p>УДК 811.161.2(075.2+076)</p> <p>ISBN 978-966-983-174-3</p> <p>© Савченко О. Я., 2020 © Видавничий дім «Сфера», 2020</p>	<p>Зміст</p> <p>Для вас, читальники і читалочки!..... 3</p> <p>ВЕРЕСНЕВА СТЕЖЕЧКА</p> <p>Максим Рильський. Вересень..... 4 Надія Мотчан-Карпус. Вереснева стежечка..... 4 Маріяка Підгрянка. Школа наша, школа..... 4 Віра Варба. Глина слово..... 5 Марія Чумарна. Доброго ранку!..... 5 Анатолій Костешкін. Головна професія..... 6 Мухом Ужоров. Про злиху..... 7 Іван Андрусак. Про вмання читати..... 8 Марія Пригара. Дячата..... 8 Михайло Слабошанський. Норвезький кіт у намисті..... 8 Анатолій Костешкін. Як зробити день веселим..... 14 ВЕСЕЛЕ СЛОВО. Петро Сорока. Хата..... 15</p> <p>В ОСІННІ БАРВИ-ШАТИ ВДЯГЛИСЬ ЛІСИ Й ПОЛЯ...</p> <p>Олена Пчілка. Як швидко літо проминуло!..... 16 Катерина Перелісна. Золота осінь..... 17 Василь Сухомилинський. Як починається осінь..... 17 Михайло Левицький, Грицько Бойко, Скоромовка Василь Сухомилинський. Яблуко з осіннього саду..... 18 Стасюк Жулякин. Осіння пожежа..... 19 Анатолій Качан. Дві сорочки з соробієм..... 20 Ліна Костенко. Білочка восени..... 20 Грицько Бойко, Скоромовка..... 21 Наталія Забіла. Журавлик..... 21 Марія Познанська. Жоржини..... 22 Любов Забіла. Сівачі..... 23</p> <p>КАЗКИ НАРОДІВ СВІТУ</p> <p>Хитрий півень (Українська народна казка)..... 24 Чому кіт умивається тільки після обіду?..... 25 (Казка народів Африки)..... 25 Лисича і виструб (Шотландська народна казка)..... 26 Вовк та олень (Естонська народна казка)..... 26 Сонячна квітка (Казка індіанців Північної Америки)..... 27</p> <p>ЩО ПОСІЄШ, ТЕ Й ПОЖНЕШ</p> <p>Василь Сухомилинський. Що посієш, те й пожнеш..... 29 Платон Воронько. Про стежечку..... 30 Ганна Малик. Королівство Ану..... 30 Валентин Чемерис. Чорна кішка, або Магічне число «сім»..... 32 Тетяна Полкова. Дівчинка, яка постраждала за правду..... 35</p>	<p>Казки, вірші, оповідання, байки, прислів'я, приказки, загадки, пісеньки тощо.</p>	<p>Вправи: -поміркуй, - загадки- недомовки, - завдання як думаєш, - розв'язи вузлики, - так чи ні.</p>	<p>- Щоденник читача; - Відгуки про прочитане.</p>

<p>2.</p>	 <p>О. Я. Савченко «Моя домашня читальня» 3 клас</p>	<p>УДК 811.161.2(075.2+076) ББК 81.2Укр-922 С13</p> <p>Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 21.07.2014 р. №14.1/12-Г-1275)</p> <p>Малюнки: Марини Крюченко</p> <p>УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:</p> <ul style="list-style-type: none"> зверни увагу дізнайся значення слів прочитай, подумай <p>Савченко О. Я. С13 Моя домашня читальня. Посібник для позакласного читання у 3 класі: навч. посіб. для загальноосвіт. навч. закл. / О. Я. Савченко. — К.: Видвиначий дім «Освіта», 2015. — 160 с.: іл. ISBN 978-617-656-344-0</p> <p>Навчальний посібник містить твори різних жанрів і тем, передбачених програмою для позакласного читання у 3 класі. Система розмовляючих завдань і запитань сприятиме розвитку читської самостійності дитини. Книга цікава не лише для самостійного читання. Вона добре підходить для уроків позакласного читання, розвитку вміння читати і розуміти прочитане.</p> <p>УДК 811.161.2(075.2+076) ББК 81.2Укр-922</p> <p>© Савченко О. Я., 2015 © Видвиначий дім «Освіта», 2015 ISBN 978-617-656-344-0</p> <p>Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 21.07.2014 р. № 14.1/12-Г-1275)</p>	<p>154</p> <p>ЗМІСТ</p> <p>ЛЯ ТЕБЕ, ЧИТАЙЛИКУ!.....3</p> <p>БУДУ Я ПРИРОДІ ДРУГОМ</p> <p>натолій Камінчук. Батьківщина.....4 Іарія Хоросницька. Осінь.....5 Іа Михайлом Стельмахом. У лісі.....6 Іикола Вінграновський. Сама собою річка ця тече.....7 Іґен Гуцало. Рятівник.....8 Іихайло Слабошицький. Чудасія на балконі.....9 Іександр Пархоменко. Піраміду муравлі звели.....12 Іергій Носань. Дружня сімейка.....13 Ібуня (Народна притча).....15 Іарія Познанська. Спасибі людям, що зрослилі ліс... 15</p> <p>МОВА І КНИГА — НАЙКРАЩІ ВІНАХОДИ ЛЮДСТВА</p> <p>Імитро Білоус. Чари барвінківі.....18 Ірати ноги на плечі.....18 Іовна загадка.....19 Іа Аллою Коваль. Сідаймо снідати!.....20 Ішколі все таке знайоме.....22</p> <p>ОБОВНІ ЦІКАВИНКИ</p> <p>Ілена Пчілка. Утвори три слова.....24 Іюбов Ярошенко. З К — дерева захищає.....24 Інатолій Качан. Затих наш клас, бо на урок.....24 Ірр Сичовик. Я зробила піну з мила.....24 Іікола Гриценко. Кажі гоп, як перескочиш.....25 Іі Олександром Єфімовим. Твоя бібліотечка.....25 Ілій Ваняг. Книги.....27 Ііександра Савченко. Завітай до бібліотеки.....28 Іісиль Сухомлинський. Спляча книга.....29</p> <p>З НАРОДНОЇ СКАРБЕНИЦІ</p> <p>УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ КОЛИСКОВІ</p> <p>Ой спи, дитя, без словиття.....31 Ой ну, люлі, люлі.....32 Ой ти, коте-коточок (Українська народна дитяча пісенька).....32 Ой хвалилася березонька (Українська народна пісня).....33 Вечірник, Полуночник і Світанок (Українська народна казка).....33 Походження назви Переслав (Народна легенда).....38</p> <p>ЗАГАДКИ</p> <p>Про небо, землю, явища природи.....40 Про рослини і тварин.....41 Прислів'я та приказки.....41 Народні прикмети.....41</p> <p>ЧИТАЄМО В РІДНОМУ КОЛІ...</p> <p>Ілдія Компанієць. Зимовий вечір.....43 Істепан Чернецький. Не хилися червона калина.....44 Іа Зинаїдою Сергійчук. Родовідне дерево.....44 Іалла Поталова. Архів.....46 Іа Василем Скурятівським. Одвічні символи.....46 Ііван Білий. День матері.....47 Іі Дмитро Павличко. Два кольори (Уривок).....47 Іі Віра Багірова. Бабця спить.....48 Іі Дмитро Білоус. Ми любили іменини.....48 Іі Леся Мовчун. Веселий день народження.....49 Іі Людина проти хвороби (З журналу «Джміль»).....53 Іі Зустрінаємо нових друзів (З журналу «Джміль»).....54 Іі Борис Комар. Проханий.....54 Іі Валентина Каменчук. Хоч підросли.....56 Іі Буряк та будяк (Народна притча).....56 Іі Марія Чумарна. Хто я для світу?.....56</p>	<p>Казки, вірші, оповідання, повісті, загадки, прислів'я, приказки, байки, колискові, пісні, легенди тощо.</p>	<p>Завдання: - розв'яжи вузлик; - розгадай загадку; - мовні цікавинки.</p>	<p>- Щоденник читача; - Відгук про прочитане.</p>
-----------	---	---	---	--	--	---

<p>3.</p>	 <p>О. Я. Савченко «Моя домашня читальня» 4 клас</p>	<p>УДК 811.161.2(075.2) С13 Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 29.05.2015 р. № 14.1/12-Г-340)</p> <p>Савченко О. Я. Моя домашня читальня. Посібник для позакласного читання в 4 класі : навч. посіб. для загальноосвіт. навч. закл. / О. Я. Савченко. — Вид. 2-ге, переробл. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2018. — 160 с. : іл. ISBN 978-617-656-752-3.</p> <p>Навчальний посібник містить твори різних жанрів і тем, передбачених для уроків позакласного читання в 4 класі. Коло читання суттєво розширює читачий кругозір молодшого школяра. Система розв'язальних завдань і запитань сприяє розвитку читачаї самостійності дитини, уміння читати й розуміти прочитане.</p> <p>© Савченко О. Я., 2015 © Видавничий дім «Освіта», 2018</p> <p>Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 25.05.2015 р № 14.1/12-Г – 340)</p>		<p>Казки, байки, вірші, прислів'я, загадки, приказки, оповідання, повісті, легенди.</p>	<p>-розв'язи вузлики; -мовні цікавинки; -календар читача, - загадки – добавлянки, - будь дослідником, - пофантазуй.</p>	<p>Щоденник читача, який складається з таких двох колонок для заповнення: - автор, -назва твору; - що сподобалося, - що запам'яталося.</p>
-----------	---	--	--	---	---	--

4.

О. Я. Савченко
«Читанка»
2 клас

УДК 811.161.к12(075.2+076)
С13
Складено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 23.08.2019 р. № 22.1/12-Г-904)

С13
Савченко О. Я. Читанка : Навчальний посібник для додаткового і позакласного читання для 2 класу закладів загальної середньої освіти // Складові частини навчально-методичного комплексу з читання до підручника «Українська мова та читання. Частина 2» / О. Я. Савченко. — Київ : ОВЦ «Оріон», 2021. — 144 с. : іл.
ISBN 978-966-991-008-0.

УДК 811.161.к12(075.2+076)

© О. Я. Савченко, 2020
© ОВЦ «Оріон», 2021

Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 23.08.2019 р № 22.1/12-Г –904)

ЗМІСТ

**ДО ШКОЛИ, ДО КНИГИ, ДО ДРУЗІВ
ДУША ПОРИВАЄТЬСЯ ЗНОВІ!**

Маріяка Підгірна. Школа	4
Леонід Глибок. Бачить — не бачить	5
Дмитро Павличко. Навчав вуків наша школа	6
Лідія Пож. Муза	6
Лідія Пож. Ми маленькі читачі	7
Степан Жупанин. У лісовій мурханій школі	8
Олег Буцень. У новій школі	9
Петро Ребро. Олівець і гумка	10
Алла Коваль. Слово розповідаєль	10
Галина Малак. Розумна мавпа	12
Віра Верба. Рідне слово	13

БАРВИ І ГОЛОСИ ОСЕНІ

Богдан Гуцало. В темній лісі ходить осінь	16
Наталія Зайбала. Жовтень	15
Оксана Сонгович. Друже мій	19
Степан Жупанин. Журавлик	20
Катерина Парієнко. Осінній вітер	21
Віктор Скомаровський. Лісова колоска	22
Василь Сухомлиський. Я хочу сказати своє слово	23
Тамара Коломєць. Ізачи	24
Анатолій Качан. Осінь поше	26
Олександр Копиленко. Осінній клопіт	27
Наталія Поклад. Натюрморт	29
Катерина Парієнко. Овчариня холодний вітер	29
Василь Скомаровський. Прозора осінь	30

**ЧИТАЄМО ТА ПІЗНАЄМО
ТАЄМНИЦІ РІДНОЇ МОВИ**

Василь Сухомлиський. Подорожувалемо	32
Колосівка	33
Дмитро Білоус. Звертання	33
Ігор Сточине. Хвіст	33
Марія Харосинська. Матусин заповіт	35
Яке це слово?	35

**В КОЖНІЙ КАЗЦІ Є УРОК,
МОВ У КВІТЦІ МЕДОК**

Українські народні казки	
Лисиця та їжак	38
Як собака зняв собі господаря	39
Дві білки і лисиця. Українська народна казка	42
Чеські народні казки	
Собака, коті та миші. Чеська народна казка	43
Чарівний каптур. Японська народна казка	46
Багаті на пагорбі. Африканська народна казка	49

ЩОС У СЕРЦІ ЖИЛА БАТЬКІВЩИНА...

Варвара Гринько. Сім	53
В цьому дворку, як у вінеу, З народного	53
Марія Чумарна. А мій тато	54
Галина Мовчальницька. Бабусина радість	54
Анатолій Григорук. У гурті й пісня в ладі	55
Степан Черняцький. Не хилися, червоно калино	56
Тамара Коломєць. Жиб	57
Масін Чумарна. Мама вчила сорочку	59
Наталія Поклад. Україночка Олена	61
Наталія Поклад. Козак Андрій	61
Нічка Кар'їч. Дирець розу	62
Степан Жупанин. Гімну садом, полем, а чи лугом	62
Микола Черняцький. Рідний край	63
Ганка Чубен. Пралюк нашій країні	63
Дмитро Павличко. Де намраца місце на землі	64

ЗАЧАРУВАЛА ВСЕ ЗИМА...

Леонід Глибок. Зимонько-снігурочко	67
Анатолій Качан. Крихта хліба	69
Василь Довжик. Асорош	69
Анатолій Давидюк. Лісова озера	70
Олександра Воропай. Коліда	71

**СВІТ ДИТИНСТВА У ПОВІЗІ
УКРАЇНСЬКІХ ПИСЬМЕННИКІВ**

Платон Воронько. У широкому віні	74
Тамара Коломєць. Базка. Віри-далог	75
Тамара Коломєць. Лічилка-небувалця	76

Легенди,
народні
усмішки,
дитячі
пісеньки,
дитячі ігри,
лічилки,
приказки,
прислів'я
казки,
оповідання,
байки.

- Цікаво знати;
- поміркуйте
разом;
- з ким ти
погоджуєшся; -
працюємо
разом.

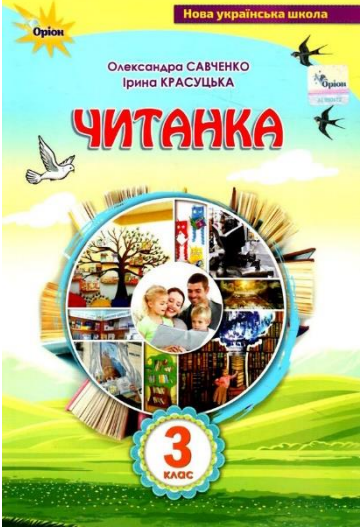

- Медіавіконця,
- виявляю
ставлення та
почуття,
- читацький
щоденник.

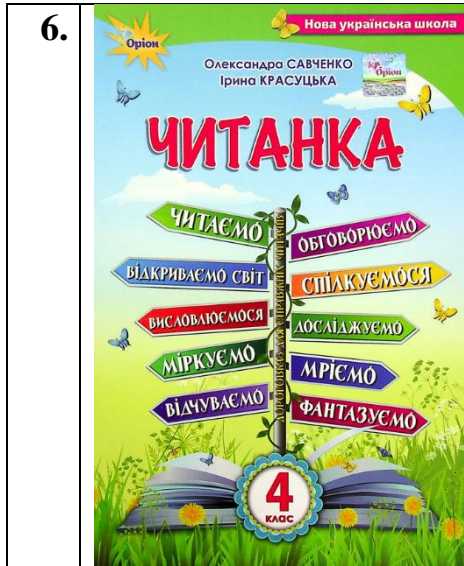
ВІСНИК І СТВОРИВ

Тетяна Шевченко. Вісник	128
Богдан Гуцало. Як писати вісник	129
Лідія Пож. Як писати вісник	131
Степан Жупанин. Вісник	132
Лідія Пож. Як писати вісник	133
Степан Жупанин. Вісник	134
Микола Черняцький. Вісник	14, 36, 72, 82, 98, 104

Висновок освітнього процесу

Українська мова та читання	15, 21, 37, 51, 65, 75, 87, 105, 113
Математика	135

<p>5.</p>	 <p>О. Я. Савченко «Читанка» 3 клас</p>	<p>Схвалено для використання в освітньому процесі [рішення експертної комісії з педагогіки та методики початкової освіти від 16 грудня 2021 року (протокол №9), зареєстровано у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за № 2.0434-2021]</p>		<p>Казки, вірші, легенди, народні усмішки, дитячі пісеньки, дитячі ігри, лічилки, приказки, прислів'я казки, оповідання, байки.</p>	<p>- Роз'єднай слова і прочитай, - фантазуємо і створюємо, - граємо сценку, виставу, - дізнаємося значення слів.</p>	<p>- Медіавіконця, - виявляю очікування, - скринька очікувань, - здобуємо інформацію з різних джерел.</p>
-----------	--	---	--	---	--	---

О. Я. Савченко
«Читанка»
4 клас

UDK 811.161.км4(075.2+076)
C13
Смислово для використання в освітньому процесі
Додаток до підручника «Українська мова та читання» (частина 2) для 4 класу ЗЗСО (автори — О. Я. Савченко, І. В. Красуцька), рекомендованого Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України від 16.01.2021 №53)
Савченко О. Я.
C13 Читанка : Навчальний посібник для додаткового і позакласного читання для 4 класу закладів загальної середньої освіти // Складена частина НМК до підручника «Українська мова та читання. Частина 2» / О. Я. Савченко, І. В. Красуцька. — Київ : УОБЦ «Оріон», 2021. — 144 с. : іл.
ISBN 978-966-991-159-9
UDK 811.161.км4(075.2+076)
© О. Я. Савченко, І. В. Красуцька, 2021
© УОБЦ «Оріон», 2021
ISBN 978-966-991-159-9

Схвалено для використання в освітньому процесі. Додаток до підручника «Українська мова та читання» для 4 класу ЗЗСО, рекомендованого Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України від 16.01.2021 №53)

ЗМІСТ

ЧИТАЄМО І РОЗПОВІДАЄМО ПРО СВОЇ ЗАХОПЛЕННЯ

Оксана Луцківська. Де талантам класу (Уривок з повісті «Сев і Ко. Шкільні історії») 3
Зоря Мензатюк. Умілі брати Пріфікс і Суфікс 9
Василе слово. Василь Маросюк. За що завзятий? 14
Клас вітрильного спорту: захоплення німецьких школярів 15
Христина Дигтеренко. Добра штука інтернет... 16

ЧИТАЄМО І ПРАГНЕМО ЗРОЗУМІТИ СВОЇХ ПРЕДКІВ

Створення людей (Китайський мф) 19
За Сергієм Глинчишом. Гімн Парна 21

ЧИТАЄМО І ЗАГАТУЄМОСЯ СКРАЄМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

Скоромовки 28
Загадки 29
Дівчина на місяці (Киргизька народна казка) 31
Наталія Пожеда. Майстер 35

ЧИТАЄМО І ЗАХОПЛЮЄМОСЯ СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Марія Хоросницька. Зайди в міста назва — Львів 40
Оксана Данилевська. Козак Мамай 41
Тамара Коломєць. Явнина мого дитинства (Спогади) 45

ЧИТАЄМО І РОЗУМІЄМО КРАСУ І ДОВРО

Люсі-Мад Монтомєрі. Новий рік для Берті (Скорочено) 50

ЧИТАЄМО І ПИШАЄМОСЯ РІДНОЮ КРАЇНОЮ

Василь Сухомилинський. Восени пахне яблуками 62
Марко Вовчок. Лїтній ранок 65
Михайло Коцюбинський. Лїтній день 65
Анатолій Ковалюк. Лїтній корабель 67

ЧИТАЄМО І ЗАМИСЛЮЄМОСЯ НАД СТОРІНКАМИ ЧИНОСКИХ ІМІТАТОК ПИСЬМОВІДМІВ УКРАЇНИ

Тарас Шевченко. Про себе 71
Роман Завдявич. Поїм-каменяр (Скорочено) 75
Микола Сліпак. Ліся (Уривок із повісті) 78
Леся Українка. Від навчить 82

ЧИТАЄМО І ВІДКРИВАЄМО СВІТ БАЙОК, КАЗОК І ПІСЬОК

Ежик. Двоє приятелів і одимий 83
Олександр Лужичанин. Грамля в виноград 85
Юрій Ковал. Тишина квітів 86
Катерина Штепа. Казка про сірчане 90
Галина Гузовська. Корички. Сунечка і Полунечка 109
Василе слово. Анастасій Григорук. Бобуєнка прам'єра 112
Ліся Парасюк. У театрі (Уривок з казки «Білий в театр») 114

ЧИТАЄМО І ЧУЄМО ВЕСЕЛІ ВЕСІЛНІ ПЕРЕДІСЛОВИ

Дмитро Чордачанченко. Ріпні красуня 121
Мадри Пилипівська. Якому сніг час 123
Василе слово. Мадри Любомир. Півцарівка весня 125

ЧИТАЄМО І ФАНТАЗУЄМО, ТВОРИМО ІМІТАЦІЮ

Біжен Гуцало. Якого кав'юсу слова 126
Наріпка Горобль. П'янтки для Анни 130
Ліся Колесникова. Криж 135
Оксана Карамко. Казка про цвіт 137

Медіавіконця 14, 25, 37, 47, 59, 68, 90, 99, 133

Виявляємо ставлення і почуття 17, 26, 38, 48, 60, 69, 91, 119, 126, 140

Читачський щоденник 141

Легенди,
народні усмішки,
дитячі пісеньки,
дитячі ігри,
лічилки,
приказки,
казки,
оповідання,
байки,
уривки з повістей,
статті із журналів
тощо.

- Запитання,
- ребуси,
- мовні ігри,
- творчі завдання,
- робота в парах,
- цікаво знати, - розробка проектів та листівок.

- Медіавіконця,
- скринька очікувань,
- здобуємо інформацію з різних джерел,
- нотатки справжніх читачів.

7.

Л.В.Йолкіна
«Книжкова країна»
2 клас

УДК 811.161.2(075.2)
ВБК 81.29:кр-9
Й76

Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (Лист ПТЗО від 28.02.2013 р. № 14.1/12-Г-96)

Експерти:

Л.П. Литвин, кандидат філологічних наук, доцент кафедри мови та методики викладання в початковій школі Інституту педагогіки і психології НАУ, М.П. Дроздовська, Т.А. Гайова, учитель вищої категорії ВБР № 240 «Соціум» м. Києва.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

- пригадай
- виконай завдання
- подумай
- це цікаво знати
- посміхнися

© Яолкіна Л.В., видавництво «Гамма», 2013
© Видавництво «Гамма», оригінал-макет, 2013
ISBN 978-966-11-0343-5

Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної (Лист ПТЗО від 28.02.2013р. №14.1/12-Г-96)

ЗМІСТ

Любий друже!	3
РОЗДІЛ І. З НАРОДНОГО ДЖЕРЕЛА	
Загадки	4
Скоромовки	7
Лічилки	8
Народні дитячі ігри	10
Прислів'я	12
Народні казки	13
Лисиця та їжак (Українська народна казка)	13
Їжак та заєць (Українська народна казка)	14
Сніг і заєць (Бурійська народна казка)	18
Чому вентуру стрибав (Австралійська народна казка)	19
РОЗДІЛ II. У КАЗКОВИЙ КРАЇНІ (авторські казки)	
Василь Сухомлинський. Два металюли	21
Костянтин Ушинський. Увій починаєти	22
Володимир Даль. Як рак писицю перехитрив	23
Леся Мовчун. Як чепурили їжачка	24
Олеся Лісова. Добрі сусіди	25
Ася Демочина. Де шукати щастя?	33
Валентина Демук. Пікати стрілки (Скорочено)	36
Грицько Бойко. Чому зупинився годинник	38
РОЗДІЛ III. ДИВОСВІТ ПРИРОДИ	
Довгі вуха, кудий хвіст (3 блоку «Маленький читальник»)	39
Володимир Верховень. Скоромовки	40
Олександр Олеся. Жив собі зайчик	41
Климентій Михайлок. Веселі жабенята	42
Цікавинки про ластівку (3 блоку «Маленький читальник»)	43
Анатолій Камінчук. «Ластівко сизокрыла»	44
108	
Марійка Підгірянка. Діти й ластівка	44
Борис Грінченко. Ластівка	45
Леонід Глібко. Хто баба?	46
Ворона проти порушників. (3 варіанти)	47
Анатолій Костецький. Рак-дивак	48
Марійка Підгірянка. Грай, бджілко!	49
Надія Кир'ян. Летюча квітка	49
Ганна Гаращенко. Веселі зоопарк	50
За Іваном Соколовим-Михитовим. У ведмежому лісі	51
Олена Пчілка. Хлопчик та ведмідь (Скорочено)	53
За Олександром Копиленком. Шпак у жмені	55
За Віталієм Білин. Паровоз Марії Каролівно	56
Вовчі хитроці	57
РОЗДІЛ IV. У КОПИ ДРУЗІВ	
Григорій Фалькович. Собаче оголошення	58
Володимир Спелюк. Година	59
Вадим Крищенко. Вишиванка	59
Валентин Чермерис. Чорна кішка, або Магічне число «сім»	60
Ольга Бусенко. Про паперового ягюла	64
Оксана Радушицька. Щоденник Славка Хоробрика, або Пригоди хлопчика-міліонера (Уривок)	68
Зірка Мензаток. Борщ	72
Всеволод Нестайко. Пригода в кукурудзі (Скорочено)	77
За Оксаною Луцківською. Давніочка	87
РОЗДІЛ V. МОЯ БАТЬКІВЩИНА	
Ганна Чубач. Пралор	89
Олександр Олеся. «Синій, як море, як день, золотий...»	89
Юрій Рибчинський. Пісня на добро	90
Роман Купчинський. «Україна – край мій рідний...»	91
Платон Воронько. Журавлики-журавлі	92
109	

Загадки,
скоромовки,
лічилки,
народні
дитячі ігри,
народні
казки,
авторські
казки, вірші,
потішки,
пісні,
забавлянки,
колискові
тощо.

- Загадки,
- ілюстровані
картинки для
розуміння
прочитаного
твору.

- Щоденник
читача,
- тестові
завдання до
тексту,
- довідкова
література.

ЧИТАЛЬНИЙ ЩОДЕННИК

Щоб бути хорошим читачем, обов'язково слід вести читальний щоденник, у якому потрібно робити записи про всі книжки, які прочитали.

У щоденнику ти можеш записати вирази, які тобі в книжці дуже сподобалися, думки, які викликала в тебе читання твору тощо.

Автор	Назва твору	Про що	Короткі висновки про зміст твору	Прийми

108
Зробити

<p>8.</p>	 <p>П. В. Йолкіна КНИЖКОВА КРАЇНА ПОЗАКЛАСНЕ ЧИТАННЯ 3 клас</p> <ul style="list-style-type: none"> • ЗА НОВОЮ ПРОГРАМОЮ 2012 РОКУ • ЦІКАВІ ТЕКСТИ • ІГРОВІ ЗАВДАННЯ <p>Л. В. Йолкіна «Книжкова країна» 3 клас</p>	<p>Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (Лист ІПТЗО від 06.03.2014 номер 14.1/12-Г-348)</p>	<p>ЗМІСТ</p> <p>Розділ 1. З НАРОДНОЇ КРИНИЦІ</p> <p>Прислів'я, приказки ..... 3 Скоромовки ..... 4 Лічилки ..... 5 Загадки ..... 7 Усмішки ..... 9 Тясниція ..... 9 Нарування ..... 9 Народні пісні ..... 10 Зелене жито, зелене (Українська народна пісня) ..... 10 Гей, по конях (Українська народна пісня) ..... 11 Пастух (Французька народна пісня). Переклад Наталі Зибіли ..... 11 «Із-за річки з-за Десни...» (Українська народна пісня) ..... 12 «Котик у сирнілий, котик у біленький...» (Українська народна пісня) ..... 12 Дитячі ігри ..... 13 Гра «Пташенята в гнізді» ..... 13 Гра «Переліт» ..... 14 Гра «Слово» ..... 15 Чарівні казки ..... 15 Казка про Жар-Птицю та вока (Українська народна казка) ..... 16 Смородина (Угорська народна казка). Переклад Лесі Шилшини ..... 21 Легенди ..... 28 Легенда про має (Легенда Наддніпрянщини) ..... 28 Лаллі і Таліу (Фінська легенда). Переклад О.І. Іванової ..... 30</p> <p>Розділ 2. ЧАРІВНИЙ СВІТ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗОК</p> <p>Казки українських письменників ..... 35 Лисичка та Журавель. Переспівала Наталя Сиротич ... 35 Зоряна Живка. Казка про Сірого Дракона і Кольорового Лицаря ..... 37 Казки зарубіжних письменників ..... 45 Ганс Крістіан Андерсен (Переклад Оксана Іваненко). Гідке каченя (Скорочено) ..... 45</p> <p>Брати Грми (Переклад Сидора Сакидона та Сегена Поповича). Шилшинка ..... 53</p> <p>Розділ 3. ПОЕТИЧНІ СКАРБИ</p> <p>Перлини української поезії ..... 59 Леонід Глібов ..... 59 Веснянка ..... 59 Христос Воскрес! ..... 60 Що за птиця? ..... 61 Хто вона? ..... 61 Анатолій Костецький ..... 61 Утрьох ..... 62 «Бігусь-Бідусь» ..... 63 Маріяна Підгірянка ..... 64 Киця-Миця з Коломиї ..... 64 При дорозі ..... 65 «Уліва червонь, колісничку золоту...» ..... 66 Вінок зарубіжної поезії ..... 67 Джанні Родарі ..... 67 Дашок (Переклад Г. Кочура і М. Лукаша) ..... 67 Музика на площі (Переклад Г. Кочура і М. Лукаша) ..... 68 Венеція вночі (Переклад Г. Кочура і М. Лукаша) ..... 69 Тунель (Переклад Г. Кочура і М. Лукаша) ..... 69 Міжнародний поїзд (Переклад Г. Кочура і М. Лукаша) ..... 70 Федір Тютчев ..... 70 Весняні води (Переклад М. Рильського) ..... 71 «Зимі настала мука...» (Переклад М. Рильського) ..... 71 Весняна гроза (Переклад М. Рильського) ..... 72 Самуїл Маршак ..... 72 Отчий роззява (Переспів Івана Малковича) ..... 72</p> <p>Розділ 4. БАЙКИ</p> <p>Леонід Глібов. Гава і Лисця ..... 76 Лебідь і Гуси. За Свезном Гребінкою ..... 78 Павло Глазовий. Жолудь ..... 79 Павло Глазовий. Внутрішня краса ..... 80 Іван Крилов (Переклад Максима Рильського). Лебідь, Рак та Щука ..... 81</p>	<p>Прислів'я, приказки, скоромовки, лічилки, загадки, усмішки, народні пісні, казки, казки народів світу, дитячі ігри, легенди, байки, вірші.</p>	<p>- Запитання - ребуси, - мовні гри, - творчі завдання, - розвиток творчої діяльності на основі прочитаного, - творимо проекти разом, - граємо зі словом, - дискусія, - вибір зайвого, - словникова робота.</p>	<p>-Читацький щоденник, - робота з дитячою періодикою, - тестові завдання до тексту, - довідкова література.</p>
-----------	---	--	--	---	--	--

9.

Л. В. Йолкіна
КНИЖКОВА КРАЇНА
 ПОЗАКЛАСНЕ ЧИТАННЯ
4 клас
 • ЗА ОНОВЛЕНУ ПРОГРАМОЮ 2016 РОКУ
 • ЦІКАВІ ТЕКСТИ
 • ТВОРЧІ, РІЗНОРІВНЕВІ ЗАВДАННЯ

Л. В. Йолкіна
 «Книжкова країна»
 4 клас

УДК 611.161.2(075.2)
 В75

Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Національно-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (Лист ІПТЗО від 12.05.2016 № 14.1/12-Г-294)

Йолкіна Л.В.
 Книжкова країна : позаклас. читання : навч. посіб. для 4-го кл. закл. заг. серед. освіти / Л.В. Йолкіна. — 3-тє вид. — Київ : Геніона, 2016. — 136 с. : іл.
 ISBN 978-966-11-0382-8.

Посібник, складений відповідно до оновленої навчальної програми. У ньому зібрано найкращі твори фольклору, класичні твори українських та зарубіжних письменників. До кожного твору надано завдання та аналітичні питання, які допоможуть дітям розкрити зміст твору, зрозуміти його образність, роботу мови, мистецтво мовлення. Посібник допоможе учням 4 класу з підготовки до уроків з предмета «Літературне читання», а також учителям в організації і проведенні тематичних навчальних годин.

© Йолкіна Л.В., видавництво «Геніона», 2015
 © видавництво «Геніона», організація мейкет, 2015
 © Йолкіна Л.В., видавництво «Геніона», 2010

Рекомендовано науково-методичною радою з питань освіти Міністерства освіти і науки України

Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання

ЗМІСТ
 З НАРОДНОЇ КРИНИЦІ

Прислів'я, приказки	3
Українські народні лічилки і загадки	6
Народні пісні	10
Лічилка	10
Гойда, гойда-гой, ніченька їде (Українська народна пісня)	11
Колыханка (Білоруська народна пісня)	11
Вийди-вийди, сонечко (Захличка)	12
Бує собі журавель (Наскінчена жартівлива пісенька)	12
Гей, там, на горі, сонце	12
Танцювали миші (Жартівлива народна пісня)	14
Соціально-побутові казки	15
Лінива дівчина (Українська народна казка)	15
Кам'яний горішок	17
Справедливий вирок (Індійська народна казка)	20
Легенди, притчі і міфи	23
Допомага Довбуша біднякові (Українська народна казка)	24
Притча про двох братів	27
Батькові поради	28
Справний друг	28
Соціл-род (Уривок)	29
Створення світу (Варязький міф)	31
ПОЕТИЧНА ПАЛІТРА	
Леонід Полтава. Наша Батьківщина	32
Опесь Пулій. Дорожчої нема	33
Лілія Компаніць. Твоя земля	33
Микола Вінерановський. Легенда гаю	34
Тарас Шевченко	35
«Село – і серце одпочине...»	36
«Дивалось, аж сівася...»	37
Над дніпровою сагою (Уривок)	37
«Іду я тихою ходою...»	38
Іван Франко	39
Спомин (Уривок)	39
Дримають села	40
Журавлі	40
Леся Українка	41
«То була тиха ніч чарівниця...»	42
«Піт, колосне мигуло...»	43
«Красо України, Подолля!»	44
І ПОВЧАЛЬНА, І ВЕСЕЛА	
Леонід Губок. Чиж та Голуб	47
Борис Лещік. Коник-стрибунець	47
Степан Руданський. Ворона і лис	48
Василь Симоненко. Два осли	50
ЧАРІВНИЙ СВІТ ТЕАТРУ	
Нелі Шапо-Медведова. Курочка Ряба (Тієї на дві дії) ...	52
Володимир Роздольний. Білосніжка (Тієї)	61
ПИСЬМЕННИКИ ПРО ВИДАТНИХ ЛЮДЕЙ	
Наталія Лещік-Холодна. Блакитна квітка (Скорочено)	69
Роман Завадовий. Він перший застав «Ще не вмерла...» (Скорочено)	71
За Ольгою Косач-Кривинською. З дитячих років	74
Леся Українка	74
ЛІТЕРАТУРНІ ФАНТАЗІЇ	
Леся Українка. Лелія (Скорочено)	76
Роман Завадовий. Мудрець Радослав	84
Олександр Романчук. Соловейко з одним крилом (Скорочено)	89
Девідес Крос. Тім Талер, або Продавний сміх (Уривок)	96
У ВИРІ ПОДИЙ І ПРИГОД	
Віра Чапліна (Переклад Дзвінка Польової).	
Кінути (Уривок)	109
Двайвес Сілеві Марія (Переклад Анатолія Савана)	109
Повернення Мухомора (Уривок)	115
За Миколою Трубіанич. Пахтак (Уривок з повісті)	118
ЦЕЙ ЦІКАВИЙ, ЦІКАВИЙ СВІТ!	
Арктика і Антарктика	127
Пятлики	129

Прислів'я,
 приказки,
 лічилки,
 загадки,
 народні
 пісні, казки,
 легенди,
 притчі,
 міфи, вірші,
 оповідання,
 п'єси.

- Тести,
 - квест
 «Шляхами
 пригод»,
 - ребуси,
 - гра «Напиши
 листа другу»,
 - інтелектуаль-
 ні ігри,
 -гра «Театр
 Пантоміми»
 тощо.

- Читацький
 щоденник;
 - цікава
 інформація
 після кожного
 розділу, яка не
 стосується теми,
 ознайомлення із
 чого складається
 книжка,
 - робота з
 дитячою
 періодикою,
 - тестові
 завдання до
 тексту,
 - довідкова
 література.

<p>10</p>	 <p>ВІРА НАУМЕНКО МИРОСЛАВА НАУМЕНКО</p> <p>ПЕРЛИНКА</p> <p>2 клас</p> <p>УКРАЇНЬСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ</p> <p>Додаток до підручника української мови та читання 2 класу (авт. І. О. Бойчаківська, М. С. Пристєпська)</p>	<p>Науменко, Віра Перлинка : дод. до підруч. "Українська мова та читання. 2 клас" (авт. І. О. Бойчаківська, М. С. Пристєпська) : навч. посіб. для 2-го кл. закл. заг. серед. освіти. / Віра Науменко, Мирослава Науменко. — Київ : Генеза, 2019. — 144 с. ISBN 978-966-11-1044-0.</p> <p>Посібник допоможе кожному читачу, представлено в підручнику. Зміст видання спрямовано на виконання в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до читання, інтересу до дитячої літератури, формування повноцінної читаческої навички, умінь працювати з різними типами та джерелами інформації, сприймати та аналізувати тексти різних видів. Для учнів 2 класу, учителів, батьків.</p> <p>УДК 811.161.2(075.2)</p> <p>© Віра Науменко, Мирослава Науменко, видавництво «Генеза», 2019 © Видавництво «Генеза», оригінальний макет, 2019.</p> <p>Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (Лист ІМЗО від 02.08.2019 номер 22.1/12-Г-826)</p>	<p>ЗМІСТ</p> <p>обій хлопчик! Люба дівчинко! . . . . . 3</p> <p>З НАРОДНОГО ДЖЕРЕЛА</p> <p>гадин про шедри заруки осені . . . . . 6</p> <p>оромовки . . . . . 7</p> <p>исла'я та присказки . . . . . 8</p> <p>сні-забавлянки . . . . . 8</p> <p>сні-небилиці . . . . . 9</p> <p>на ведмеді . . . . . 9</p> <p>МУДРА КАЗКА</p> <p>сраїнські народні казки . . . . . 10</p> <p>исця і козел у ямі . . . . . 10</p> <p>исгичка-сестричка . . . . . 12</p> <p>пригоди . . . . . 16</p> <p>середині казки</p> <p>ександр Дерманський. Володар жакуци, о Пригоди вужа Ониська. Уривок . . . . . 18</p> <p>атолій Качан. Квітка Сонця. Загадка . . . . . 22</p> <p>арина Павленко. Хлопчик, який наренгті реміє свій страх. П о л о х з и в о ж л а з к а , р е м а т а н а Я з о с о в е т о ю з у с т д а л е к о г о щ а д к а с т а р о в и н н о г о к н я ж о г о р о д у . . . . . 23</p> <p>ДО ШКОЛИ</p> <p>одмила Гнатюк. Вересень . . . . . 32</p> <p>исль Сухомлинський. Найрадієніше найсумніше . . . . . 34</p> <p>арина та Серій Даченки. Брієль і сталевий лісоруб. Уривки . . . . . 35</p> <p>ЩЕДРА ОСІНЬ У НАШОМУ КРАЇ</p> <p>ся Мовчун. Неслухняні яблука . . . . . 44</p> <p>лина Кирпа. Сидять яблука . . . . . 45</p> <p>141</p> <p></p> <p>Василь Діденко. Гарбуз . . . . .</p> <p>Оксана Сенатович. На балконі восени . . . . .</p> <p>Станіслав Шаповалов. Ділові діти . . . . .</p> <p>Олег Буцик. Полохливий грибок . . . . .</p> <p>Віктор Борбун. Пісня про сестричок і руденького пєсика . . . . .</p> <p>Іван Нікітченко. Маленькі мадринки . . . . .</p> <p>Галина Кирпа. Леу у зарі . . . . .</p> <p>Олександр Копиленко. Давно помітали пташенята з гнізд . . . . .</p> <p>Юрій Старостенко. Хто ж винен? . . . . .</p> <p>Станіслав Шаповалов. Медові сні . . . . .</p> <p>ПРИЙШЛА ЗИМА В МІСТА І СЕЛА</p> <p>Оксана Сенатович. Веселий сніг . . . . .</p> <p>Вадим Спозаросович. Слізять над озером ялинки . . . . .</p> <p>Любов Відута. Малювала зима . . . . .</p> <p>Веселітій день снігової баби . . . . .</p> <p>Галина Малик. Вуйко Йой і Шкутальга . . . . .</p> <p>Тригорій Фалькович. Ми слотоди — снігоходи . . . . .</p> <p>Олександр Олесь. Капустовська . . . . .</p> <p>Серій Пантюк. Зимова синичка . . . . .</p> <p>Анатолій Давидов. Лісове озеро . . . . .</p> <p>Володимир Личук. Як лелека зимував . . . . .</p> <p>Йозеф Чапек. Про те, як пєсик і янця граліся в театр, і що було на Миколая. Скорочено . . . . .</p> <p>РІДНЕ СЛОВО</p> <p>Тарас Шевченко. Запівла в долині . . . . .</p> <p>Тарас Шевченко. Зоре моя вечірняя . . . . .</p> <p>Дмитро Білоус. Вітадай не'я . . . . .</p> <p>Леся Українка. Янби нам хата тепла . . . . .</p> <p>Володимир Самійленко. Вечірня пієня . . . . .</p> <p>Володимир Личук. Джерело . . . . .</p> <p>142</p>	<p>Казки, вірші, оповідання, байки, загадки, скоромовки, прислів'я, приказки, пісні- забавлянки, пісні- небилиці тощо.</p>	<p>- Мапа думок, - робота в парах, - робота в групах, - завдання «Чи знаєш ти?», - гра «Розміркуй, уявляй, придивляйся, слухай».</p>	<p>Словничок незрозумілих слів.</p>
-----------	---	---	--	--	--	---

В. Науменко
«Перлинка»
2 клас

11

В. О. Науменко
«Перлинка»
3 клас

Схвалено для використання у навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України
УДК 811.161.2(075.2)
ІНН

Науменко, Віра
Перлинка : дод. до підруч. «Українська мова та читання» : навч. посіб. для 3-го кл. заг. навч. заклад. освіти. / Віра Науменко. — Київ : Генеза, 2020. — 176 с.
ISBN 978-966-11-1128-7.
Посібник допоможе кожному читачеві, представителю у підручанку. Буватиме надзвичайно цікавим на вивчення в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до читання, інтересу до дитячої літератури, формування повноцінної читальної навички, умінь працювати з різними типами та джерелами інформації, сприймати та аналізувати текст різних жанрів.
Для учнів 3 класу, учителів, батьків.

© Віра Науменко, видавництво «Генеза», 2020.
© Видавництво «Генеза», оригінал-макет 2020.

Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України

ЗМІСТ

Любий хлопчику! Люба дівчинко! 3
Словник настрою. 3

УКРАЇНА ПОЧИНАЄТЬСЯ З КОЖНОГО З НАС

Ліна Косенко. Буває, часом спліну від краси . . . 7
Анатолій Калінчук. Сім літер 7
Марія Морозенко. Кожен з нас — гілочка на дереві свого роду. 9
Зірка Мельнюк. Як сестрички трішки скарбу знайшли 10
Василь Струтинський. Зорині квіти 15
Марія Чумарна. Золота оленця. *Зривок з повісті* «Пам'ятки» 16
Ліна Косенко. Шипшина важко віддає плоди . . . 20
Петро Осадчук. Стежка 22
Надішка Гербиш. Мене звать Мар'ям. *Скорочено* . . . 24
Контролю свої досягнення 29

ПЕРЛИНИ, ЩО ВІКАМИ ЖИВУТЬ В НАРОДНІЙ ПАМ'ЯТІ

Олена Пчілка. Сестрице, чи ткачі тчуть, чи не тчуть? 33
Вісла Ковч під мостами 33
Плету хлівець 34
Лютих не боїться зим 34
У зеленім козушку 34
Стоїть при дорозі 34
У лісі на пролісі 34
Надія Красоткина. Пісні 35
Васильченко-Павленко. А ми кривого танцю йдем 36
Ой ходять сон коло вікон 37
Юліта Ран. Круть та Верть. П'єса для театру ляльок. *Скорочено* 39

Кирило Кожум'яка 46
Квітка лоникам'як. *Легенда*. З повісті Яреми Гонца «Гамніця Лескової скрипки» 51
Контролю свої досягнення 54

НАЙГЛИБШ РІЧКИ ТЧУТЬ З НАЙМЕНШИМ ШУМОМ

Анна Ярославна. За матеріалами книжки «100 найвідоміших українців» 59
Тарас Шевченко. Тече вода з-під явора 64
Іван Франко. Лясичка і Журавель 66
Сеген Вілаусов. З книжки «Лесна пісня» 69
Олександр Івченко. Леся Українка 71
Леся Українка. Кавка про Ока-чудодія. *Скорочено* . . . 73
За Юрій Павленком. Ігор Сікорський 76
Олександр Гварош. Неймовірні пригоди Івана Сяли, найдужчої людини світу. *Зривки* . . . 79
Іван Фірицький 82
Контролю свої досягнення 83

ПОДОРОЖ МІСТОМ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ

Інтер'ю 91
Анатолій Косенченко. У сузір'ї Гончків Півля. *Фантастично-новорічна пригода* 93
Григор Тютюнник. Вупля 97
Всеволод Нестайко. Пригоди Грицька Половинки. *Зривок з повісті* 100
Сашко Дерманський. Як ми бюджет формували. *Зривок* 104
Марина Павленко. Моя класюча дівчинка. *Зривок з повісті* 106
Іван Малкович. Рідявня рукавичка. *За мотивами української народної казки «Грицька»* 110
Марина та Сергій Дяченки. Допитлива річка . . . 113
Контролю свої досягнення 115

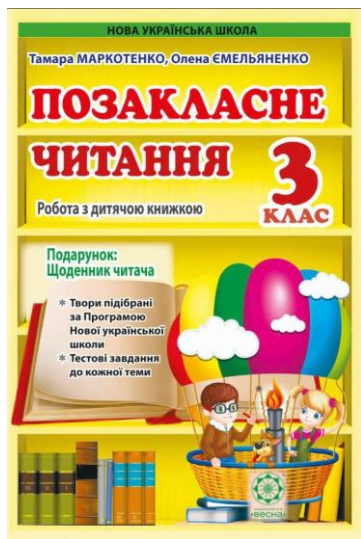
Прислів'я,
приказки,
пісні,
веснянки,
казки,
легенди,
зарубіжних
письменників
вп'єси-казки,
прози,
гуморески.

-Загадки,
- ребуси,
- цікаві
запитання,
- робота в
групах тощо.

Словник
незрозумілих
слів.

<p>12</p>	 <p>Віра Науменко «Перлинка» 4 клас</p>	<p>УДК 811.161.2(075.2) Н84</p> <p>Схвалено для використання в освітньому процесі (гриф за посиланнями: https://reforma.gov.ua/dodatkovni-materiali/podrobnosti-baza-1411-proc-14140404-grif)</p> <p>Науменко В. О. Н84 Перлинка : кн. з літ. читання : навч. посіб. для 4-го кл. закл. заг. серед. освіти / Віра Науменко, Мирослава Науменко. – Київ : Генеза, 2021. – 208 с. : іл. ISBN 978-966-11-1219-2.</p> <p>Зміст видання спрямовано на ознайомлення учнів з країнами країнками, дотриманням літературної традиції та жанрів, формування у школярів позитивної навички читання, уміння аналізувати й критично осмислювати інформацію. Для учнів 4 класу, вчителів початкової школи, батьків. УДК 811.161.2(075.2)</p> <p>© Науменко В.О., Науменко М.І., видавництво «Генеза», 2021 © Видавництво «Генеза», оригінал-макет, 2021</p> <p>ISBN 978-966-11-1219-2</p> <p>Схвалено для використання в освітньому процесі. Відповідає Типовим освітнім програмам для 3-4 класів закладів загальної середньої освіти розробленим під керівництвом О.Я.Савченка та Р. Б. Шияна.</p>	<p>Любий читачу! . . . . . 3</p> <p>ЗМІСТ</p> <p>ІЗ ЧИСТОЇ КРИНИЦІ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ</p> <p>Малі жанри . . . . . 5</p> <p>Прислів'я, присявки . . . . . 6</p> <p>Загадки . . . . . 8</p> <p>Ціна знахідка . . . . . 11</p> <p>Скоромовки . . . . . 11</p> <p>Лічилки . . . . . 12</p> <p>ДАВНИНА КАЗКОЮ КРАСИВОЮ ДО НАС ДОЛИНА</p> <p>Легенди . . . . . 13</p> <p>Народні легенди . . . . . 13</p> <p>Волошки . . . . . 13</p> <p>Варіток . . . . . 14</p> <p>Автоські легенди . . . . . 16</p> <p>Над Дніпром . . . . . 17</p> <p>Либідь . . . . . 20</p> <p>Притчі . . . . . 21</p> <p>Народна притча . . . . . 21</p> <p>Яблуна . . . . . 21</p> <p>Автоська притча . . . . . 22</p> <p>Леонардо да Вінчі . . . . . 22</p> <p>Мурашка і пшенична зернина . . . . . 22</p> <p>Казки . . . . . 23</p> <p>Народна казка . . . . . 24</p> <p>Лисиця-ненажерка . . . . . 24</p> <p>Царівна-лисиця . . . . . 26</p> <p>І туди гаряче, і сюди боляче . . . . . 28</p> <p>Жінка, що мала крила . . . . . 30</p> <p>Чому в морі вода солона . . . . . 34</p> <p>Чому вода в морі солона (Вадим Скоромовський) . . . . . 35</p> <p>Поезія . . . . . 39</p> <p>Пейзажна гірка . . . . . 40</p> <p>Максим Ризьський . . . . . 41</p> <p>Равок . . . . . 41</p> <p>Ой, червона калитонько . . . . . 42</p> <p>Павло Усенко . . . . . 43</p> <p>Заметільний-метельний . . . . . 43</p> <p>Весняночко-паняночко (Народна пісня) . . . . . 45</p> <p>Вірші-роздуми . . . . . 45</p> <p>Ліна Костенко . . . . . 45</p> <p>А що? І я спочину на хмизанку . . . . . 46</p> <p>Василь Симоненко . . . . . 47</p> <p>Матері . . . . . 48</p> <p>Анатолій Костецький . . . . . 48</p> <p>Космічні первинтажени . . . . . 49</p> <p>Жартівливі вірші . . . . . 50</p> <p>Дмитро Вілеус . . . . . 51</p> <p>Як сойка бабуся підвела . . . . . 51</p> <p>Марія Чумарна . . . . . 53</p> <p>Королева всіх божень . . . . . 54</p> <p>Олеся Мазуча . . . . . 54</p> <p>Ведмежатко вибігло жати . . . . . 54</p> <p>Леонід Глібов . . . . . 55</p> <p>Хто баба? . . . . . 55</p> <p>Проза . . . . . 55</p> <p>Оповідання . . . . . 56</p> <p>Іван Малкович . . . . . 56</p> <p>Золотий павучок (Радвяна історія) . . . . . 57</p> <p>Анатолій Григорук . . . . . 60</p> <p>Уж з плашки . . . . . 60</p> <p>Оксана Сенатович . . . . . 62</p> <p>Безцінні скарби . . . . . 62</p> <p>Михайло Чабанівський . . . . . 66</p> <p>Хлопчик . . . . . 66</p>	<p>Загадки, скоромовки, прислів'я, приказки, народні дитячі пісні, оповідання казки, лічилки, притчі, легенди, жартівливі вірші, байки, п'єси тощо.</p>	<p>-Запитання, - робота з малюнками, - переказ змісту твору за планом.</p>	<p>Словничок незрозумілих слів.</p>
-----------	--	--	---	---	--	---

Т.Маркотенко,
О.Ємельяненко
«Позакласне читання»
3 клас

УДК 811.161.2(075.2)
П 47
Складено для використання комісією з навчальних завдань методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України
(Лист ІТЗО від 02.02.2018 р. № 22.1/12-Г-79)
Охороняється Законом України «Про авторське право та суміжні права». Передрукування даного посібника або будь-якої його частини та використання у будь-якій формі забороняється без дозволу ТОВ «Видавничий дім Весна».

Рецензенти:
О. О. Бірюк, асистент кафедри української літератури і компаративістики Інституту філології Київського університету ім. Бориса Грінченка;
Т. В. Райкович, вчитель початкових класів класу № 45 Львівської міської ради, вчитель вищої категорії, вчитель-методист

П 47 Позакласне читання. Робота з дитячою книжкою. 3 клас / Уклад. Т. С. Маркотенко, О. В. Ємельяненко. — Харків : Видавничий дім Весна, 2020. — 144 с. + 24 с. вкл.дк : Ілюстрації. — (Щоденник читача).

ISBN 978-617-686-624-4
Посібник «Позакласне читання. Робота з дитячою книжкою, 3 клас» розроблено відповідно до Програми Нової української школи (Ступінь освіти: програма від курсу О. Я. Савченко та Р. Б. Шинка). Тетиві для читання дитячої з українським національним читинням, узагальнюючі інформація, перебіг програми «Робота з дитячою книжкою», та практичні завдання для її виконання. Для перевірки знань учнів до кожної теми додано відповідні завдання, а саме — тести та завдання на відповідність і послідовність. Виконанням завдань — «Шкільний читач» — крім зміцнення своїх знань, має змогу використати себе у різних творчих та соціальних ролях. — автори, читачі, мовознавці, критики та мистецтва.

УДК 811.161.2(075.2)

© ТОВ «Видавничий дім Весна», м. Харків, 2020

ISBN 978-617-686-624-4
Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (Лист ІТЗО від 02.02.2018 р. № 22.1/12-Г-79)

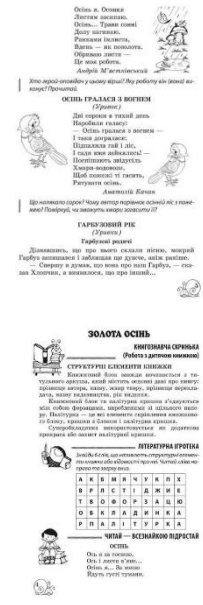
ЗМІСТ

ЗОЛОТА ОСІнь... КНИГОЗНАВЧА СЕРИЯ... БАРИКИ... КНИГОЗНАВЧА СЕРИЯ... ДІДІО ПО СЕКРЕТУ... КНИГОЗНАВЧА СЕРИЯ... КРИЖИ... КНИГОЗНАВЧА СЕРИЯ... КРИЖИ... КНИГОЗНАВЧА СЕРИЯ... КРИЖИ...

Вірші,
казки,
уривки з
журналів,
поєми,
оповідання
тощо.

- Ребуси,
- кросворди,
- акровірші,
- тестові
завдання.

-Щоденник
читача;
-паспорт твору:
Ти читач;
Ти мовознавець;
Ти критик;
Ти майбутній
тато (мама).

15

Т.Маркотенко,
О. Ємельяненко
«Позакласне читання»
4 клас

Схвалено для
використання в
загальноосвітніх
навчальних закладах
комісією з педагогіки та
методики початкового
навчання Науково-
методичної Ради з питань
освіти Міністерства
освіти і науки України
(Лист ІТЗО від
02.02.2018 р. № 22.1/12-

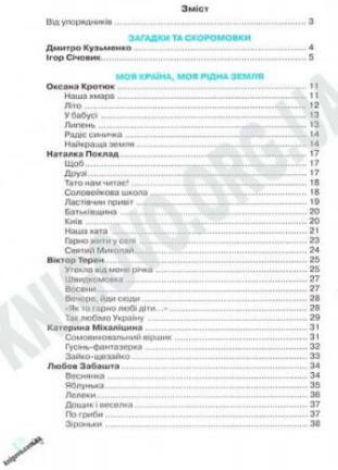
Г-79)

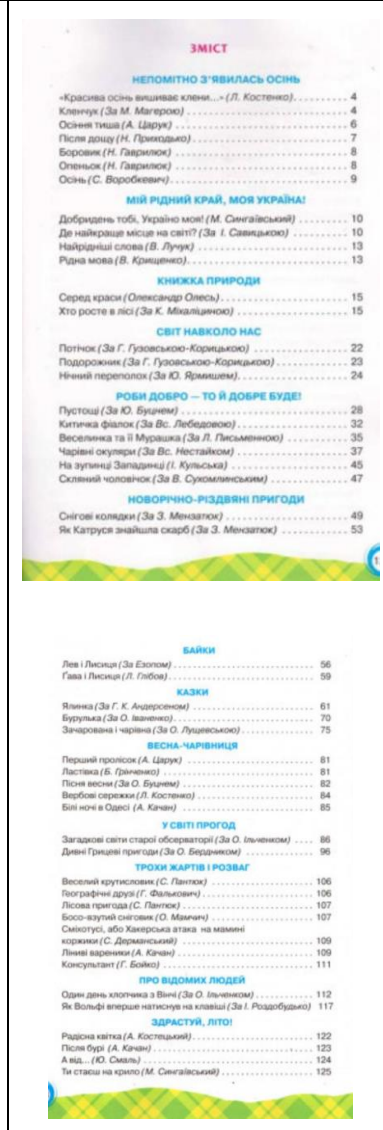
ЗМІСТ	
ЗОЛОТА ОСІнь 4	БАЙКИ
КНИГОЗНАВЧА СКРИНЬКА (Робота з дитячою книжкою) 4	КНИГОЗНАВЧА СКРИНЬКА (Робота з дитячою книжкою) 37
Осян .. Андрей Митусовський 4	Врідки і загадки. Олександр Олесь 38
Осян .. граєся з півчечею 4	Дрібничий гуршок. Олена Роліва 40
Антоний Бабеня 5	Микола й Лиска. Олена Роліва 41
Гурбузовий рік .. Катерина Бабеня 5	Защита Рама. Михайло Степанюк 43
Хто заманеться в який соней, Катерина Бабеня 7	
Сонейий соней 8	
За Олександром Колчачиком 8	СКАРБ — НЕ ДРУГ, А ДРУГ — СКАРБ (Робота з дитячою книжкою) 45
Дідому, дідому .. Олесь Тютюнник 9	Куря Дзвоників 47
	Чого снімався рибака, Михайло Шан 50
МІСВА — ДІВЧИЙ СКАРБ (Робота з дитячою книжкою) 12	МІМ ЧЕКАЛИ НЕ ДАВАМ: СНОКО БІЛА ІДЕ ЗІМА 55
Кішка і Річка, або Казка про пісню. Катерина Бабеня 13	
Зурбай на носі .. Дмитро Вілас 15	КНИГОЗНАВЧА СКРИНЬКА (Робота з дитячою книжкою) 55
Ось як це та й знай .. Ірина Колчачик 16	Літо красне нічкула. Лиса Роліва 56
КІСЬ БАТЬКОВИЦІНА — УРАНА (Робота з дитячою книжкою) 19	Чому лотий коротень? Байка Свєтлана 56
Сама собою річка ця тече. Микола Вороний 20	В літні сонці аде на літо, Ваташа Свєтлана 58
Україна. Володимир Сосюра 20	Брунука. Олена Роліва 59
Ситілля піла в сонці, Микола Свєтлана 21	У ДРУЖИЙ РОДИНІ І В ХОЛОД ТІПЛО (Робота з дитячою книжкою) 66
Кішка і Петрилко 22	
Зреш Моникой 22	Байка спить 67
Україна ама, або Вкраїна, Павло Тютюнник 24	Донський тїр, Дмитро Свєтлана 67
	Моя мама .. Маріяна Підгорецька 68
НЕ ДІЯ ШКОПИ ВІПАЛОСЯ (Робота з дитячою книжкою) 26	Настуся .. передусім, Настуся 69
Калоса книжка Миленького 27	Ле у мене вогонь багато, Катерина Бабеня 72
Ваночка. Іван Андрусяк 27	Дізнаєш до чого, або Андрусяк 74
Пірий дружок .. Дмитро Свєтлан 30	Догарі прада, Лариса Демченко 76
БРАТИ НАШІ МЕНШІ	Суперагент 000, За Лєвою Воронкою 115
КНИГОЗНАВЧА СКРИНЬКА (Робота з дитячою книжкою) 80	
Чемпіонка з гравців, Олександр Колчачик 81	
Рахета на чотирьох лапах бореться за вогонь .. Дмитро Свєтлан 84	
ІЗ КАЗКОВОЇ СКАРБИЦІ	ДІЩО ПО СЕКРЕТУ
КНИГОЗНАВЧА СКРИНЬКА (Робота з дитячою книжкою) 91	КНИГОЗНАВЧА СКРИНЬКА (Робота з дитячою книжкою) 120
Сонце і зірка .. Дієнна Роліва 91	Правила поведінки, (з журналу «Місто», № 2 за 2016 рік) 121
Ле єдине чепечеє кунце міста Сім .. Дієнна Роліва 92	Що таке етикет? Баче етикету, (з журналу «Якби», № 2 за 2015 рік) 122
Казка про Сидора-кременяця, За меморандумом Катерина Бабеня 93	Скаретні байки про тебе. Лєвчи биті стурі 123
Кіт у чепотках .. Платон Вороний 95	Електронне безсоння, (з журналу «Віраїн», № 2 за 2017 рік) 123
	Від мейї дивлячись сяєрпї постраждала мамина сушка, Оксана Баранюк 125
	Ситїлля Баранюк 125
	Кішка про дгє .. аде не вала ані найменшого улавлення, Оксана Баранюк 125
	Смєтїлля .. за який можна розпазнати щологоїлка, Оксана Баранюк 125
	Іще адемо зложити праведно не варто в сучасному сайті бути татка, як хтось, Оксана Баранюк 126
ПРИЙДИ, ВЕСНО, З РАДІСТЮ	ЦІКАВА КНИГА ПРИБРОДИ
КНИГОЗНАВЧА СКРИНЬКА (Робота з дитячою книжкою) 97	КНИГОЗНАВЧА СКРИНЬКА (Робота з дитячою книжкою) 128
Народила вєсєна, Іван Франко 97	Про світличку малого — жонка маршого, Чубарик та Дріночка. Леонід Шан 128
Посілаи мереву зайці навєси, Микола Максимович 98	Калтусин і рїба .. кїлошка, Лариса Демченко 131
Пробуджені, Крїст Свєтлана 100	
Березьє .. Татара Колчачик 100	
Новї мєзачєйї прєгоди у лісовїй шевкє .. Березань і Караван .. Караван-воронський .. Всєволод Ністайко 100	
Бабун .. травя .. Андрей Миленько 104	
Дєя книжка, Дмитро Червоцький 104	
ХТО ПРАЦЮЄ, ТОЙ НЕ НУДИТЬСЯ	ЛІТО, ЛІТЕЧКО
КНИГОЗНАВЧА СКРИНЬКА (Робота з дитячою книжкою) 106	КНИГОЗНАВЧА СКРИНЬКА (Робота з дитячою книжкою) 135
Ада, пічаний дєслєтєр, Оксана Луцька 106	Літо, літечко. Михайло Степанюк 135
	Вєрши сонєчного зайчика, Кульбака .. Всєволод Ністайко 136
	Мнєчєська .. Марія Явубєська 138
ВИНАХОДИ СПРАВНИЙ Й ФАНАСТІРНИ	
КНИГОЗНАВЧА СКРИНЬКА (Робота з дитячою книжкою) 113	
Морозень .. Лєва Бєла 114	
Чому вроподили зелєні, Сєвєра Девітанський 115	

Вірші,
казки,
байки,
загадки,
прислів'я,
приказки,
повісті.
п'єси,
уривки з
журналів,
поєми,
оповідання
тощо.

-інтерактивний
герой,
- рубрика
«Друже»,
- кросворди,
- тестові
завдання,
- ребуси,
- літературна
ігротека.

-Щоденник
читача;
-паспорт твору:
Ти читач;
Ти мовознавець;
Ти критик;
Ти майбутній
тато (мама).

16	 <p>Н.І. Богданець-Білокаленко «Книжка для додаткового читання» 2 клас</p>	<p>Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист ІМЗО від 02.08.2018 22.1/12-Г-643)</p>	 <p>Загадки та скоромовки Моя країна, моя рідна земля Цікаво про серйозне Ой прийшла до нас зима Гумористичні твори для дітей Дивовижні пригоди</p>	<p>Оповідання, вірші, казки, скоромовки, загадки, прислів'я, приказки, пісеньки, ігри, колискові, забавлянки, байки.</p>	<p>- Запитання та завдання, - ігри, - кросворд, - тематична павутинка, - спробуй себе у ролі поета.</p>	<p>В даному посібнику містяться кросворди, які діти можуть відгадувати прочитавши певні загадки на різну тематику.</p>
----	---	--	--	--	---	--

<p>17</p>	 <p>Н.І. Богданець-Білоskalенко «Книжка для додаткового читання» 3 клас</p>	<p>Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист ІМЗО від 02.08.2018 22.1/12-Г-643)</p>		<p>Казки, оповідання, вірші, загадки, скоромовки, прислів'я, приказки, повісті, легенди, байки, пісні, уривки із статей тощо.</p>	<p>Насиченість ігрових вправ, які допомагають дітям розвивати пам'ять, увагу. Даний посібник збагатить інтелектуальний потенціал і прищепить любов до книги.</p>
-----------	--	--	---	---	--

18

Н.І. Богданець-
Білоskalенко
«Книжка для
додаткового читання»

4 клас

Схвалено для
використання в
загальноосвітніх
навчальних закладах
комісією з педагогіки та
методики початкового
навчання
Науково-методичної ради
з питань освіти
Міністерства освіти і
науки України (лист
ІМЗО від 02.08.2018
22.1/12-Г-643)

ЗМІСТ	
НЕПОМІТНО З'ЯВИЛАСЬ ОСІНЬ	
«Красива осінь впишав клеми...» (Л. Костенко)	4
Кленчик (За М. Магеров)	4
Осінь тиша (А. Царук)	6
Після дощу (Н. Приходько)	7
Боровик (Н. Гаврилюк)	8
Опеньок (Н. Гаврилюк)	8
Осінь (С. Воробкевич)	9
МІЙ РІДНИЙ КРАЙ, МОЯ УКРАЇНО!	
Добривди тобі, Україно моя! (М. Сингайський)	10
Де найкраще місце на світі? (За І. Савицькою)	10
Найрідніші слова (В. Луцук)	13
Рідна мова (В. Крищенко)	13
КНИЖКА ПРИРОДИ	
Серед краси (Олександр Олесь)	15
Хто росте в лісі (За К. Михалчиною)	15
СВІТ НАВОКОЛО НАС	
Потічок (За Г. Гузовсько-Корицькою)	22
Подорожник (За Г. Гузовсько-Корицькою)	23
Нічний переліток (За Ю. Яримцем)	24
РОБИ ДОБРО – ТО Й ДОБРЕ БУДЕ!	
Пустощі (За Ю. Буцим)	28
Китичка фіалок (За Вс. Лебедюк)	32
Веселина та її Мурашка (За Л. Лисівською)	35
Чарівні окуляри (За Вс. Нестайком)	37
На зупинці Запідніччя (І. Кулик)	45
Сильний чоловічок (За В. Сухоменківим)	47
НОВОРІЧНО-РІЗДВЯНІ ПРИГОДИ	
Снігові колачки (За З. Менажко)	49
Як Катруся знайшла скарб (За З. Менажко)	53
БАЙКИ	
Лев і Лисиця (За Езопом)	56
Гава і Лисиця (Л. Глибок)	59
КАЗКИ	
Ялинка (За Г. К. Андрєєвом)	61
Бурулька (За О. Іваненко)	70
Зачарована і чарівна (За О. Луцесюк)	75
ВЕСНА-ЧАРІВНИЦЯ	
Перший пролісок (А. Царук)	81
Ластівка (Б. Гринченко)	81
Пісня весни (За О. Буцим)	82
Вербові свережки (Л. Костенко)	84
Білі ночі в Одесі (А. Качан)	85
У СВІТІ ПРОГОД	
Загадкові світи старої обсерваторії (За О. Ільчином)	86
Дивні Грицеві пригоди (За О. Бердником)	96
ТРОХИ ЖАРТІВ І РОЗВАГ	
Веселий крутисловик (С. Пантос)	106
Географічні друзі (Г. Фалькович)	106
Лісова пригода (С. Пантос)	107
Босо-взутий сніговик (О. Мамчак)	107
Смікотус, або Хакерська атака на мамину коржину (С. Дерманський)	109
Лінійні вареники (А. Качан)	109
Консультант (Г. Бойко)	111
ПРО ВІДОМИХ ЛЮДЕЙ	
Один день хлопчика з Віні (За О. Ільчином)	112
Як Вольфі вперше наїснув на кватілі (За І. Родобудько)	117
ЗДРАСТУЙ, ЛІТО!	
Радісна квітка (А. Костецький)	122
Пісня Бурі (А. Качан)	123
А від... (Ю. Смаль)	124
Ти ставш на крило (М. Сингайський)	125

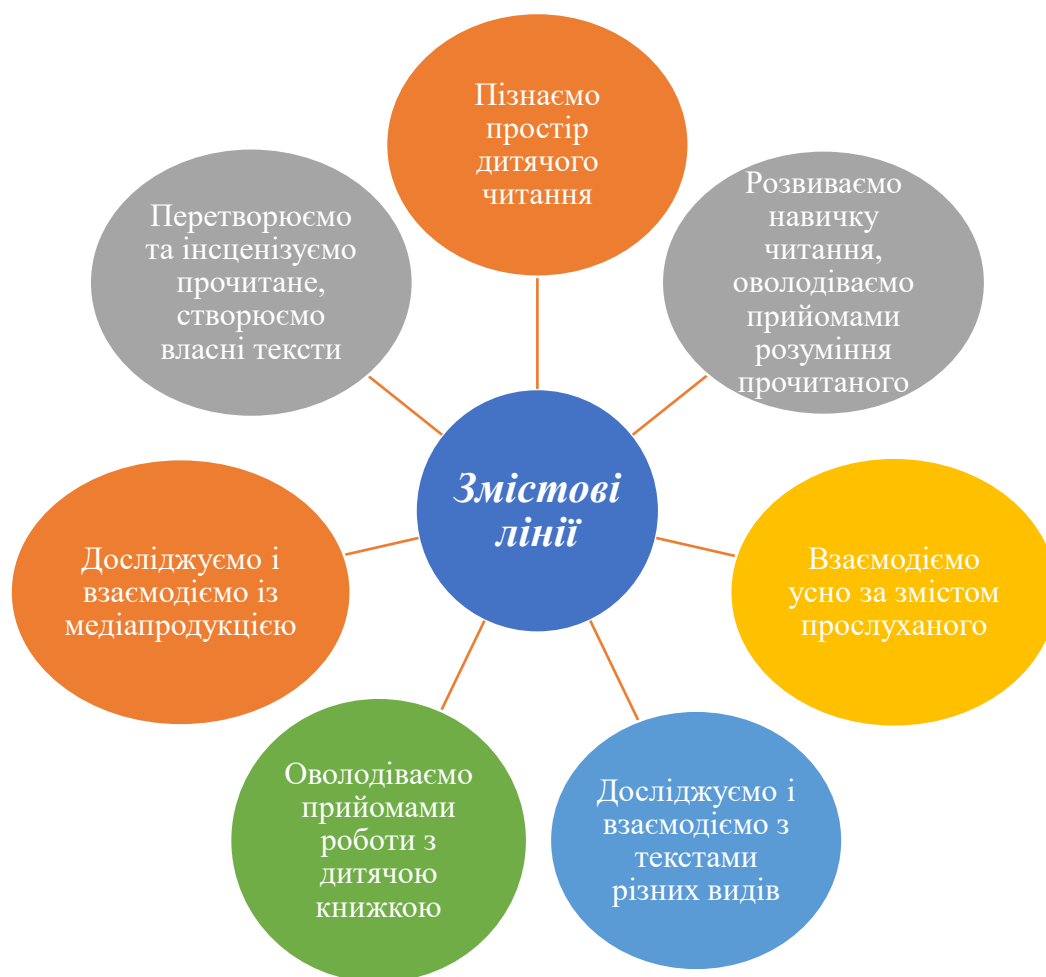
Казки,
оповідання,
вірші,
загадки,
скоромовки,
прислів'я,
приказки,
повісті,
легенди,
байки, пісні,
уривки із
статей тощо.

Питання, де
учень
навчається
коментувати
прочитане, де
виділяють
головне у
прочитаному
творі,
описують
власні почуття
і враження.

Головна
особливість
посібника –
вчить
аналізувати
прочитане,
пояснювати
матеріал іншим,
перетворює
учня на вчителя,
виводить із
пасивної позиції
в активну.

**Змістові лінії програми
літературного читання для молодших школярів (за О. Я. Савченко)**

Додаток Г**Перелік питань для опитування педагогів щодо визначення потенціалу підручників для позакласного читання молодших школярів**

1. За якою шкалою змістове наповнення, структура та способи презентації дидактичного матеріалу в підручнику підпорядковуються реалізації вимог усіх змістових ліній типової освітньої програми з позакласного читання?
2. Чи вважаєте ви сучасний підручник для позакласного читання найефективнішим способом здобуття інформації в сучасному медіапросторі?
3. На вашу думку що сприяє читацькому інтересу на уроках позакласного читання?
4. Що найбільшою мірою здійснює виховний вплив на культуру читання учнів?
5. Які нестандартні форми роботи ви застосовуєте для проведення уроків позакласного читання?
6. Як ви організовуєте початковий етап навчання на уроці з дитячою книгою?
7. Яким чином ви урізноманітнюєте види робіт на уроках позакласного читання?
8. Чи дозволяють завдання підручників здійснювати розвивальне навчання на уроці?
9. На вашу думку, чи потребують змін підходи до організації уроків позакласного читання із підручником?
10. Чи доступний матеріал для самостійного сприйняття учнями та чи відповідає віковим особливостям?
11. Чи відображають завдання та приклади сучасне життя та інтуїтивно зрозумілі учням?
12. Чи дотримано оптимальний для учнів баланс між обсягом текстової інформації та візуалізацій?
13. Чи допомогли Вам підручники ефективно організувати навчання учнів Вашого класу в умовах дистанційної освіти?

14. Які ви розглядаєте умови підвищення ефективності використання підручника для позакласного читання молодших школярів?
15. Чи подано у підручнику достатньо художніх текстів, музичних творів та медіатекстів?
16. Яким критеріям відповідають нововведені тексти для роботи з дитячою книгою?
17. Чи вміщено у підручнику низку завдань, що мають забезпечити вдумливе читання? Наведіть приклади.
18. Чи відображаються у підручнику завдання для організації проектної діяльності із школярами?
19. На ваш погляд, чи здійснює змістове наповнення підручника емоційний вплив і чи відповідає запитам сучасної дитини, яка живе в неспокійний час, прагне усвідомити саме те, що відбувається зараз в соціумі?
20. Чи можете ви візуалізувати основну ідею сучасного підручника для позакласного читання?

Додаток Д

Опитувальник для вивчення та визначення читацьких інтересів учнів

Анкета для учнів початкових класів «Який ти читач?»

1. Чи є у тебе вдома дитячі книжки?

- так
- ні

2. Ти любиш читати сам чи коли тобі читають інші?

- сам
- інші

3. Що тобі подобається читати?

- казки
- оповідання
- пригоди
- вірші
- про тварин
- про дітей і школу
- те, що радить вчитель
- просто цікаві книги

4. Що тобі найбільше подобається робити у вільний час?

- читати
- гратися та розважатися
- спілкуватися з друзями

5. Яким читачем ти себе вважаєш?

- читаю багато
- читаю достатньо
- читаю мало

6. Чи маєш ти улюблені книжки?

- так
- ні

7. Чи відвідуєш ти шкільну бібліотеку?

- так
- ні

8. Чи навідуєшся ти до сільської бібліотеки?

- так
- ні

9. Чи спілкуєшся ти із друзями з приводу прочитаного або побаченого?

- так
- ні

10. Тобі подобється читати та вивчати вірші?

- так
- ні

11. На твою думку, ти читаєш:

- багато
- мало
- не люблю читат

12. Твори із позакласного читання:

- потрібно обов'язково читати;
- достатньо послухати вчителя;
- можна читати тільки те, що тобі захочеться
- власна думка _____

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

Зарпук Каталія Романівна

(підпис)